

Auteur(s) : Valla, Lorenzo

Présentation

Titre long Laurentii Vallensis Patritii Romani de falso credita & ementita Constantini donatione Declamatio

Lieu de publications. l.

Dates. d.

Les folios

En passant la souris sur une vignette, le titre de l'image apparaît.

139 Fichier(s)

Les mots clés

[Polémique, Satire](#)

Les relations du document

Collection Déclamations humanistes en langue originale

[De falso credita & ementita Constantini donatione declamatio](#) est une version de ce document

Citer cette page

Valla, Lorenzo, De falso credita & ementita Constantini donatione Declamatio, s. d.

Blandine Perona (laboratoire Larsh / IUF) ; EMAN, Thalim (CNRS-ENS-Sorbonne nouvelle)

Consulté le 08/08/2025 sur la plate-forme EMAN :

<https://eman-archives.org/Antibarbari/items/show/8>

Précisions sur l'exemplaire

LangueLatin

SourceBibliothèque universitaire de Bâle, Hauptbibliothek Magazin, UBH DK VIII
28:2

Format

- 131 p.
- in-8

Localisation du documentBâle, Bibliothèque universitaire de Bâle

Informations complémentaires

USTC[641167](#)

ContributeurPerona, Blandine (édition scientifique)

ÉditeurBlandine Perona (laboratoire Larsh / IUF) ; EMAN, Thalim (CNRS-ENS-Sorbonne nouvelle)

Droits

- Fiche : Blandine Perona (laboratoire Larsh / IUF) ; EMAN (Thalim, CNRS-ENS-Sorbonne nouvelle). Licence Creative Commons Attribution - Partage à l'Identique 3.0 (CC BY-SA 3.0 FR)
- Texte : Domaine public

Source de la numérisation[e rara](#)

Éléments d'analyse

DescriptionLorenzo Valla dénonce le caractère mensonger de la Donation de Constantin.

Mots-clés

- Polémique
- Satire

Notice créée par [Blandine Perona](#) Notice créée le 27/01/2023 Dernière modification le 13/03/2024

DONATIO

*Anno Domini 315
nis, que Constantini dicitur priuilegium: Bartholomeo Pincerno de monte arduo ad Iulium. II. Pont. Max. interprete. 1503.*

Vixit A. 1440. sub Eugenio VIII.

LAURENTII Valle, patritij Romani, contra ipsum, ut falso creditum & clementitum priuilegiū declamatio: cū Ulrichi Hutteni equitis Germani ad Leonē. X. Pōt. Max. præfatione. 1517.
1513.

NICOLAVS de Cusa Tit. sancti Petri ad uincula, de donatione Constantini.

ANTONINVS archiepiscopus Florentinus, de eadem re.

R.P. D. Hieronymus Paulus Catthalanus, iuris utriusque doctor, ac cubicularius Alexandri. VI. Pont. Max. de eadem donatione. *Alex. 6. obit. 1502.*

Bruxelles, Vol. 1, fol. 13v
2. Codex, fol. 13v. b. 11. fol. 13v.
Bruxelles, fol. 13v. B. 213. Real Gabinete. no. 12. 1720
D. 1. 5. 1. p. 34C [1502]

BARTHOLOMEI PICERNI DE
monte Arduo, ad Iulium. II. Pontificē maxi
mum præfatio edicti sive donationis diui
Constantini, quam ē græco in latinū
sc̄ affuerat conuertisse.

CVm inter legendum in hac tua celeberrima
bibliotheca, beatissime pater, occurrisset mi
hi libellus quidam græcus, qui donationem Cōstanti
ni continebat: æquum mibi uisum est, illū ē græco in
latinum conuertere, & cum tibi sanctissime pater
inscribere debere, qui uicarius Christi, & Petri, ac
Siluestri successor existit. Quippe cū multi sint, qui
falsam Constantini donationē esse asseruerint: inter
quos est Laurētius Vallensis, uir haud sanè inerudi-
tus, qui librū de falsa donatione Cōstantini scribere
ausus sit. Cuius opinionibus optime refragatur reue-
ren. Cardinalis Alexādrinus Iuris utriusq; cōsultissi-
mus, & illius obiecta diligētissime cōsulutat. Existi-
mabat uir ille fortasse, ut quod ipse non legerat, nō
posset apud alios reperiri. Nec mirum, cum tantæ
mordacitatis extiterit, ut Aristotelē philosophorū
principē carpere nō dubitarit: & oēs linguae latīnæ
autores ita taxare, ut nemini pepercere. Sed ne lō-
gior sim, Constantinum ipsum audiamus.

EDICTVM IMPERIALE SCRIP-
PTUM ET DATUM SACRE ET SANCTAE CATHOLICÆ
ET APOSTOLICÆ RO. ECCLESIAE A BEATO CON-
STANTINO, PRIMO INTER IMPERATORES
CHRISTIANOS.

N nomine sanctæ et individuæ
trinitatis, patris uidelicet et filij
et spiritus sancti. Imperator Cæs-
sar Flavius Constantinus in Chri-
sto Iesu unico eiusdem Trinitatis
saluatore domino et deo nostro,
fidelis, mitis, beneficus, Alemanicus, Gothicus, Sar-
maticus, Germanicus, Britanicus, Hunnicus, pius,
felix, victor, triūphator semper Augustus: Sanctissi-
mo et beatissimo patri patrū Siluestro episcopo et
papæ magne urbis Romæ, et omnibus pontificibus
successoribus eius in cathedra beati Petri usque ad
consummationem seculi sedentibus: Item omnibus re-
uerendissimis et religiosis catholicis episcopis, huic
sacrae et sanctae Ro. ecclesie per hanc nostram Im-
perialem constitutionem subiectis: Gratia, pax, amor,
leticia, magnanimitas, misericordia ab omnipotente
deo, et patre, et Iesu Christo filio eius, et spiritu
sancto omnibus nobiscum. Quæ a redemptore et
A ij salua

CONSTANTINI

saluatorē nostro domino Iesu Christo, qui est filius
altissimi patris, per sanctos apostolos eius Petruꝝ
Paulum, mediante patre nostro Siluestro summo p̄o
tifice & catholico papa admirabiliter circa nos mi
serationibus illius facta sunt, manifesta narratione
per hanc imperialem nostram scripturam, deinceps
omnibus studuimus tradere ad cognitionem omniū
qui sunt in orbe terrarum populorum. Mansuetissi
me enim nostrae apparitionis ab intus, & ab ipso
corde procedit confessio. Primum quidem nostram
fidem præ se fert, quā à p̄edicto beatissimo patre
& intercessore nostro Siluestro catholico hierarcha
didicimus ad documentum intelligētiæ omnium no
strum. Deinde & effusam super nos dei misericordi
am oībus nunciavit. Scire enim uos omnes uolumus si
tut per p̄edictam nostram Pragmaticam constitu
tionem uobis declarauimus, nos ab Idolorum cultu,
quæ muta & surda & manu facta sunt, diabolicisq;
fictionibus, & ab omni satanæ pompa desiliisse, &
ad integrum Christianorum fidem, que lux uera est
& uita eterna descendisse: sicut nos ipse excelsus &
summus pater noster & magister Silvester admo
nuit: in deum patrem omnipotentem, factorem cœli
& terræ uisibilium omnium & inuisibilium. Et in
Iesum Christum filium eius unigenitū dominum no
strum,

DONATIO.

strum, per quē omnia facta sunt: Et in spiritum sanctum dominum & uiificantem omnē creationēm præcipiens credere. Nos patrem, filium & spiritū sanctum sic confitemur, tanq; in perfecta trinitate, & perfectionem diuinitatis esse, & unitatem potentie, deus pater, deus filius, deus spiritus sanctus, & tres unum sunt: tres igitur forme, sed una potentia. Perfectis igitur cœlestibus uirtutibus & omnibus terrenis materijs misericordi nutu ipsius sapientie, primo ex limo terræ hominem formans secundum imaginem & similitudinē suipius, in paradiſo hunc posuit deliciarum: cui inuidens serpens, antiquus inimicus & diabolus, amarissimo gustu inexperti ligni exulem fecit lœticiæ illius. Illumq; cum expulisset non cessat suipius mortiferis sagittis multis modis alios sagittare, ut abstrahens humanū genus à uia ueritatis idolorum cultui, id est creationis, sed non creatori seruire omnes persuadeat: ut quos possibilis fuit suipius machinationibus colligare, hos eterno supplicio tradat puniēdos. Sed deus proprie formationis miserationē capiens, misit sanctos eius prophetas, & per hos uitæ lucem, aduentum uidelicet filij eius, domini autem nostri, & saluatoris dei Iesu Christi annuncians. Nouissime autem misit & unigenitum eius filium, & uerbum sapientie: qui à

CONSTANTINI

cœlis descendit propter nostrā salutē, & genitus est
ex spiritu sancto & maria uirgine. Verbum caro fa-
ctum est, & habitauit in nobis: nō deponens qd' fuit,
sed incipiēs esse qd' nō fuit: deus perfectus, & homo
perfectus: tanque ducus miracula perficiēs, & tanque ho-
mo humanas passiones ferēs: sic uerbum hominem,
& deus uerbum intelligimus. Doctrinis nostri pa-
tris Siluestri summi pontificis tanquam deum uerū,
& hominem uerum cundē esse nequaquam est am-
bigendum. Eligēs igitur duodecim apostolos, hosque
innumerabiles populos antea supernaturalibus mi-
raculis illustrauit. Confitemur ipsum dominum no-
strum Iesum Christum adimpleuisse leges & pro-
phetns, passum & crucifixum esse secundum scriptu-
ras, tertia die a mortuis resurrexisse, assumptū esse
in cœlos, sedere a dextris patris, illinc uenturum iu-
dicare uiuos & mortuos, cuius regni non erit finis.
Hec est nostra orthodoxa fides a beatissimo patre
nostro Silvestro nobis antea latet. Admonemus igi-
tur omnem populum, & diuersa gentium genera, hanc
fidem detinere, colere, prædicare, & in sanctæ Tri-
nitatis nomine baptismatis gratiā assequi: & domi-
num nostrū & salvatorem Iesum Christū, qui cum
patre & spiritu sancto in infinita secula regnat re-
uerēti corde adorare: quē beatissimus pater noster

Silvester

DONATIO.

Silvester catholicus hierarcha prædicat. Ipse enim dominus noster mei peccatoris misertus, misit sanctos apostolos eius nos uisitatueros, & luce splendoris eius nos illustrauit, & tenebras attrahens ad ueritatem cognitionem me peruenire dignatus est. Quoniam grauis turpitudo lepre omni corporis carni insilijs: multisq; cōuenientibus medicis cura mihi adhibita est, & horum nullius studio sanitatem aſſe qui potui. Ad hæc, accesserunt mihi & sacerdotes Capitoli, oportere dicētes cisternam in Capitolio fieri, & banc innocentis sanguine & calido impleri, illucq; lauari, sic mundationem aſſequi posse. Secundum documenta igitur ipsorum, cum multi innocētes infantes congregati essent, & uellent impij & sacri, legi sacerdotes ipſos iugulare, & illorum sanguine cisternā implere: lachrymis matrū illorū nostra serenitas intendēs, statim rem nephādam exhorruit. Illasq; tūc ego miseratus, matribus tradi filios iussi: uehiculaq; exhibens, & dona concedens, gaudentes ad proprias remisi. Hic dies cum præteriſſet, & nocturni quies succederet, & ad somnū opportunitas inuitaret, adsunt sancti apostoli Petrus & Paulus mihi dicētes: Quoniam ad peccata procedere nō permisisti, & innocētis sanguinis effusionē es abominatus: a Christo domino & deo nostro missi sumus, dātes

A + tibi

CONSTANTINI

tibi cōsilium per quod sanitatem resumes. Audi igitur nostrum mandatū, & fac quod te admonemus. Huius urbis episcopus Silvester tuas persecutiones fugiens, in cauernis lapidum cum proprijs clericis occultatur in monte Sorate. Hūc ad teipsum accersens, demonstrante illo ueram religionis cisternam addisces: in qua cum tertio immersus fueris, omnis uis lepræ te derelinquet. Quo facto hanc retributio[n]em c[on]tra metire saluatori tuo, ut tuis mandas omnes in orbe terrarum ecclesias renoues: & tu in hac parte teipsum purga, ut omnem idolorū infelicitatem relinquens, solū uiuētem & uerū deum, qui solus est uerius deus, colas, & adores, & illius uoluntatem adimpleas. Experges factus igitur secundū quae ordinata fuerant ab apostolis, operatus sum: accersensq[ue]; præcipuum & præclarum patrem Silvestrum catholicū papam, qui nos illuminauit, omnis ipsi a sanctis apostolis mandata mihi uerba declarauit, quæsiuīq[ue]; ab ipso qui dīj essent Petrus & Paulus qui appellantur. Dixitq[ue]; ille: Non uere deos hos appellari, apostolos autem saluatoris nostri & domini Iesu Christi esse assuerauit. Rursus incepi interrogare beatissimum papam, si quæ manifestæ horum apostolorum essent imagines, ut ex pictura igitur possumus cognoscere, si possibile est, illos esse quos à reue

DONATIO.

À reuelatione didicimus. Tunc ille omni reuerentia dignus pater, diuinorum horum apostolorum imagines per proprium diaconum afferri iussit: quas aspiciens, & aspectus illorum quos in somnis uideram, in imaginibus perdiscens, magna uoce coram meis satrapis confessus sum, hos illos esse in somnis mihi uisos. Ad hæc beatissimus hic pater noster Silvester urbis Romæ episcopus, tempus nobis pœnitentiæ terminauit in uno cilicio, intra nostrum Lateranense palatium: ut omnia quæ à nobis impie operata sunt, & iniuste perpetrata, ieiunijs, uigilijs, lachrymis, & orationibus apud dominum deū & saluatorem nostrum placaremus. Deinde clericis imponetibus mihi manus, usque ad ipsum pōtificem perueni. Illic autem renuncians satanæ pompas, & opera eius & omnia Idola manufacta, credere in unum deum patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, uisibilium omnium & inuisibilium, & in unum dominum Iesum Christum, filium dei unigenitum, dominū nostrum, qui genitus est ex spiritu sancto, & Maria uirgine, spontanea uoluntate corā omni populo confessus sum. Benedicto autem lauacro, illic mensurabilis demersione salutarem aquam mundauit. In sinu autem lauaci positus manum tangentē me à cœlo proprijs oculis aspexi: sub qua mundus resurgēs ab

A 5 omni

CONSTANTINI

omni lepræ turpitudine , meipsum mundatum esse
cognoui: ablatum autem me a uenerando lauacro,
albis pallijs induerunt, septiforme q; spiritus sancti
signaculum præbuit beati chrismatis unctione, & si
gnum sanctæ crucis meæ fronti signauit, dicens: Sigil
lat te deus fidei eius signaculo, in nomine patris &
filij & spiritus sancti. oisq; clerus respondit, Amen.
Et addidit pōtīfex: Pax tibi. Primo igitur die postq
cœpi ministerium diuini baptismatis, & post medclā
mei corporis a lepra, cognoui non esse aliud deum
præter patrem, & filium, & spiritum sanctum: quem
beatissimus pater Siluester prædicat, trinitatem in
unitate, unitatem in trinitate. Omnes enim dīj gēti
um, quos superius colui, dæmonia opera manū ho
minum manifeste demonstrantur. Ad hæc quantam
potestatem ipse saluator noster proprio apostolo
beato Petro præbuit in cœlo & in terra, manifeste
nobis ipse uenerandus pater exposuit, quando illum
fidelem inueniēs in interrogatione dixit: Tu es Pe
trus & super hāc petrā: edificabo ecclesiā meā,
& portæ inferi non præualebunt aduersus eam.
Consyderate potētes, & auribus cordis attendite,
quid bonus magister & dominus proprio discipulo
adiunxit, dicens: Et dabo tibi clavis regi cœlorū:
& quodcumq; ligaueris super terram, erit ligatum

et in

DONATIO.

¶ in cœlis. Admirabile uerbū & gloriosum, & su-
per terram ligare & soluere, & in cœlis ligatum
esse & solutum. Hæc igitur beato Siluestro docente
cognoscens, & beneficentissimis ipsius beati Petri inte-
gerrime sanitatem sentiens corpori redeuntem, di-
gnum iudicauimus, cum omnibus nostris satrapis,
& uniuerso senatu & optimatibus, & cuncto Ro-
mani imperij subiacenti populo: ut sicut beatus Pe-
trus uicarius appareret constitutus in terra a filio dei,
sic a nobis & a nostro regno locū tenētes principis
apostolorū suscipiat, datū ipsis potestatis principa-
tum maiore, quam nostra in terra serenitas & re-
gnum ab omnibus habere cognoscitur. Elegimus
enim ipsum apostolorum principem, & eius succe-
sores proprios nobisipsis ad deum esse patronos: &
sicut nostrā in terra imperialē potestatē, sic & illi-
us sacrā & sanctā ecclesiā Ro. decreuimus colere
cū reverentia: & sacratissimā cathedrā beati Petri
magis q[uod] nostrū regnū & terrenā sedē exaltare:
tradentes ipsi potestatem & gloriæ dignitatem,
uigorem & efficaciam, & honorificentiam imperia-
lem. Atq[ue] decernētes sancimus principatum habere
super quatuor præcipuas sedes, Antiochiae, Alexan-
driæ, Constantinopolos, & Hierosolymorum. Item
super omnes in uniuerso orbe terrarū dei ecclesias:

& ponti

CONSTANTINI

¶ pontificem pro temporibus existentem, ipsius sacre & sanctae Ro. ecclesiæ excelsiore esse, & principem omnium sacerdotū, qui sunt in uniuerso orbe terrarum. Et omnia quorum curam habere oportet ad diuinum cultū uel robur Christianorū fidei, huius iudicio gubernari. Iustum enim est, caput principatus sanctam habere legem, ubi sanctorum legū legislator saluator noster beatum Petrum mandauit apostolatus habere cathedram, ubi crucis lignū, & ipse sustinens beatæ mortis piaculum babit, imitator proprij magistri & domini factus. Illic usque ad finem & continue magistrum querant, ubi sanctum magistri corpus quiescit. Illic gentes pro confessione nominis Christi colla inclinent, ubi horum magister beatus Paulus apostolus pro Christo collum extendens, corona martyrij coronatus est. Illic supini & humiliari cœlestis regis & dei & saluatoris nostri Iesu Christi officio seruit, ubi superbe terreni regis potestati seruiebant. Quorū gratia scire volumus omnes in orbe terrarum gentiū populos, quod nos intra Lateranense nostrum palatium templum ereximus ipsi salvatori nostro & deo & domino Iesu Christo, ab ipsis fundamentis cum baptisterio. Sciatisq; & duodecim cophinos terræ illinc nos proprijs humeris extulisse, æquales numero du-

decim

DONATIO.

decim apostolis: ædificauimusq; ecclesiæ & beatis
Petro & Paulo primis apostolis, quas argento &
auro decentes & ornatas cōstituimus: ubi & sacra
tissima ipsorum corpora sepelientes magna cum re
uerentia thecas ipsis ex electro, cuius nulla elemen
ti potentia est fortior, construximus: crucemq; auri
purissimi, & ex margaritis preciosis factam, per
utranque thecam imposuimus, aureis clavis affigen
tes: quibus ecclesijs pro continuatione luminariorū
possessiones & agros contulimus, & nostro impe
riali & diuino mādato in oriente & occidente, septen
trionali & meridionali climate, in Iudea uidelicet,
Asia, Thracia, Græcia, Aphrica, Italia, & in diuersis
insulis nostrā ipsis libertatem concessimus: sic uideli
cet, ut per manus beatissimi patris nostri pontificis
Silvestri & eius successores omnia disponantur.
Exultet igitur nobiscum oīs populus, omnia in orbe
terrarum gētium genera admonemus, ut nobiscum
& saluatori nostro Iesu Christo infinitas gratias cō
fiteatur: quoniam ipse deus in cœlo superius, & in
terra inferius, per sanctos apostolos cū nos uisitaſ
set, sanctum mysterium baptismatis & corporis sa
mitatem nos dignos fecit suscipere. Pro quibus etiā
præbemus ipsis sanctis Apostolis, & dominis meis
beatissimis Petro & Paulo, & per hos beatos Sil
vestro

CONSTANTINI

uestro nostro patri & summo p̄tifici, & catholico
urbis Romae papa, & omnibus p̄tificibus successo-
ribus eius usque ad consummatiōnē mundi, in cathe-
dra beati Petri sedentibus: & in pr̄sentiarum tra-
dimus, primum quidem Lateranēse nostri regni pa-
Latium, quod omnibus in orbe terrarū palatijs pr̄-
fertur, & eminet. Deinceps diadema, id est, coronā
capitis nostri. Similiter autem & phrygium, id est,
mitram, necnon superhumerale, uidelicet lorū, quod
imperiale collum circundare consuevit. Item purpu-
ream chlamydem & coccineam tunicam, & impe-
rialia omnia indumenta, & imperialium pr̄sidenti-
um equitum dignitatem: conferentes ei imperialia
sceptra, simulq; cuncta signa atque banna, & diuer-
sa ornamenta imperialia, & omnem in processioni-
bus imperialis culminis gloriam & potestatem.
Reuerendissimis autem iuris clericis secundum di-
uersos ordines huic sacre & sancte Romane ecclie
sive seruientibus, illam circumspectionem & proprie-
tatem potētiae & preexcellentiæ habere sancimus,
cuius amplissimus Senatus noster uidetur gloria ad
ornari, id est, patricios & consules ipsos effici, nec
non & ceteris dignitatibus imperialibus eos pro-
mulgamus decorari: & sicut imperiale exerctū,
sic & clerum sancte Romane ecclesie adornari
decreu

DONATIO.

decreuimus. Et quemadmodum imperialis potentia
diuersis officijs, cubiculariorum, ostiariorum, & ex
cubitorum decoratur, ita & sanctam Romanam ec-
clesiam decorari uolumus: & ut amplissime pōtifi-
cale decus prefulgeat, deceruimus, & ut clerici ciui-
dem sancte Ro. ecclesiæ mappulis & lnteaminibus,
id est, candidissimo colore decoratos equos equitēt:
& sicut noster Senatus calciamētis utitur cum uo-
nibus, id est, candidissimo lnteamine illustrentur.
& ita cœlestia sicut terrena, ad laudem dei decorē-
tur. Præ omnibus autem licentiam tribuimus ipsi
sanctissimo patri nostro Siluestro, urbis Romæ epi-
scopo papæ, & omnibus post ipsum in eius successio-
nem uenturis per superuuentia secula beatissimis
pontificibus, pro honore & gloria domini nostri
Iesu Christi, in magna hac catholica potestate, si
aliquem circumspeti nostri Senatus uoluerit in-
ter religiosos clericos connumerare, nullum corum,
qui ad hoc uocantur, propter superbiam ordinem
hunc excusare. Sancimus etiam hoc omni reueren-
tia dignum, patrem Siluestrum summum pontifi-
cem, & omnes pōtifices successores eius, diadematæ,
uidelicet corona quam ex capite nostro ipsi pre-
bemus, ex auro purissimo & lapidibus preciosis &
margaritis constructam, uti debere, & in capie-
te gesta.

CONSTANTINI

te gestare, ad gloriā dei, pro beati Petri reuerētia.
Quoniam autē ipse beatissimus papa in corona cle-
ricatus, in consura capitīs, quam pro reuerentia bea-
ti Petri habet, non uerēcundatus est ex auro uti co-
rona: nos phrygium in hoc cādidiſſimo colore ſplen-
didam domini resurrectionem signātes, ſacratissimo
eius uertici proprijs manibus imposuimus: & frens
equi huius detinentes pro reuerētia beati Petri, ſtra-
toris officiū illi exhibuimus: statuentes eodem phry-
gio oēs eius ſucceſſores ſingulariter uti in processio-
nibus ad imitationem imperij noſtri. Vnde ne ponti-
ficalis apex uileſcat, ſed magis quam terrenum re-
gnū ipſe dignus & gloria & potentia decoretur:
ecce palatium noſtrum (ut ante diſtum eſt) & ur-
bem Romam, & totius Italiæ & occidentalium re-
gionum prouincias, loca, ciuitates, ſepenumero præ-
dicto beatissimo patri noſtro Silueſtro catholico
Pape tradentes: & cedētes huius & ſuccesſoribus
eius pontificib⁹ potestati & iudicio, & per diuum
noſtrum pragmaticum edictum decreuimus diſpo-
nenda, atque iuri sancte Romanæ ecclœ concedi-
mus permanenda. Vnde congruum iudicauimus no-
ſtrum regnum & huius gloriam ad orientales regio-
nes transferre: & in urbe Bizantio optimo loco in
noſtro nomine urbem ædificantes, illuc noſtrum im-
perium

DONATIO.

perium constituere: ubi sacerdotum principatus & Christianae religionis caput a cœlesti rege est constitutum, non esse iustum illic potestatem habere terrenum regem. Hec igitur per hanc nostram sacram scripturam, & alia diuina decreta determinata & roborata, usq; ad mundi consummationem illibata & inconcessa permanere decreuimus. Vnde coram uiuete deo, qui nos regnare precepit, & coram terribili eius iudicio obtestamur omnes nostros successores imperatores, uel cunctos optimates, satrapas, etiam amplissimum Senatum & uniuersum populi in toto orbe terrarū, nūc & in posterum nulli eorum quoquo modo licere, aut cōfringere, uel in quoquam conuelli. Si quis autem (quod non credimus) in hoc temerator aut contēptor extiterit, eternis condemnationibus subiaceat immodatus, sentiatq; sibi ipsi contrarios sanctos dei & principes apostolorum Petrum & Paulum, in infimo inferno cruciandus: deficiatq; cum diabolo & omnibus impijs. Huius autem imperialis decreti paginam proprijs manibus roborantes, super uenerandum corpus principis Apostolorum beati Petri manibus proprijs imposuimus. Illic dei Apostolo promittentes, illibata nos hæc omnia conseruare, & nostris successoribus & Imperatori bus per nostra mandata conseruanda relinquere: &

B beato

CONST. DONATIO.

beato patri nostro Silvestro, & catholico pape, &
per ipsum omnibus eius successoribus pontificibus,
domino & dco & salvatore nostro Iesu Christo
placide annuente, aeternae & feliciter his haec in pos-
sessione futura, imperiali subscriptioe, diuinis uos
conseruet in multis annis sanctissimi & beatissi-
mi patres. Datum Romæ, tertio Calend.
Aprilis, domino nostro Flavio Con-
stantino Augusto, & Galli-
cano urbis cōsulibus &
clarissimus.

FINIS.

PVL RICHI

HVT TENI IN LIBELLVM

Laurentij, contra effictam & emētitam

Constantini donationem, ad Leonem

X. Pontificem Maximum

Præfatio.

Andem eorum, qui à diuulgando
Laurētij Vallæ in Constantini do
nationem libello deterrebant opi
nionem, tua peruicit splendida &
cōsolatiōis plena pmissio, pōtifica
tus tui initio, iubete te, expressa,
pater beatissime. Postq; tu semel enī, cōticeſcēte iam
bellica Iulij secundi tuba, ueluti pacis percusso cyma
balo, orbem Christianū ad spem libertatis erexisti,
omnia omnes que licere ſciunt, usurpāda ſibi putāt.
Ego uero eti ante persuasus eram, ſi te cōtingeret
ſummae rerum preceſſe (quādoquidē ſic coluſti opti
ma ſemper ſtudia, ut tuus in ijs profectus, cum eru
ditissimorum hoc tempore uirorum doctrina. æqua
ri facile mercatur) nō paſſurum, ut ex ueterum mo
numentis quicquam te pontifice depereat: tamē ubi
illam legi, publice in Italia propositam inscriptionē,

B 2 Leonī

VL. HVT TENI AD

LEONI DECIMO PONTIFICI MA
XIMO, RESTAURATORI PACIS,
exilii repente quodā concitatus mirifice inopinato
gaudio, mibiq; redditus, ex diuturna prius animi cō
motione: qd' uiderē indigna multa sub tyrannis pōti
ficibus ppeti nationē hāc. Itaq; gratulor huic etati,
que te auspicatissimo pacis suborto sydere, ex diu
turna tyrannidis caligine, ad nouam libertatis lucē
respicit. Te uere pontificem autem, qui pacem ad
fers: quām qui non habuerunt antecessores tui, pon
tifices non fuerunt. Neque enī sequebantur Christū,
qui pacem suis dedit, eandemq; hæreditariam reli
quit: Pacem inquiens meam do uobis, pacem meam
relinquo uobis. Igitur & uicarij eius non fuerunt,
cuius uicem non tenuerunt: Dei enim regnare, est
pacem tenere: immo alienissimi fuerunt a Chri bo,
cuius adspersati studia, diuersum uite genus secuti
sunt. Illius pax est enim, hi bella sequebantur. Ille
seruare docendo homines studuit, hi perdere armis
satagebant. Ille suum coeleste regnum esse ostendit,
hi primo loco mundi imperia quesuerūt. Ergo nec
beati fuerunt, quia pacifici nō fuerunt. Nec filij dei
fuerunt: quia beati, Christus inquit, pacifici, quoniam
uocabuntur filij dei. En per te restauratam pacem
igitur, quæ istorum peruersitate collapsa ferebatur.

Atq;

Math. 5.

LEONEM X. P R A E F A T I O.

Atque hanc literati imprimis homines magno acce-
perunt exhibente te gaudio. Deinde iij quoq; i qui
bus iniuste ablata per fraudem multa fuerant, cupi-
dissime complexi sunt. Venit enim cum pace una, re-
stituente te, iusticia: quoniam iuxta Prophetæ uer-
bum, hoc potissimum tempore iusticia & pax oscu-
late sunt. Venit & fides, et illa uenit temporis filia ^{temporis}
Veritas: ac regiae abunde uirtutes, clementia & ma-
suetaudo. Vides quot simul honorū auctor fueris Leo
decime? Tu pacem adferes, pacis simul, hoc est, opti-
marum artium inuexisti studia. Et iusticiam reddi-
disti: quia in pace leges sūt, ex legibus uero iustitia
est. Et libertatem reduxisti: quam comitata ueritas
magno & ipsa temporum tuorum hominibus emo-
lumento sūt. Pax etenim esse in tyrranide nulla po-
test, quia fides non est: Nec iusticia esse potest, quia
suum cuique non est, & quia leges opprimunt ty-
rannū: nec uerum dicere licet, quia libertas non est.
At nunc uere liberi sumus: quia pacem habemus:
quam habente, pacis quoque adhibebimus studia.
Quod sub Iulio igitur bellorum autore non licuit,
ut esset hæc tranquillitas, id sub te pacis restaurato-
re usurpabimus, ut in literis cōquiescamus. Proinde
in lucem prodeat, si quid diu latuit: & eo maiori cū
fiducia prodeat, quanto quidq; uerius, quantoq; syn-

VL. HVT TENI AD

vere magis scriptum est. Qualis hic est liber: quem
ali⁹ iccirco non tulerunt pontifices, quia uerum au-
dire noluerūt: tu iccirco amabis, quia ueritatis iam
ante poculum nobis propinasti. Nam ad te meliore
conscientia pontificem quid pertinet, quod contra
Ecclesiastici status dignitatem scriptus ab illis fere-
batur? Aut quod in Pontifices maledicium esse dice-
bant? Profecto enim neque fuerunt pontifices illi,
qui finxerunt Constantini donationem: quia pasto-
res non fuerunt. Neque ecclesia fuit quæ cā accepit:
alii⁹ quoniam Christianorum
conveniuntur.

Boni suorum
no⁹ linqij
uocatis pasto-
res: p̄fici
fac̄ dominū
ee debetar.

Math: 4:

quia Christifidelium conuentus non fuit. Si fuissent
pastores enim, pauiissent oves Christi, non deuorant
do invaserent. Et si ecclesia fuisset, utiq; uocasset ad
uitam & libertatem gentes, nō sub iugum traxisset
imperia & nationes. Sic illa enim loquitur: Venite
ad me omnes, qui concupiscitis me, & à generatio-
nibus meis adimplemimi. Certe implet quos accepit
hæc: ille malignantium conuentus inanibat, & ex-
hauriebat. Tum pastores esse bonos uicarios suos
iussit Christus, non uoraces lupos. Sic Petro dixit
enim: Petre amas me, pascē oves meas. Pascē dixit
oves meas, nō deuora plebem meam, sicut escam pa-
nis. Et in apostolitum uocans, faciam uos, inquit,
piscatores hominum: hoc est, faciā ut prædicando,
& bona exempla edendo, allicitatis ad ueritatem
errantes

LEONEM X. PRAEFATIO.

errantes à fide. Quod quia tu sequeris, ad officium
redijisse hunc ordinem, te id efficiente, te pacem, te li-
bertatem, te iusticiam, & ueritatem reuocante, gaue-
demus & exultamus. Que letior nāq; audiri uox
potuit? Quod suauius uerbum? Itaque paruo nego-
tio, puta uno proposito uerbulo, magnam sustulisti
ē medio hominum uestrorum indignationem, uche-
menteis composuisti animorum motus, exitia inter-
uertisti, tumultus compescuisti. Quod futurum igi-
tur fuit, si in malum aliquem pontificem incidissent
hæ hominum cogitationes, ut ui & violentia eripo-
remus ab iniustis possessoribus multa: hoc per te fa-
ctum est, ut citra turbam quiescendo consequamur
omnia. Vides quale tuum factum interpretor uere
pontifex Leo? Quod armis persequendum erat, id
beneficentie acceptum tue reserre licet. Quapro-
pter desinat quidam metuere, ne tu ægre seras,
si ædatur hic denuo liber: quod illi ante preposteri
pontifices, ne haberetur in manibus, uictuerūt. Nihil
est tibi enim cōmune cū illis: quia nihil fuit ipsis cū
Christo. Nam illi sub fraudis fisco secularia ad se im-
peria traxerūt: tu in syncro ueritatis splendore coe-
lestē dominationē, id est, pacis regnum aperuisti. Per
te illa igitar Christiana reuiuiscit ueritas: que cum
B 4 oppressa

VL. HVT TENI AD

oppressa diu fuerit, nunc se colligit, & captiuus iam
pridem ab illo reducta obscuritatis carcere, lucē re-
uidere meretur. Quia fiducia elatus, eudet ab inferis
exurgens Valla, in hominum aures atque oculos re-
cipere sese: ob id magis etiā quod fuit tuis olim ma-
ioribus charus: a quibus ut hanc ueluti hæreditari-
am accepisti uirtutē, ita in alijs minime degeneras.
Nam sicut cruditione illum magistrum tuum Polie-
tianum refers, ita moribus ab atauo Cosmo alienus
minime uideris. Cuius quemadmodum prima laus
fuit, quod in sua ciuitate unus omnia potuit, non oīa
uoluit: ita tuum quoque encomion esto, quod cum re-
gnare ut Imperator posses, custodire ut pastor ma-
ius. Sed in Cosmo fuit hoc imprimis admirandum,
quod incruditus ipse coluit eruditos, undique ad se se-
accersens, & ope atque opibus iuuans: Laurentius
uero pater & coluit doctos, & fuit ipse doctrina in-
ter primos suæ etatis commemorandus. Felicē hanc
igitur domum, quæ iuuandis instituta est literis. Cui
alteri enim debentur seculi huius dotes? Cuius alte-
rius beneficio reuocatæ ab interitu græcæ pariter
ac latinæ sunt literæ? Ut soli sint in Italia Florētini,
quos tanto accepto cōmodo, tyrānorū pœnitere nō
debeat. Scilicet charus fuit maioribus tuis Valla,
cum uiueret: tibi ob illorum reuarentiā, ne mortuus
quidem

Political
Constit.

LEONEM X. P R A E F A T I O.

quidem negligendus est. Vbi sunt illi itaque metuendum qui putabat, ut serres tu operis huius diuulgationem? Quasi uero unquam ab animo tuo recepta sit fraus corum, qui scelerate mentiti sint de Constantino: aut non is sit libellus hic, qui legi ab omnibus non possit tantum, sed necessario debeat etiam: cum permagnus sit ex eo fructus, dum ueritas pernoscitur. At maledicus est: immo uero iecirco bonus, quia in malos acerbis est. At in pontifices impius est: immo in tyrannos eius. Nam si præmia debentur apud Græcie ciuitates tyranicidis, quid ipsis dabimus, qui tyramudem quoque ipsam impugnant? Aut si pietas est amare patriam, quomodo impie agit qui hostem illius odit? An non fuerunt Christianorū hostes illi pontifices, qui omnium ad se opes traxerunt, omnibus liberis seruitutem moliti sunt? Qui imperio reges, pecunia ciues dispoliabant? Qui palliatos nobis ab urbe tanto patrimoniorum nostrorum dispendio episcopos mittebant? Aut uicarij fuerunt Christi, qui illius uicem non gesserunt: quo de scriptum est: In pace factus est locus eius? Vel si tyranni sunt qui in liberos imperium sibi desumunt: quis hoc magis facit, quam is, qui libertatis conseruatorem, hoc est Romanorum principem in seruitutem adscrit? Ergo non maledicit pontificibus Valla, sed in tyrannos ue-

B 5 radicit.

VL. HUTTENI AD

The affirm. ra dicit: ob idq; tibi ualde placere putari debet: tibi inquam hoc genere, his maioribus edito, hac eruditione, hoc etiam nomine prædicto. Non debet ex Medicibus uni conuenire mendacium. Et in tantam doctrinam peruersitas non admittitur. Nec fraudis humilitatem ad sece accepit Leonina magnitudo, que hanc uersat in ore Græci poëtæ sententiam: Λευταθής ἀνελέγεος, ἀλλάθεα γενναῖος. Præterea hoc in libello, si usquam, ostendit Laurentius, qui uir, quanto prædictus animo fuerit: qui maximo etiam proposito, ut illa tempestate, periculo, ueritatem deserere noluit: quanto rectius & Christiane magis, quam ille nuper asinus, qui Iul. secundo pulchre illius donationis privilegium, quod ē Græco transtulisse dicit se, cum nos græce scriptum esse ignoraremus, nō citra doctissimi uiri, & sc per omnia melioris contumeliam dedicauit. Adsentebatur ille enim, ut uni placeret: hic uerū dixit, ut multis prodesset. Quid ad Christiani hominis & boni uiri perfectionem deest? Quām te non nouerunt igitur, qui metuunt ingratum hunc sordi tibi Vallæ laborem. Si nos sent enim, non ex prædomum pontificiū moribus tuam estimaret uitam. A quibus ego multum dissentio, & cū tuā prædicari famā audio, & hanc optimæ opinionis plenam promissionem ubi considero.

LEONEM X. PRAEFATIO.

consydero. Restauras tu enim pacem. At pax esse
inter raptiores, & eos a quibus rapitur, nisi suū red-
datior, nulla potest. Neque tu, nisi rem ipsam presta-
re uelles, inania nobis proponeres uerba. Itaq; sic
opinor ualde succensuſſes tu mihi, si non tam con-
tra animi sententiam mei, quam etiam contra com-
munem omnium sensum (quis est enim qui ita sen-
tiat?) probassem apud te piaculare figmentum, quod
de Constantino mentiti sunt illi pseudopontifices, Pseudopontifices.
qui occidentis imperiū cum urbe Roma gentium do-
mina, concessum ab hoc sibi contenderunt. Quorum
in hoc porissimum audaciam miror, quod ueritinos
sunt id affirmare, quod crediturum nemine scirent.
Sed Germanis persuasuros se putabāt, utpote quos
cerebrum non habere semper est: atq; igitur ingenio Capitū sine
uisi non sunt. Quippe si suisset cum alijs sibi genti-
bus negotium, utiq; nō sic frigida esset hæc effictio,
& cautius moliti hoc commentum essent: nisi repe-
ritur qui ostendat ex imperatoribus ulli, antequam
ad Germanos perueniret imperij nomen, intenta-
tam fuisse hanc fraudem. Numīum me ergo, nimū
prob Christe poenitet ibi maiorum nostrorum: qui
sic obtusū fuerunt, ut eos falleret captio, pueris eti-
am cognitu facilis. Sed eo maiori fraus illorum
odio digna est, quo deterius simplicitate abusi sunt
nostra.

VL. HVT T E N I A D

uofra. Tuā uero beatissime Leo, quis satis admirari potest felicitatem: in quo istam uerti contigit in melius pontificū mutationem? Habebit enim meliores ab hoc tempore Pontifices ecclesia, nisi non ex animo fiat ista promissio: sed ex animo fit. Atq; igitur quedam est hæc iniuria tua ab ijs, qui uel dubitant, contra impudentissime effectam Cōstantini donationem scribentes, an latrarius sis. In illos uere detectandi sceleris commētores pontifices, omnia acerbissima dicta, omniaq; ferocissima facta conueniunt. Quid nī? In depeculatorēs, in fures, in tyrannos, in latrones. Quis violentior enim luto cōst? quām qui ita rapit, ut rapiendi modum nullum statuit? Hi fuerunt qui in minimo arrepta occasione, ad immōsum progressi sunt diripiendi licentia. Qui gratias uenium exposuerunt: qui condonationes, qui dispensationes, & infiniti generis bullas qui uendiderunt tanto iam tempore. Qui in peccatorum remissione precium statuerunt, & in penitentia infororum inuenierunt sibi lucrum. Qui sacerdotia hic, eleemosynam parentum nostrorum passi sunt ab se mercari. Qui Germanis persuaserunt episcopos nō esse, qui ab se pallia non emerint, multis aurorum milibus. Qui contenti non sicut exigere extra ordinem quotannis semel, sed mittebant quoties in mētem ueniſſet, qui collige

Dēpning
ſtūmos
Mōs
Pamifīns

LEONEM PRAEFATIO.

colligerent alijs ali de causis: nōnulli quasi bellum apparaturi contra Turcas: alijs ut templum, quod perfici non curant, Romæ diuō Petro extruāt. Qui cum hæc omnia facerent, tamē salutari se uulgo bestiissimos & saecissimos uolebāt: nec aliquid in suos mores dici patiebantur, nedum fieri. Si quis uero libertatis meminisset, aut si quis rapientibus impedi mētum, aut moram si quis omnino obiecisset, in eius scuiebant animam, perdentes actum. His talibus ^{Actiūm}. iam insatiādis latronibus, tam immittibus tyrānis, nōnne inimicum tibi ualde putas, si quis te inficerat Leo maxime: Aut non optime de statu pontificio meritus uidetur, qui te magna uoce, quia nihil cum illis commune habeas prædicet: illis contra omnia quæ ad successionem Petri attinent, detrahatur? Vel non benedices illi pacis restaurator, qui his maledicit bellorum & seditionum autoribus? Quinimō te noui, maledices his ipse, ut in quemlibet corum conueniat propheticū hoc: Dilexit maledictionem, & uenit ei: noluit benedictionem, & elongabatur ab eo. Sic maledicendo perdebat illi enim animas hominum, quasi non esset deo chara hæc possessio. Ergo non fuerunt pastores: quia non custodiebant ^{Uxotropap} animas, sed perdebat: & circumueuntibus dominis ^{uōd} ^{Cum}

Pastoris uo & animas
perdere. sed custodire.

VL. MVT TENI AD

eum gregem lupis obijciebant Christi oves. Non pastores fuerunt illi inquam, sed lupi: non custodes, sed proditores & furcs. Quamobrem iure optimo maleficere illis licet: quia deo curae non sunt, quibus pacis dei curae non fuit. Tandem igitur pontifex in ecclesia non fuit, quamdiu pax non fuit. Quinetiam nec dicere bene, nec facere licebat, quamdiu quidem illi grassabantur per ouile dei uoraces lupi. Ille deuastabant uineam domini singulares serue: Illi dominabantur orbi Christiano incomparabiles tyranniz: quibus de Hieremias dicit: Pastores multi demoliti sunt uincam meam, conculauerunt pariem meam. Nam si tanto quisque peior tyranus est, quanto ex ciuium corporibus plura, ut tutus ipse grassetur, sic cauerit: quid de illis dicendum est, qui ut opes habent, animarum passim cedem insituebant? Qui ob adseram ueritatem, non corpora hominum trucidare contenti erant, sed illam perimebant etiam amicam dei animam, sponsam dei, illud nobile instrumentum, illam tanti laboris mercedem, illud sanguine Christi quesitum premium pessundabant, occidebant, deuorabant. Quibus nos uicissim non inuidebamus, quia potentes erat: sed oderamus, quia nocentes. Tui uero amore profundiſſime insitum iam Christus

LEONEM X. PRAEFATIO.

Christianorum animis, quæ satis crit alacritas be-
tissime Leo, ut ostēdamus? Tu ille orbis amor, illud
humani generis delicium, restaurator pacis, bellorū
extinctor, autor securitatis, turbarum sedator, pa-
ter studiorū, fomes literarum, optimarum artium, Fomes literarum
felicis ingemorum cultus reparator: quo de scriptū
est per prophetam: Orietur in diebus eius iusti-
cia ex abundantia pacis. Quanto solidiorem hec
laudem complectuntur, quam illa nuper de suis bel-
lis, suis triumphis decantata Iulio. Sunt enim lauda
bilia pontificis opera, illa ferocissima erant tyran-
ni facta. Scilicet pontifex nemo fuit, qui secularia ad
se regna quomodocunq; etiam pertraxit: nec vicari
us Christi aut Petri successor fuit, quisquis piacula-
rem Constantini donationem, quæ nec facta unq; est,
nec fieri potuit, adseruit. Cuius ego improbatio-
nem, tantum abest ut impiam putem, ut uehemeter
pontificie dignitati detrahere eos existimem, qui
banc probent: tibi uero gratissimum facere me con-
fidam, qui reictum nuper ex damnatum hac de re
valle libellum, ueluti ex tenebris in lucem, ab intac-
itu ad uitam reuocem. Quin etiam ipsum tibi il-
lum dedico, ut testatum sit, quim te pōtifice renata
libertate, uerum dicere licuerit omnibus, uerumq;
scribere.

VL. HVTTENI PRAEFATIO.

scribere. Quod etsi non dubitem, quin ualde tibi
placeat: tamen ubi hoc publico aliquo testimonio
adprobatum abs te intellexero, dabo operam ut saepe
aliquid tale inueniam. Interea Christus opt.

Max. sic bonum te, sic uerum pontificē nobis
diu incolumen seruet. Ex arce Steckels
berg, Calend. Decemb. Anno post
millecstimū & quingentesimū,
decimo septimo.

F I N I S.

Ἀρέξου Σταύρού

POLAVREN

TII VALLENSIS, PATRITII RO
mani, de falso credita & clementia Con-
stantini donatione Declamatio.

Lures à me libri, cōpluresq;
emissi sunt in omni seré do-
ctrinarum genere. In quibus
quod à nōnullis magnisq; &
longo iam aeuo probatis au-
toribus dissentio: cū sint qui
indigne ferant, meq; ut teme-
rarium sacrilegumq; criminentur. Quid tādem nūc
facturi quidam putandi sunt? quantopere in me de-
bacchaturi? & si facultas datur, quam aude me ad
supplicium festinanterq; rapturi? qui non tantum
aduersus mortuos scribo, sed aduersus etiam uiuos:
nec in unum alterumue, sed in plurimos: nec contra
priuatos modo, uerum etiam contra magistratus. At
quos magistratus? nempe summum Pontificem: qui
non temporali solum armatus est gladio, regum ac
principū more, sed ecclesiastico quoq;: ut ab eo neq;
subter ipsum, ut sic loquar, clipeum alicuius princi-

C pum

LAVRENT. VALLAE IN

pum protegere te possis, quo minus excommunicatio,
anathemate, execratione feriare. Quod si prudenter, ut dixit, sic secisse existimatus est, qui inquit:
Nolo scribere in eos, qui possunt proscribere: quanto
mihi magis idem faciendum esse uidetur in eū qui
ne proscriptioni quidem reliquerit locum, quiq; in
uisibilibus me potestatis sue iaculis persequatur: ut
iure possim dicere: Quo ibo à spiritu tuo, & quo à
tua fugiam facie? Nisi forte putemus, patiētius hæc
esse laturum summum sacerdotem, quam cæteri fa-
cerent. Nihil minus: siquidem Paulo, quod bona se
conscientia conuersatum esse diceret, Ananias prin-
ceps sacerdotum cor. m tribuno, qui iudex sedebat,
iussit obuerberari: & Phassur eadem præditus di-
gnitate, Hieremiam ob loquendi libertatem coniecit
in carcerem. Sed illum tribunus ac præses, hūc rex
aduersus iniuriam pontificis tutari & potuit & uo-
luit. Me uero quis tribunus, quis præses, quis rex ē
manibus summi sacerdotis, si me rapuerit ille, etiam
ut uelit, eripere poterit? Verum non est causa cur
me duplex hic periculi terror conturbet, arceatq;
à proposito. Nam neque contra ius phasq; summo
pont. licet aut ligare quippiam, aut soluere: & in de-
fendēda ueritate atq; iusticia profundere animam,
summiæ uirtutis, summiæ laudis, summi præmij est.

An uero

DON. CONST. DECLAMATIO.

An uero multi ob terrestrem patriam defendendam
mortis adiere discrimen: ego ob cœlestem patriam
assequendam (assequantur autem eam qui deo placet,
non qui hominibus) mortis discriminine deterrebore?
Eaccessit igitur trepidatio, procul abeant metus, timores
excidant. Forti animo, magna fiducia, bona
spe, defendenda est causa ueritatis, causa iusticie, causa
sa dei. Neque enim is uerus habendus est orator, qui
bene scit dicere, nisi et dicere audeat. Audeamus
igitur accusare, quicunque digna committit accusatio-
ne. Et qui in omnes peccat, unius pro omnium uoce
carpatur. At non debeo palam obiurgare fratrem,
sed inter me et ipsum. Immo publice peccans, et
qui priuatum consilium non admitteret, publice ar-
guendus est, ut ceteri timorem habeant. An non Paulus,
cuius uerbis modo sum usus, in os Petrum coram
ecclesia reprehendit, quia reprehensibilis erat? et
hoc ad nostram doctrinam scriptum reliquit. At non
sum Paulus, qui Petrum possum reprehendere. Immo
Paulus sum, qui Paulum imitor: quemadmodum,
quod multo plus est, unus cum deo spiritus efficior,
cum studiose mandatis illius obtengo. Neque aliquæ
sua dignitas ab increpationibus tutum reddidit, quæ
Petrum non reddidit, multosque alios eodem preditos

C 2 gradus

LAVREN. VALLAE IN

gradu: ut Marcellū, quod dijs libasset: ut Celestinū,
quod cum Nestorio hæretico sentiret: ut quosdam
etiam nostra memoria, quos ab inferioribus (Quis
enim non est inferior papa?) reprehensos scimus,
ut taceam cōdemnatos. Neque uero id ago, ut quē-
piam cupiam insectari, & in eum quasi Philippicas
scribere: hoc enim à me facinus procul absit: sed ut
errorem à mentibus hominum conuellam, ut eos à
uitijs sceleribusq; uel admonendo, uel increpando
summoueam. Nō ausim dicere, ut alij per me edoc̄ti,
luxuriantem nimijs farmentis papalem sedem, que
Christi uincia est, ferro coērceant: & plenas uiuas,
non graciles labruscas ferre compellant. Quod cum
facio, num quis erit, qui aut mibi os, aut sibi aures
uelit occludere, ne dicam supplicium mortemq; pro-
ponere? Hunc ego si hoc faciat, etiam si papa sit,
quid dicam esse? Bonum ne pastorem? an aspidem
furdam: que nolit axaudire uocem incantantis, ue-
lit eiusdem membra morfu præstringere uenenoq;
Scio iamdudum expectare aures hominū, quod nam
pontificibus Romanis crimen impingam: profecto
ingēs, siue supinæ ignoratiæ, siue immanis auaritiæ,
que est Idolorum scrutitus: siue imperādi uanitatis,
cuius crudelitas semper est comes. Nā aliquot iam
seculis aut non intellexerunt donationem Constan-
tini

*impendi uanitati
crudelitis semper
ronest.*

DONAT. CONS. DECLAMATIO.

tini commentitiam sicutamq; esse, aut ipsi fixerunt:
sive posteriores in maiorum suorum dolis uestigia
imprimetes pro uera, quam falsum cognoscerent, de-
siderunt: Dedecorantes pontificatus maiestatem,
dedecorantes ueterum pontificum memoriam, de-
decorantes religionem Christianam, & omnia cœdi-
bus, minis flagitijsq; miscētes. Suam esse aiunt urbē
Romam, suum regnum Siciliæ, Neapolitanumq;:
suam uniuersam Italiam, Gallias, Hispanias, Germa-
nos, Britanos, suum deniq; occidentem. Hec enim
cuncta in ipsa donationis pagina contineri. Ergo
hæc omnia tua sunt summe pontifex? omnia tibi in
animo est recuperare? omnes reges ac principes oc-
cidentis spoliare urbis, aut cogere ut annua tibi
tributa pensent, sententia est? At ego contra exi-
stimo, iustius licere principibus spoliare te imperio
omni quod obtines. Nam ut ostendam, donatio illa,
unde natum esse suum ius summi pont. uolunt, Silue-
stro pariter & Constantino fuit incognita. Verum
antequam ad confutandā donationis paginā uenio,
quod unum istorū patrocinium est, nō modo falsum,
uerum etiam stolidum: ordo postulat, ut altius re-
petam. Et primum dicam, non tales fuisse Constan-
tinum Siluestrumq;: Illum quidē qui donare uellet,
qui iure donare posset: qui, ut in manum alteri ca-

C 3 trideret,

L A V R E N T . V A L L A E I N

traderet, in sua haberet potestate: Hunc autem, qui uellet accipere, quiq; iure accepturus forct. Secundo loco: si haec non essent, quae uerissima atque clarissima sunt, neque hunc acceptasse, neque illum tradidisse possessionem rerum, quae dicuntur donatae, sed eas semper in arbitrio & imperio Cæsarū permanuisse. Tertio, nihil datum Siluestro à Constanti-

Melobia no, sed priori pontifici, ante quem & baptismum accepit: donaq; illa mediocra fuisse, quibus papa de gere uitam posset. Quarto, falso dici, donationis exemplū aut apud decreta reperiri, aut ex historia Silvestri esse sumptum: quod neque in illa, neque in ulla historia inuenitur: In eo quedam contraria, impossibilia, stulta, barbara, ridicula contineri. Preterea loquar de quorundam aliorum Cæsarum uel simulata, uel fruola donatione. Vbi ex abundantia adiçiam, si Silvester possedisset, tamen sive illo, sive quouis alio pontifice à possessione delecto, post tantam temporis intercedinem, nec diuino nec humano iure posse repeti. Postremo, ea quae à summo pontifice tenentur, nullius temporis longitudine posse prescribi. Atque quod ad primam partem attinet (loquamur autem de Constantino prius, deinde de Silvestro) non est committendum, ut publicam quasi & Cæsaream causam, nō maiore quam privatæ solent,

DON. CONST. DECLAMATIO.

lent, ore agamus. Itaque quasi in contione regum ac principum oras, ut certe facio: nam mea haec ora tio in manus eorum uentura est: libet tanquam praesentes, & in conspectu positos alloqui. Vos appello reges ac principes (Difficile est enim priuatum hominem animi regij concipere imaginem) uestram mentem inquirō, conscientiam scrutor, testimonium postulo. Nunquid uestrum quispiam si fuissest Constantini loco, faciendum sibi putasset, ut urbem Romam, patriam suam, caput orbis terrarum, reginam ciuitatum potentissimam, nobilissimam, ditiissimam populorum, triumphatricē nationum, & ipso aspectu sacram, liberalitatis gratia donaret alteri, & se ad humile oppidum conferret, deinde Bizantium? Donaret præterea, una cum Roma, Italiam, non prouintiam, sed prouintiarum iunctricem: donaret tres Gallias, donaret duas Hispanias, donaret Germanos, donaret Britanos: totum donaret occidentem, & se altero ex imperij oculis orbaret? Hoc ego, ut quis faciat compos mentis, adduci non possum, Compos vnt.
vng. ut credam. Quid enim uobis expectatius, quid iucundius, quid gratius contingere solet, quam imperijs accessione uestris uos regnisq; adiungere, & longe lateq; quam maxime proferre ditionem? In hoc, ut uidere uideor, omnis uestra cura, omnis cogitatio.

LAVREN. VALLAE IN

omnis labor diesq; noctesq; cōsumitur. Ex hoc præcipua spes gloriæ: propter hoc uoluptates relinquitis: propter hoc mille pericula aditis: propter hoc charissima pignora, propter hoc partem corporis a quo animo amittitis. Siquidem neminem uestrum aut audiui aut legi à conatu ampliandi imperij fuisse deterritū, quod aut luminis, aut manus, aut cruris, aut alterius membra iacturā fecisset. Qum ipse hic ardor, atque hæc late dominandi cupiditas, ut quisq; maxime potens est, ita cū maxime angit atq; agitat. Alexander non cōtentus deserta Lybie peribus peragrasse, orientem ad extremum usq; Oceaniū uicisse, domuisse Septentrionem: inter tot uulnera, tot casus, recusantibus tā detestantibusq; tam longinquas, tā asperas expeditiones militibus, ipse sibi nihil efficiisse uidebatur: nisi & occidentem, & omnes nationes, aut ui, aut nominis sui autoritate, sibi tributarias reddidisset. Parum dico. Iam Oceanum transire, & si quis aliis orbis esset explorare, ac suo subiucere arbitrio destinauerat. In cœlū tandem, ut opinor, tentasset ascendere. Talis fere est omnium regum uoluntas, & si non omnium talis audacia. Taceo quanta sceleræ, quot abominanda propter imperium assequendum ampliandumque admissa sunt: ut nec fratres a si atrum, nec filii a parentum, nec pa-

DON. CONST. DECLAMATIO.

nec parentes à filiorum sanguine nepharias abstineant manus. Adeo nusquam magis, nusquam atrocius grassari solet humana temeritas: & quod mirari possis, non seignores ad hoc uideas animos senum & iuuenum, orborum quam parentum, regum quam tyrannorum. Quod si tanto conatu dominatus peti solet, quanto maiore necesse est conseruetur. Neque enī tantopere miserū est nō ampliari imperiū, q̄ imminuere. Neq; tam deformē, tibi alterius regnū nō accedere tuo, q̄ tuū accedere alicno. Nā qd' ab rege aliquo aut populo legimus, nōnullos præpositos regno aut urbibus: id factum est non de prima, nec de maxima, sed de postrema quodāmō ac minima imperij parte. Atq; ea ratione, ut donātem, qui donatus est, quasi dominū, & se ministrū illius sc̄per agnoscet. Nūc quæso. nōnne abiecto animo, & minime generoso uidetur esse, qui opinantur Constantinum meliorem à se imperij alienasse partem? Non dico Romanam Italiamq; & cætera, sed Gallias: ubi ipse prælia gesserat, ubi solum diu dominatus fuerat, ubi suæ gloriæ suiq; imperij rudimenta posuerat. Hominem, qui cupiditate dominādi, nationibus bella intulisset: socios affinesq; bello ciuili persequutus impatio priuasset. Cui nondum perdomitæ ac profligate reliquiae essent alterius factionis. Qui cum multis

C 5 natio

LAVRENT. VALLAE IN

nationibus bella gerere nō modo soleret s̄p̄c glori-
imperijsq; sed & necesse haberet, utpote a Barbaris
quotidie laceſſitus. Qui filijs, qui coniunctis sanguī-
ne, qui amicis abundaret. Qui Senatum populumq;
Ro. huic factō repugnaturum nosſet. Qui expertus
eſſet instabilitatem uictarum nationum, & ad omniē
ſerē Ro. principis mutationem rebellantium. Qui
ſe meminifſet more aliorum Cæſarum, non electione
patrum cōſenſuq; plebis, ſed exercitu, armis, bello,
dominatum occupaſſe. Que tam uehemens cauſa
& urgens aderat, ut iſta negligere, & tanta libera-
litate uti uellet? Aiuſt, quia effectus erat Christianus.
Ergo ne imperij optima parte ſe abdicaret?
Credo, ſcelus erat, flagitium, nephias, iam regnare:
nec cum Christiana religione cōiūgi poterat regnū.
Qui in adulterio ſunt, qui uſuris rem auxerunt, qui
aliena poſſident: hi poſt baptiſmum alienam uxorē,
alicnam pecuniam, aliena bona reddere ſolēt. Hanc
cognitionem ſi habes Constantine, reſtitueret urbi:
bus libertatem, non mutare dominū debes. Sed non
id in cauſa fuit: tantum in honorem religionis, ut fa:
ceres, adductas es. Quasi religiosum ſit magis, re:
gnum deponere quam pro tutela religionis illud ad
ministrare. Nam quod ad accipientes attinet, neque
honestā erit illis, neq; utilis iſta donatio. Tu uero ſi
Christia

DON. CONST. DECLAMATIO.

Christianum te ostendere, si pietatem indicare tuā,
si consultū nō dico Ro. ecclesiæ uis, sed ecclesiæ dei,
nūc præcipue, nūc principē agas, ut pugnes pro his,
qui pugnare nō possunt, nec debet: Ut eos tua autori-
tate tutos reddas, q̄ insidijs iniurijsq; obnoxij sunt.
Nabuchodonosor, Cyro, Assuero, multisq; alijs prin-
cipibus sacramētum ueritatis deus aperire uoluit:
à nullo tamen eorum exigit, ut imperio cederet, ut
partem regni donaret: sed tantum libertatem He-
breis redderet, eosq; ab infestatibus finitimis prote-
geret. Hoc satis fuit Iudeis, hoc sat erit & Christia-
nis. Factus es Constantine Christianus. At indignis-
sima res est, Christianum te nunc imperatorē, mi-
norēm esse principatu, quam fueras infidelis. Est
enim principatus præcipuam quoddam dei munus,
ad quem Gentiles etiam principes à deo eligi exi-
stuntur. At erat lauatus à lepra, ideo uerosimi-
le est referre gratiam uoluisse, & maiore mensura
reddere quod acceperat. Itane! Naaman ine Syrus
ab Heliseo curatus, munera tantum offerre uoluit,
non dimidium honorum: Constantinus dimidium im-
perium obtulisset? Piget me impudēti fabellæ, tanq;
indubitate historiæ respondere. Sic enī hæc fabula,
ex historia Naaman & Helisei, ut altera draconis,
ex fabuloſo dracone Beli adumbrata est. Sed ut
ista con-

LAVRENT. VALLAE IN

ista concedam, nunquid in hac historia de donatione
fit mentio? Minime. Verum de hoc commodius po-
stea. Lauatus est à lepra, cœpit ob id mentem Chri-
stianam: dei timore, dei amore imbutus est, illi hono-
rem habere uoluit. Non tamen persuaderi possum
cum tanta donare uoluisse. Quippe cum uideam ne-
minem, aut Gentilem in honorem deorum, aut fide-
lēm in honorem dei uiuentis, imperium deposuisse,
sacerdotibusq; donasse. Siquidem ex regibus Israël
nemo adduci potuit, ut pristino more ad templum
Hierusalem populos sacrificaturos ire permitteret:
eo uidelicet timore, ne forte ad regē Iude, à quo de-
fecerant, redirent, sacro illo cultu religionis admoni-
ti ac tēpli maiestate. At quanto hoc magis est, quod
fecisse dicitur Cōstantinus? Ac ne quid tibi propter
curationem lepræ blandiaris, Hieroboam primus à
deo in regē Israël electus est, & quidem ex infima
conditione, quod mea sententia plus est, quam esse
lepralauatum: & tamen is non est ausus regnum su-
um deo credere: & tu uis Constantī regnum deo
donasse, quod ab illo nō accepisset? Qui præsertim,
id quod in Hieroboam nō cadebat, offenseret filios,
deprimeret amicos, negligenter suos, ledere patriā,
mœrore omnes afficeret, siuq; obliuisceretur. Qui si
etiam talis fuisset, & quasi in aliud hominē uersus:
cerie

DÔN. CONST. DECLAMATIO.

certe non defuisse qui cum admonerent, & in primis filij, propinqui, amici. Quos quis est qui non putet protinus Imperatorem fuisse adituros? Ponite igitur illos ante oculos, mente Constantini audita, trepidos, festinantes, cum gemitu lachrymisq; ad genua principis procumbentes, & hac uoce utentes:

ITA ne pater antehac filiorū amātissime, filios Oratio priuas, exhæredas, abdicas? Nam q; te optima maiorum ac ximāq; imperij parte exuere uis, non tā querimur, necessario quam miramur. Querimur autem, q; eam ad alios rum Condefers, cum nostra & iactura & turpitudine. Quid stātinū, ad enim causa est, q; Liberos tuos expectata successione illum. imperij fraudas, qui ipse una cum patre regnasti? Quid in te commisimus? qua in te, qua in patriam, qua in nomen Romanum, ac maiestatem imperij impictate digni uidemur, quos præcipua optimaq; priues principatus portione: qui à patrijs laribus, a cōspectu natalis soli, ab assueta aura, a uetusca confusudine relegemur? Penates, phana, sepulchra exiles relinquemus, nescio ubi aut qua terrarum regione uicturi? Quid nos propinqui, quid nos amici: qui tecum toties in acie stetimus: qui fratres, parentes, filios hostili mucrone confosso, palpantesq; cōspeximus, nec aliena morte territi sumus, & ipsi patati pro te moriem oppetere, nunc abs te uniuersi destitutē

L A V R E N T . V A L L A E I N

destituimus? Qui Romæ gerimus magistratus, qui
urbibus Italiæ, qui Gallijs, qui Hispanijs, qui ceteris
prouintijs præsumus, aut præfuturi fuimus: oës ne re
uocamur, oës priuati iubemur esse? An iacturā hanc
aliunde pësabis? Et quomodo pro merito ac pro digni
tate poteris, tanta orbis terrarum parte alteri tra
dita? Num qui precerat centum populis, eum tu Cæ
sar uni præficies? Quomodo tibi istud in mētem uc
nire potuit? quomodo subita tuorum te cœpit obli
vio: ut nihil te misereat amicorum, nihil proximorū,
nihil filiorum? Utinam nos Cæsar, salua tua dignita
te atque uictoria, in bello contigisset occumbere po
tius, quam ut ista cernamus. Et tu quidem de impe
rio tuo ad tuū arbitratum agere potes, atq; etiam
de nobis, uno duntaxat excepto: in quo uel ad mor
tem usque erimus cōtumaces, ne à cultu deorum im
mortalium desistamus, magno etiam alijs exemplo:
ut scias tua ista largitas quid mercatur de religio
ne Christiana. Nam si non largiris Siluestro imperi
um, secum Christiani esse uolumus, multis factum no
strum imitaturis. Sin largiris, non modo Christiani
fieri non sustinebimus, sed iniurum, detestabile, exce
randum nobis hoc nomen efficies: Talesq; reddes,
ut tandem tu & uitæ & mortis nostræ miserearis:
nec nos, sed te ipsum duritiae accuses. Nonne hac
oratione

DON. CONST. DECLAMATIO.

oratione Constantinus, nisi extirpatam ab eo uoluimus humanitatem, si sua sponte non mouebatur, motus fuisset? Quid si hos audire noluissest? Nonne erant qui huic facto & oratione aduersarentur & manu? An S. P. Q. R. sibi tanta in re nihil agendum putasset? Nonne oratorem, ut ait Virgilius, grauem pectate & meritis aduocasset, qui apud Cōstantinum hanc haberet orationem?

Cæsar, si tu tuorum immemor es, atq; etiam tui, Oratio potest nec filijs hereditatem, nec propinquis opes, nec puli Romanis honores, nec tibi imperium esse integrum ne ad Constantiū: non tamen S.P.Q.R. immemor potest esse sui timen-
iuris, sueq; dignitatis. Etenim quomodo tibi tantū
permittiis de imperio Ro. quod non tuo, sed nostro
sanguine partum est? Tū ne unum corpus in duas
secabis partes? & ex uno duo efficies regna, duo
capita, duas uoluntates? & quasi duobus fratribus
gladios, qui de hereditate decernant, porriges? Nos ciuitatibus, que de hac urbe bene meritae sunt,
iura ciuitatis damus, ut ciues Ro. sint: tu a nobis
dimidium imperij aufers, ne hanc urbem parentem
suam agnoscat? Et in aliis quidem apium si duo re-
ges nati sint, alterum qui deterior est, occidimus:
Tu in alio imperij Ro. ubi unus & optimus pīm
ceps es, alterū, & hunc deterrimum, & non apem,
sed fucum

LAVRENT. VALLAE IN

sed fucum collocandum putas? Prudentiam tuam ue
hementer desyderamus Imperator: Nam quid futu
rum est, si uel te uiuo, uel post tuā mortem, aut huic
parti quam alienas, aut alteri quam tibi relinquis,
bellū a Barbaris natiōibus inscratur? Quo robore
militū, quibus copijs occurremus? Vix nūctotius im
perij uiribus possumus, tūc poterimus? An perpetuo
mēbrū hoc cū illo in cōcordia crit? Ut reor, nec esse
poterit: quum Roma dominari uelit, nolit pars illa
seruire. Quin & te uiuo, breue intra tempus, reuo
catis ueteribus præsidijs, suffectis nouis, te in tuum
regnum prosector & longe agente, hic altero domi
nante, nonne omnia noua, id est, diuersa atque aduer
sa erūt? Regno ferē inter duos fratres diuiso, proti
nus & populorum animi diuiduntur: & prius à se
ipsis, qui im ab externis hostibus bellum auspicātur.
Idem cumenturum in hoc imperio quis non uidet? An
ignoras hanc olim imprimis fuisse causam optimati
bus, cur dicerent citius se in conspectu Po. Ro. esse
morituros, quam rogationem illam ferri sinerent,
ut pars Senatus ac pars plebis ad incolendū Veios
mitteretur, duasq; urbes communes Po. Ro. esse?
Si enim in una urbe tantum dissensionum cūstet, quid
in duabus urbibus futurum? Ita hoc tempore, si tā
rum discordiarū in uno imperio, testor conscientiam
tuam,

DON. CONST. DECLAMATIO.

tuam, ac labores, quid in duobus imperijs fiet? Age
uero, putas ne hinc fore, qui tibi bellis occupato,
esse auxilio aut uelint, aut sciant? Ita ab armis atq;
ab omni re bellica abhorrentes erunt, qui præficien-
tur militibus atq; urbibus, ut ille q; præficit. Quid?
nōnne hunc tam imperitum regnādi, & iniurie faci-
lem, aut Ro. legiones, aut ipse provincie spoliare
tent abunt? ut quæ sperabunt uel nō repugnaturum,
uel pœnas non repetiturum. Credo me hercule ne
unum quidem mensem illos in officio mansuros, sed
statim & ad primū profectionis tuę initium rebella-
turos. Quid facies? Quid consilij capies, quum du-
pli atque adeo multiplici bello urgebere? Natio-
nes, quas subegimus, cōtinere uix possumus: quomo-
do illis accedēte ex liberis gētibus bello ressteturs.
Tu Cæsar, quid ad te spectet, ipse uideris. Nobis au-
tem hæc res non minus, q; tibi curæ esse debet. Tu
mortalis es: Imperiū populi .Ro. decet esse immor-
tale, & quantum in nobis est, erit: neque imperium
modo, uerum etiam pudor. Scilicet, quorum religio
nem contemnimus, eorum accipiemus imperium
& principes orbis terrarum huic contemptissimo
homini seruiemus? Urbe à Gallis capta, Romani se-
nes demulcerisibi barba à uictoribus passi nō sunt:
Nūc sibi tot senatory ordinis, tot pretorijs, tot tribu-

D nitij

L A V R E N T . V A L L A E I N

nitij, tot cōsulares, triūphalesq; uiri, eos dominari
patitur, quos ipsi tanq; seruos malos omni contumie
liarum genere suppliciorumq; affecerūt? Isti ne ho
mines magistratus creabunt? prouintias regēt? bel
la gerent? de nobis sententias capitis ferent? Sub
his nobilitas Romana stipendia faciet? honores spe
rabit? munera assequetur? Et quod maius, quodq;
altius peneiret uulnus accipere possumus? Non ita
putes Cæsar Ro. degenerasse sanguinem, ut istud
passurus sit æquo animo, & non quavis ratione de
uiatandum existimet: quod mediussidius neq; mulie
res sustinerent, sed magis se unā cum dulcibus libe
ris, sacrisq; penatibus concremarent: Ut non Car
thaginenses sc̄emine fortiores fuerint, quam Roma
næ. Etenim Cæsar si regē te delegissimus, haberet
tu quidem magnum de imperio Ro. agendi arbitri
um: sed non ita ut uel minimū de ipsius imminueres
maiestate. Alioquin qui te secissimus regem, eadem
facultate te regno abdicare iuberemus: nedū posses
regnum diuidere, nedum tot prouintias alienare,
nedū ipsum regni caput peregrino atq; humiliō
homini addicere. Canē ouili præfecimus: quem, si lu
pi mauult officio simgi, aut ejcimus, aut occidimus.
Nunc tu cum diu canis officio in ouili Romano de
pendēdo sis functus, ad extreum in lupum nullo ex
emplo

DON. CONST. DECLAMATIO.

templo conuerteris? Atq; ut intelligas, quandoquidē
nos pro iure nostro coges asperius loqui, nullū tibi
in populi Ro. imperio ius est. Cesar uī dominatum
occupauit, occupauit Augustus, & in uitū successit,
& aduersariorum partium profligatione se domi-
num fecit. Tiberius, Gaius, Claudius, Nero, Galba,
Otho, Vitellius, Vespasianus, ceteriq; aut eadē aut
simili uia libertatē nostrā predati sunt. Tu quoq;
alijs expulsis, aut interemptis, dominus effectus es.
Sileo, quod ex matrimonio natus non sis. Quare ut
tibi nostram mentem testificemur Cesar, si nō libet
tibi Romæ principatum tenere, habes filios quorū
aliquem in locū tuum, nobis quoq; permittentibus,
& rogantibus, naturæ lege substituas. Si minus, no-
bis in animo es, publicā amplitudinem cum priua-
ta dignitate descendere. Neque enim minor hæc iniu-
ria quiritū, quam olim fuit violata Lucretia. Neq;
nobis decrit Brutus, qui contra Tarquinū se ad li-
bertatem recuperandam huic populo præbeat du-
cem. Et in istos primū quos nobis præponis, deinde
& in te serrum stringemus. Quod in multis impe-
ratores, & quidem leuiores ob causas, fecimus.

Hec proscelto Constantini, nisi lapidem cum aut
truncum existimamus, permouissent. Quæ si popu-
lus nō dixisset, tamen dicere apud se, & his passim

L A V R E N T . V A L L A E I N

uerbis fremere, credibile erat. Eamus nunc, & dicā
mus Constatinū gratificari uoluisse Siluestro: quem
tot hominū odijs, tot gladijs subiiceret, ut uix, quan
tum sentio, unum Silvester diem in uita facturus fu
isset. Nā eo, paucisq; alijs absumptis, uidetur omnis
sublatum ire de pectoribus Romanorum, tam diræ
iniurie contumeliaeq; suspicio. Age porrò, si fieri po
test, cōcedamus, neq; preces, neq; minas, neq; ullam
rationem aliquid prosecuisse: perstareq; adhuc Con
stantinum: nec uelle a suscepta semel persuasione di
scendere. Quis non ad Silvestri orationem, si res ue
ra fuisset, unquam commotum assentiat? que ta
lis haud dubie fuisset.

Oratio Sil Princeps optime, ac fili Cæsar. Pictatē quidem
uestri ad tuam tam pronam, tamq; effusam, non possum non
Constanti amare atq; amplecti: ueruntamen quod in offeren
dis deo mulieribus, immolandisq; victimis nomihil
erres, minime demiror: quippe qui adhuc es in Chri
stiana militia tyro. Ut non decebat olim à sacerdo
te omnem pecudem, feramq; & ouem sacrificari,
ita non omne ab eodem accipiēdum est munus. Ego
sacerdos sum, ac pontifex, qui dispergere debeo, quid
ad altare patiar offerri. Ne forte, nō dico inmūndū
animal offeratur, sed uipera aut serpens. Itaq; sic
habcas. Si foret uui iuris, partē imperij cum regina

DON. CONST. DECLAMATIO

orbis Roma, alteri tradere quam filijs, qd' minime
sentio: si populus hic, si Italia, si cæteræ nationes susti-
nerent, ut quos oderunt, & quorum religionē adhuc
refruiunt, capti illecebris seculi, eorū imperio obno-
xiij esse uellet, quod impossibile est: tamē si quid mi-
hi credendū putas filii amātissime, ut tibi assentiar,
ulla adduci ratione nō possum: nisi uellem mihi ipse
esse dissimilis, & conditionē meam obliuisci, ac pro-
pcedum dominum Iesum abnegare. Tua enim mu-
nera, siue, ut tu uis, tuæ remunerations, & gloria,
& innocentiam, & sanctimoniam meam, atq; omniū
qui mihi successuri sunt, polluerent, ac prorsus cuer-
terent: uiamq; ijs qui ad cognitionem ueritatis uen-
turi sunt, intercluderent. An uero Helisaeus à Na-
man Syro, à lepra curato, mercede accipere noluit:
ego te curato accipiam? Ille munera respuit, ego re-
gna mihi dari sinam? Ille personam prophetæ ma-
culare noluit: ego personā Christi, quam in me gero,
maculare potero? Cur autem ille accipiendis mune-
ribus personam prophetæ maculari putauit? Nem-
pe quod uideri poterat uendere sacra, fœnerare do-
num dei, indigere præsidijs hominum, cleuare atq;
imminuere beneficij dignitatem. Maluit ergo sibi
principes ac reges beneficiarios facere, quam ipse
beneficiarius illorum esset: immo ne mutua quidem

D 3 benef

L A V R E N T . V A L L A E I N

beneficentia uti. Beatus est enim multo, ut inquit dominus, dare quam accipere. Eadem mihi atque adeo maior est causa, cui etiam a domino precipitur dicente: infirmos curate, mortuos suscitare, leprosos mandate, demones ejuscite: gratis accepisti, gratis date. Ego ne tantum flagitium admittam Caesar, ut dei precepta non exequar: ut gloriam meam polluam? Me laus est, ut inquit Paulus, mihi mori, quam ut gloria meam quis evanescet. Gloria nostra est, apud deum honorificare ministerium nostrum, ut idem inquit: Vobis dico gentibus, quamdiu ego quidem sum getium. Apostolus, glorificabo ministerium meum. Ego Caesar alijs quoque sim, & exemplum, & causa delinquendi, Christianus homo, sacerdos dei, pontifex Romanus, vicarius Christi! Nam uero innocentia sacerdotum quomodo incolumis erit inter opes, inter magistratus, inter administrationem secularium negotiorum: Ideo ne terrenis renunciamus, ut eadem uberiora assequamur: Et priuata abiectimus, ut aliena possideamus, & publica: Nostrae erunt urbes, nostra tributa, nostra uelutigalia. Et cur clericos, si haec fecerimus, nos vocari uicebit? Pars nostra, siue pars, que grece dicitur κληρος, dominatus est, non terrenus, sed celestis. Leuitae, qui idem clericis sunt, partem cum fratribus non suere sortiti: & tunos iubes

etiam

DON. CONST. DECLAMATIO.

etiam si atrum sortiri portionem! Quò mibi diuini-
as atque opes, qui domini uoce iubeor nec de crasti-
no esse sollicitus? & cui dictum est ab illo: Nolite
thesaurizare super terram, nolite possidere aurum,
neque argentum, neq; pecuniam in zonis uestris.
Et: Difficilius est diuitem introire in regnum cœlo-
rum, quam chameleon per foramen acus transire.
Idcq; pauperes sibi ministros elegit, & qui omnia
reliquerunt, ut cum sequerentur: & paupertatis
ipse fuit exemplum. Vsq; adeo diuinarum pecunia-
rumq; tractatio innocentie inimica est, non modo
possessio illarum atq; dominatus. Unus Iudas, qui lo-
culos habebat, & portabat quæ mittebantur, pre-
varicatus est: & amore pecuniae, cui assueuerat, ma-
gistrum, dominū, deum, & reprehēdit, & prodidit.
Itaq; uereor Cæsar, nc me ex Petro facias Iudam.
Audi etiā quid Paulus dicat: Nihil intulimus in hūc
mundum: haud dubiū, quod nec auferre quid possu-
mus: haec entes autem alimenta, & quibus tegamur,
his contenti sumus. Nam qui uolunt diuites fieri, m-
cidunt in temptationem, & in laqueum diaboli, & de-
syderia multis, & utilitatibus, & nocuas: que mergunt
homines in interitū & perditionē. Radix enī oīum
malorum est cupiditas: quam quidē appetētes, erra-
uerunt à fide, & inferuerunt sc doloribus multis.

D + Tu autē

LAVRENT. VALLAE IN

Tu autem homo dei hæc suge: Et tu me accipere iubes Cæsar, quæ uelut uenenum effugere debeo? & quis preterea (pro tua prudētia Cæsar cōsideres) quis inter hæc diuinis rebus faciendis locutus? Apostoli quibusdam indignantibus, quod uiduæ ipsorum in ministerio quotidiano deficerentur, responderunt: non esse æquum relinquare se uerbum dei, et ministrare mensibus: & tamen uiduis ministrare, quāto aliud est quam exigere uestigalia? curare erariū stipendum numerare militibus & mille alijs curis huiusmodi implicari? Nemo militans deo, implicatus negotijs secularibus, inquit Paulus. Nūquid Aaron, cum cæteris Leuitici generis, aliud quam domini tabernaculum procurabat? Eius filij, quia ignem alieni in thuribula sumperabant, igni cœlesti conflagraverunt. Et tu iubes nos ignem seculariū diuinarum, uictum, ac prophaniū, in sacrata thuribula, id est, in sacerdotalia opera sumere? Num Eleazar, num Phinees, num cæteri pontifices, ministriq; aut tabernaculi, aut templi, quicquam, nisi quod ad rem diuinam pertineret, administrabant? Administrabant dicti: immo administrare poterant, si officio suo satisfacere uolebant? Quod si nolint, audiant execrationē domini dicentis: Maledicti qui opus domini faciunt negligenter. Quæ execratio quam in omnes, tum in pontifi

DON. CONST. DECLAMATIO.

pontifices maxime cadit. O quantum est pontificale munus! Quātum est caput esse ecclesiæ? Quantum est præponi pastorem tanto ouili: ē cuius manu uniuscuiusq; agni, ouisq; amissæ sanguis exigitur? Cui dictum est: si amas me plusquam alij, ut fateris, pasc agnos meos. Iterum: si amas me, ut fateris, pasc oves meas. Tertio: si amas me, pasc oves meas. Et tu iubes Cæsar capras etiā pascere, & porcos: qui nequeunt ab eodem pastore custodiri. Quid, quod me regem facere uis, aut potius Cæsarem, id est, regum principem? Dominus Iesus Christus, deus & homo, rex & sacerdos, quum se regem affirmaret, audi de quo regno locutus est: Regnum meū, inquit, non est de hoc mundo. Si enim de hoc mundo esset regnum meū, ministri mei utiq; decertarent. Et quæ fuit prima uox, ac fr̄quenter clamor prædicationis eius? Nōne hæc? Pœnitētiā agite, appropinquauit enim regnum cœlorū. Appropinquauit regnum dei, cui comparabitur regnum cœlorum. Nōne cum hæc dixit, regnum seculare nihil ad se pertinere declarauit? Eoq; nō modo regnum huiusmodi nō quæ suuit, sed oblatum quoq; accipere noluit. Nam cum intelligeret aliquādo, populos destinasse ut cum raperent, regemq; ficerent, in montium solitudines sisgit. Quod nobis, qui locū ipsius tenemus, non solum exemplo

L A V R E N T . V A L L A E I N

exemplō dedit imitandū, sed etiā precepto, inquiēs: Principes gentium dominantur eorum: & qui maiores sunt, potestatē exercent in eos. Nō ita erit inter nos, sed quicunq; uoluerit inter uos maior fieri, sit uester minister: & q uoluerit primus inter uos esse, erit uester seruus. Sicut filius hominis non uenit ut ministretur ei, sed ut ministret, & det animam suam redēptionem pro multis. Iudices olim deus, at scias Cæsar, constituit super Israēl , non reges: populumq; sibi nomen regium postulantem detestatus est. Nec aliter ob duritiam cordis illorum regem dedit, quam quod repudium permiserat, quod in noua lege reuocauit. Et ego regnum accipiam, qui uix iudex esse permittor? An nescitis, inquit Paulus, q; sancti de hoc mundo iudicabūt? Et si in uobis iudicabitur mundus, indigni estis, qui de minimis iudicetis. Nescitis quod angelos iudicabimus? quanto magis secularia? Seculalia igitur iudicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in ecclesia, eos cōstituite ad iudicandum. At qui iudices de rebus controuersi tantummodo iudicabant, nō etiā tributa exigebāt. Ego exigā, qui scio à domino interrogatū Petrum, à quibusnam reges terrae acciperent tributum census, à filijs an ab alienis? Et quā hic respōdīset, ab alienis, ab eodem dictum, ergo liberi sunt filii.

Quod si

DON. CONST. DECLAMATIO.

Quod si omnes filii mei sunt Cæsar, ut certe sunt,
omnes liberi erunt nihil quasquam soluerit. Igitur nō
est opus mihi tua donatione : qua nihil assecuturus
sum, præter laborem: quem ut minime debeo, ita mi-
nime possum ferre. Quid quod necesse haberem, po-
testatem exercere sanguinis, punire fontes, bella ge-
rere, urbes diripere, regiones ferro igniq; vastares
Aliter non est quod sperem, posse me tueri que tra-
didisses. Et si hæc secco, sacerdos, pontifex, Christi
vicarius sum? Ut illam in me tonatam audiam, atq;
dicentem: Domus mea domus orationis uocabitur,
omnibus gentibus: & tu fecisti eam speluncam latro-
num. Non ueni in mundum, inquit dominus , ut iu-
dicem mundum, sed liberem cum : & ego qui illi
successi, causa mortium ero? Cui in persona Petri
dictum est : Conuerte gladium tuum in locū suum.
Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peri-
bunt. Ne defendere quidem nobis ferro nos licet.
Siquidem defendere dominum Petrus uolebat, cum
auriculam abscedit seruo . Et tu duxiarum aut
comparandarum aut tuendarum causa, uti ferro
nos iubes? Nostra potestas est potestas clavium,
dicente domino : Tibi dabo claves regni cœlorum.
Quodcumq; ligaueris super terram, erit ligatum &
in cœlis: & quodcumq; solueris super terram, erit
solutum

LAVREN. VALLAE IN

solutum & in cœlis: & portæ inferi nō præualebūt
aduersus eis. Nihil ad hanc potestate, nihil ad hāc
dignationem, nihil ad hoc regnū adiici potest. Quo
qui contentus nō est, aliud sibi quoddam à diabolo
postulat: qui etiam domino dicere ausus est: Tibida
bo omnia regna mundi, si cadens in terram adorauc
ris me. Quare Cæsar, cum pace tua dictum sit, noli
mibi diabolus effici: qui Christum, id est me regna
mundi à te data accipere iubeas. Malo enī illa sper
nere quam possidere. Et ut aliquid de infidelibus,
sed ut spero, futuris fidelibus loquar, noli me de an
gelo lucis reddere illis angelū tenebrarum: quorum
corda ad pietatem inducere uolo, nō ipsorum cervici
iugum imponere: & gladio, quod est uerbum dei,
non gladio ferri mihi subiçere: ne deteriores effici
antur, ne recalcitrent, ne cornu me ferient, ne nomē
dei meo irritati errore blasphemēt. Filios mihi cha
rissimos uolo reddere, non scruos: adoptare, nō eme
re: generare, non manucapere: animas eorum offer
re sacrificiū deo, nō diabolo corpora. Discite a me,
inquit dominus, qui mitis sum, & humili corde. Ca
pite iugum meum, & iuuenietis requiem animabus
uestris. Iugum enim meum suave, & pondus meum
leue. Cuius ad extremum, finem faciam: illam in hac
re sententiā accipe, quam quasi inter me & te tulit:
Reddit

DON. CONST. DECLAMATIO.

Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt dei
deo. Quo sit, ut nec tu Cæsar tua relinquere, neque
ego quæ Cæsaris sūt, accipere debeā: quæ uel si mil-
lies offeras, nunquam accipiam.

Ad hanc Siluestri orationem apostolico uiro die-
gnam, quid esset, quod amplius Constantinus posset
opponere? Quod quum ita sit: qui aiunt donationem
factam esse, nonne iniuriosi sunt in Constantinum:
quem suos priuare, imperiumq; Ro. uoluisse cōuelle-
re: Iniuriosi in S. P. Q. R. Italiam, totumq; occi-
denterem: quem contra ius phasq; imperium mutari
permisisse: Iniuriosi in Siluestrum, quem indignam
sancto uiro donationem acceptam habuisse: Iniurio-
si in summum pont. cui licere terrenis potiri regnū,
& Ro. moderare imperiū, arbitrantur? Hæc tamen
omnia cō pertinent, ut appareat Constantinū, inter
tot impedimenta, nunquam sūisse facturum, ut rem
Romanā Siluestro ex maxima parte donaret, quod
isti aiunt. Age porrò, ut credamus istā donationem,
de qua facit pagina uestra mentionem: debet consta-
re etiam de acceptancee Siluestri. Nunc de illa nō
constat. At credibile est, dicitis, ratam hunc habuisse
donationem. Ita credo, nec ratam habuisse modo, ut
rum etiam petisse, rogasse, precibus extorsisse credi-
bile est. Quid nos credibile, quod præter opinionem
est homi

L A V R E N T . V A L L A E I N

est hominum, dicitis? Nec quia in pagina privilegij
de donatione fit mentio, putandum est fuisse accepta-
tam. Sed e contrario, quia non fit mentio de accepta-
tione, dicendum est non fuisse donatum. Ita plus con-
tra uos facit, hunc donum respuisse, q̄ illum dare uo-
luisse: & beneficium in inuitum nō consertur. Neq;
uero tantum donata respuisse Siluestrum suspicari
debemus, sed tacite etiam indicasse, nec illum dare
iuste, nec se iure accipere posse. Sed o cœcā semper
inconsultamq; auaritiam. Demus, ut tabulas quoq;
de assensu Silvestri proserre possitis, ueras, incorru-
ptas, sinceras: num protinus donata sunt, que in ta-
bulis continentur? Vbi possessio? Vbi in manus tra-
ditio? Nam si chartam modo Constantinus dat, nō
gratificari Silvestro uoluit, sed illudere. Verisimile
est, dicitis, qui donat quippiū, cum & possessionem
tradere. Videte quid loquamini: quum possessionem
non esse datum constet, & an datum sit ius ambigi-
tur. Verisimile est, qui possessionem non dedit, cum
ne ius quidē dare uoluisse. An non constat possessio-
nem nunq̄ traditā fuisse? quod negare impudentissi-
mum est. Nunquid Siluestrum Cōstantinus in Capi-
tolium, quasi triumphantem, inter frequentiū quiri-
tum, sed infidelium, plausum duxit? In scilla aurea
simil assistente uniuerso Senatu collocauit? Magi-
stratus

DON. CONST. DECLAMATIO.

stratus pro sua quenq; dignitate regem salutare &
adorare iussit? Hæc erga nouos principes fieri so-
lent, non tantum aliquid palatum uelut Lateranen-
se tradi. Num postea per uniuersam Italiam circum-
duxit? Adiit cū illo Gallias? Adiit Hispanias? Adiit
Germanos, cæterumq; occidentem? Aut si grauabā-
tur ambo tantum obire terrarum, quibusnam tam
ingens officium delegarunt, qui & Cæsar is uice tra-
derent possessionem, & Siluestri acciperet? Magni
bi uiri, atq; eximiae autoritatis esse debuerunt: &
tamen qui fuerint ignoramus. Nostra memoria, ut
exempla uetus omittam, nunq; aliter facilitatum id-
dimus: quū quis aut urbis, aut regionis, aut prouin-
tiae dominus factus est, ita deum traditā existima-
ri possessionē, si magistratus pristini summoueātur,
nouiq; subrogentur. Hoc si tunc Silvester fieri non
postulasset, tamen magnificentiæ Constantini inter-
erat, ut declararet non uerbo se, sed re possessionem
tradere, suos praesides amouere, aliosq; ab illo sub-
stitui iubere. Nō traditur possessio, que penes eosdē
remanet, q; possidebant: & nouus dominus illos sum-
mouere non audet. Sed fac istud quoq; non obstare,
& nihilominus putari Siluestrum possedisse, utque
omnia præter morem, præterq; naturam tunc esse
dicamus administrata. Postquam ille abiit, quos
prouincias

LAVREN. VALLAE IN

prouintijs, urbibusq; rectores Silvester præposuit? que bella gessit? quas nationes ad arma spectantes oppressit? per quos hæc administravit? Nihil horū scimus, respōdetis. Ita puto, nocturno tempore hæc omnia gesta sunt, & iāco nemo uidit. Age fuit in possessione Silvester? Quis cum de possessione deiecit? Nam perpetuo in possessione non fuit, neq; successorum aliquis saltē, usque ad Gregorii magnum, qui & ipse caruit possessione. Qui extra possessionem est, nec se ab ea deicētū probare potest, is propositio nunquam possedit: & si se possedisse dicat, insanit. Vides ut te insanum etiam probō? Alioquin dic quis papam deiecit? ipse ne Cōstātinus, an eius filij, an Iulianus, an aliquis alius Cæsar? Profer nomen expulsoris, profer tempus: unde primum, unde secūdo, ac deinceps expulsus est. Num per seditionem, & cedes, an sine his? cōiurarunt in cum pariter nationes, an que prima? Quid: nemo omnium auxilio fuit? Ne illorum quidē qui per Silvestrum aliumue papam præpositi urbibus ac prouintijs erant? Vno die uniuersa amisit, an paulatum & per partes? Restitit ipse suiq; magistratus, an ad primū tumultum se abdicarunt? Quid: ipsi vñctores nō in eam fecerū hominum, quam indignam imperio ducebant, ferro grāffati sunt? In ultionem contumelie, in tutelam occupa

DON. CONST. DECLAMATIO.

occupatē dominationis, in contemptum religionis
nostrę, in ipsum etiā posteritatis exemplum. Omnis
no corum qui nicti sunt, nemo fugam cepit? nemo
latuit? nemo timuit? O admirabilem casum. Imperi
um Romanū tātis laboribus, tanto cruro partum,
tā placide, tā quiete a Christianis sacerdotibus uel
partum est, uel amissum, ut nullus crux, nullū bellū,
nulla querela intercesserit. Et quod nō minus admi
rari debeas, per quos hoc gestum sit, quo tempore,
quomodo, quandiu, prorsus ignotum. Putes in sylvis
inter arbores regnasse Silvestrum, nō Romæ: & in
ter homines, & ab hybernis imbribus frigoribusq;,
non ab hominibus electum. Quis non habet cogni
tum, qui paulo plura lexit arit, quot reges Romæ,
quot cōsules, quot dictatores, quot tribuni plebis,
quot censores, quot ediles creati fuerint: nemoq;
ex tanta hominum copia, ex tanta uertute nos su
git. Scimus item quot Athenēsum duces, quot The
banorum, quot Lacedemoniorū extiterint: pugnas
eorum terrestres naualesq; uniuersas tenemus. Non
ignoramus qui reges Persarum, Medorum Chaldeo
rum, Hebreorum fuerint, aliorumq; plurimorum.
Et quomodo horum quisq; aut acceperit regnum,
aut tenacrit: aut perdidit, aut recuperauit. Roma
num autem, siue Silvestrianum imperium, qua ratio

B ne vice

L A V R E N T . V A L L A E I N

ne incepit, aut qua desierit, quando, p quos, in ipsa
quoq; urbe nescitur. Interrogo num quos harum re-
rum testes, autoresq; perferre possitis? nullos respo-
detis. Et non pudet uos non tam homines quam pe-
tudes dicere uerisimile esse Siluestrum possedisse?
Quod quia uos non potestis, ego ē cōtrario docebo,
ad ultimum usque diem uitæ, Constantinum, & gra-
dutim deinceps omnes Cæsares possedisse: ut ne quid
habeatis quod hincere possitis. At perdifficile est, &
magni, ut opinor, operis hoc docere. Euoluantur
omnes latine græcæq; historiæ: citentur ceteri auto-
res, qui de illis meminere temporibus: at neminem
reperies, in hac re ab alio discrepare. Vnum ex mil-
le testimonijs sufficiat. Eutropius, q Cōstantinū, qui
tres Cōstantini filios à patre relatos, dominos orbis
terrarū uidit, qui de Iuliano filio fratri Constan-
tini ita scribit: Hic Iulianus, q sicut Diaconus in Ro.
ecclesia. Imperatorq; effclus, apostolauit in Idolo-
rum cultu, rerum potius ēst, ingentique apparatus
Parthis intulit bellum. Cui expeditioni ego quoque
interfui. Nec de donatione imperij occidentis tacu-
isset: nec paulo post de Iuliano, qui successit Iulia-
no, ita dixisset: Pacem cum Sapore necessariam qui
dem, sed ignobilem fecit, mutatis finibus, ac nōnulla
imperijs Ro. parte tradita: quod ante, ex quo Ro.
imperi

DON. CONST. DECLAMATIO.

imperium conditum erat, nunquam accidit. Quin etiam legiones nostre apud Claudio Propontum Telestimum, & in Hispania apud Numantiam, & in Numidia sub iugo missae sunt, ut nihil tamen finium traduceretur. Hoc loco libet uos, qui nuperrime defuncti sis, conuenire pon. Ro. & te Eugeni, qui uiuis cum Felicis tamen uenia. Cur donationem Constantini magno ore iactitatis, frequentierq; uos ultores crepti imperij quibusdam regibus principibusq; minamini: & confessionem quandam seruitutis a Cesa re, dum coronandus est, & a nonnullis alijs principibus extorquetis? Veluti ab rege Neap. atq; Sicili.e, id quod nunquam aliquis ueterum Ro. pont. fecit: non Damasus apud Thcodosium, non Syrus apud Archadium, non Anastasius apud Honori um, non Iohannes apud Iustinianum, non alijs apud alios sanctissimi Pape apud optimos Cesares: sed semper illorum Romanam Italiamq; cum prouintijs, quos nominavi, fuisse professi sunt. Eoq; numismata aurea, ut de alijs monumētis sileam, templisq; urbis Ro. circunserūtur, nō grācis, sed latīnis literis inscripta, Constantini iam Christiani, & deinceps cunctorum sermē Imperatorū, quoru multa penes me sunt: cū hac plerisque subscriptione, subter imaginē

E 2 crucis.

LAVRENT. VALLAE IN

crucis, Concordia orbis: qualia infinita reperiuntur
summorū pont. si unquam Romæ imperasset, quæ
nulla reperiuntur, neq; auræ, neq; argenteæ, neq; ab
aliquo uisa memorantur: & tamen necesse erat illo
tempore proprium habere nummisma, quisquis im-
perium Romæ teneret, saltē sub imagine saluato-
ris aut Petri. Prob imperitiam hominum, non cer-
nitis si donatio Constantini uera est, Cæsari, de Lati-
no loquor, nihil relinq; En qualis Imperator, qua-
lis rex Ro. erit, cuius regnum si quis habeat, nec ali-
ud habeat, omnino nil habeat. Quod si itaq; palam
est Siluestrum non possedit, hoc est, Constantinum
non tradidisse possessionem: haud dubium erit, ne ius
quidem, ut dixi, dedisse possidendi: nisi dicitis, ius qui-
dem datū, sed aliqua causa possessionem nō traditā.
Ita plane dabat, quod minime futurū intelligebat:
dabat, quod tradere non poterat: dabat, quod non
prius uenire in manus eius, cui dabatur, possibile
erat, quam esset extinctum: dabat donum, quod ante
quingētos annos, ant nūquā ualitū foret. Verū
hoc loqui aut sentire, insanum est. Sed iam tempus est,
ne longior fiam, causæ aduersariorum iam conciſe
atq; laceratae lethale uulnus imprimere, & uno cā
iugulare iētu. Ois ferè historia, quæ nomen historiæ
meretur, Cōstantinū à puero cū patre Cōstātio Chri-
stianum

DON. CONST. DECLAMATIO.

stianum refert, multo etiam ante pontificatum Silue-
stri: ut Eusebius ecclesiastice scriptor historie: quē
Rufinus non in postermis doctus, in Latinum inter-
pretatus, duo uolumina de eō adiccit: quorū uterq;
pene Constantini temporibus fuit. Adde huc etiam
testimonium Romani pont. qui his rebus gerendis
non interfuit, sed praeſuit: non testis, sed autor: non
alieni negotijs, sed sui narrator. Is est Melchiades pa-
pa, qui proximus fuit ante Siluestrum, qui ita ait:
Ecclesia ad hoc usq; peruenit, ut non solum gentes,
sed etiam Romani principes, qui totius orbi monar-
chiam tenebant, ad fidem Christi, & ad fiduci sacra-
menta cōcurrerēt. E quibus uir religiosissimus Con-
stantinus, primus fidem ueritatis patenter adeptus,
licentiam dedit per uniuersum orbē sub suo degen-
tibus imperio, non solum fieri Christianos, sed etiam
fabricandi ecclesias, & prædia constituit tribuenda.
Deniq; præfatus princeps dona immēsa contulit, &
fabricam templi prime sedis beati Petri instituit:
ad eo ut sedem imperialem relinqueret, & beato Pe-
tro suisq; successoribus profuturam concederet. En-
nihil Melchiades à Constantino donatum ait, nisi pa-
latium Lateranēse, & prædia, de quibus Gregorius
in registro facit sēpissime mentionē. Vbis sunt qui non
in dubium uocari non suauit, donatio Constantini ua-

E 3 leat,

LAVREN. VALLAE IN

lcit, nec ne: cum illa donatio fuerit & ante Siluc-
strum, & rerum tammodo priuatarum? Quæ res
quoniam plana & aperta sit, tamen de ipso, quod
isti stolidi proferre solent, priuilegio differendum
est. Et ante omnia nō modo ille, qui Gratianus vide-
ri uoluit, qui nonnulla ad opus Gratiani adiccit, im-
probitatis arguendus est, uerum etiam inscitiae, qui
opinatur paginam priuilegij apud Gratianum con-
tieri: quod neque docti unquam putarunt, & in ue-
tustissimis quibusq; codicibus Decretorum nō inue-
nitur. Et si quo in loco huius rei Gratianus memi-
nisset, non in hoc ubi isti collocat, scriam ipsam ora-
tionis abrumpentes, sed in eo ubi agit de Ludowici
passione, meminisset. Preterea duo milia locorum
in Decretis sunt, quæ ab huius loci fide dissentiant.
Quorum unus est ubi, quæ superius retuli, Melchit
dis uerba ponuntur. Nonnulli eum qui hoc capita-
lum adicxit, aiunt uocatum Paleā, uel uero nomine,
uel ideo, quod quæ de suo adiunxit, ad Gratianum
comparata, inſilar palearum iuxta frumenta existi-
mentur. Ut cunq; sit, indignissimum est credere, quæ
ab hoc adiecta sunt, ea Decretorum collectorem,
aut ignorasse, aut magnus esse, habuisseq; proue-
ris. Bene habet, sufficit, uicimus. Primum quod hoc
Gratianus non ait, ut isti mentiebātur: immo adeo

ut cx

DON. CONST. DECLAMATIO.

ut ex infinitis locis datur intelligi, negat atque confutat. Deinde, quod unum & ignotum, & nullius auctoritatis ac nauci hominem afferunt, ita etiam stolidum: ut ea Gratiano affinxerit, que cum ceteris illius dictis congruere non possent. Hunc ergo uos autorem profertis? Huius unius testimonio utimini? Huius chartulam ad tantæ rei confirmationem, contra sexcenta probationum genera recitatis? At ego expeditauerā, ut aurea sigilla, marmoratos titulos, mille autores ostenderetis. Sed ipse, dicitis, Palea autorem profert, fontem historie ostendit, & Gelasium papam cum multis episcopis in testimonium citat. Ex gestis, inquit, Siluestri, que beatus Gelasius in concilio. lxx. episcoporum, a catholicis legi commemorat: & pro antiquo usu multas hoc dicit ecclesiias imitari. In quibus legitur: Constantinus &c. Multo superius, ubi de libris legendis & non legendis agitur, etiam dixerat: Actus beati Silvestri presulis, licet eius qui scripsit nomen ignoramus, a multis tamē in urbe Roma catholicis legi cognouimus, & pro antiquo usu imitatur ecclesia. Mira hæc auctoritas mirū testimonii, inexpugnabilis probatio.

Dono uobis hoc, Gelasium dum de concilio. lxx. episcoporum loquitur, id dixisse. Num id dixit, pugnam priuilegij in beatissimi Silvestri gestis legit?

E 4 Is uero

L A V R E N T . V A L L A E I N

Is uero tātū ait, gesta Siluestri legi: & hoc Romæ,
cuius ecclesiæ autoritatem multæ aliæ sequuntur.
Quod ego non nego, concedo, fateor: Me quoq; uni
cum Gelasio testē ex' ibeo. Verū quid uobis ista res
prodest, nisi ut in adducēdis testibus mētiri uoluissē
uide amī? Ignoratur nomen eius, qui hoc decretis
adscriptis, & solus hoc dicit. Ignoratur nomen eius
qui scripsit historiā, & solus is & falso testis affer-
tur. Et uos boni uiri atq; prudētes, hoc satis superq;
esse ad tantæ rei testimonium existimatis? At uide-
te, quantum inter meum interfuit uestrumq; iudiciū.
Ego ne si hoc quidem apud gesta Siluestri priuile-
giūm cōtineretur, pro uero habendo putarem: cum
historia illa non historia sit, sed poētica & impudē-
tissima fabula, ut posterius ostendam: nec quisquam
alius, alicuius duntaxat autoritatis, de hoc priuile-
gio habeat mentionē. Et Iacobus Voraginiensis pro-
pensus in amorem clericorum, ut archiepiscopus: ta-
men in gestis sanctorum, de donatione Constantini,
ut fabulosa, nec digna quæ inter gesta Siluestri po-
neretur, silentiū egit: lata quodāmodo sentētia con-
tra eos, si qui hac literis mādatuissent. Sed ipsum fal-
sarium, ac uere paleam, non triticum, obtorto collo
in iudiciū trahere uolo. Quid aīs falsarie? Unde fit,
quod iſ:nd priuilegium inter Siluestri gesta non le-
gimus?

DON. CONST. DECLAMATIO.

gimus? Credo rarus hic liber est, difficilisq; inuētu,
nec uulgo habetur: sed tanquam fasti olim a pontifi
cibus aut libri Sibyllini a decūiris custoditur. Lin-
gua græca, aut Syriaca, aut Chaldaica scriptus est.
Testatur Gelasius a multis catholicis legi, Voragi-
nensis de eo meminit. Nos quoq; mille & antique
scripta exemplaria uidimus, & i omni fere cathedra-
li ecclesia, cū adest Siluestri natalis dies, lecitatur:
& tamē nemo se illuc legisse istud ait, quod tu affi-
gis, nemo audisse, nemo somniasse. An alia quedam
fortassis historia est? Et quæ nam ista erit? Ego ali-
am nescio, nec abs te alia dici interpretor. Quippe
de ea tu loqueris, quam Gelasius apud multas ecclie-
sias lexitari refert. In hac autem tuū priuilegium
non inuenimus. Quod si istud in uita Silvestri nō le-
gitur, quid tu ita legi tradidisti? Quid in tanta re io-
cari es ausus? & leuium hominum cupiditatem cuius-
dere? Sed stultus sum, qui illius potius infector au-
daciā, quam istorum dementiam qui credi ierunt.
Si quis apud Græcos, apud Hebreos, apud Barbæ-
ros diceret, hoc esse memorie proditum, nonne iube-
retis nominare auctorem, proferri codicem? & locū
ab interprete fideli exponi, antequām crearetis?
Nūc de lingua uestra, de notissimo codice fit mētio:
& uos tam incredibile factum, aut non inquiritis:

E 5 aut cum

LAVRENT. VALLAE IN

aut cum scriptum nō reperiatis, tam prona estis cys-
dulitate, ut pro scripto habeatis, atq; pro uero. Et
hoc titulo contēti, terras miscetis & maria: & qua-
si nullum subsit dubium, eos qui uobis non credunt,
terrore bellorum alijsq; minis prosequimini. Bone
Iesu, quanta uis, quanta diuinitas est ueritatis: que
per se, sine magno conatu, ab omnibus dolis ac fal-
acijs scipsa defendit: ut non immerito, cū esset apud
Darium regem exorta contentio, quod foret maxi-
me ualidum, & alius aliud diceret, tributa sit palma
ueritati. Quia cum sacerdotibus, non cum seculari-
bus mihi res est, ecclesiastica magis, quam secularia
sunt exempla repetenda. Iudas Machabeus, cum di-
missis Romanis legatis, foedus, amicitiamq; à Senatu
imperasset, curauit uerba foederis in æs incidenda,
Hicrosolymanijs portanda. Tacco de lapideis deca-
logi tabulis, quas deus Moysi dedit. Ista uero tam
magnifica Cōstantini, & tam inaudita donatio, nul-
lis neq; in auro, neq; in argento, neq; in ære, neq; in
marmore, neq; postremo in libris, probari documen-
tis potest: Sed tantum, si isti credimus, in charta siue
membrana. Iobal primus Musices autor, ut est apud
Iosephum, cum esset à maioriis tradita per manus
opinio, res humanas semel aqua, iterum igni delen-
das: doctrinam suam duabis columnis inscripsit,

Lateritia

DON. CONST. DECLAMATIO.

lateritia contra ignem, lapidea contra aquas: quæ ad Iosephi ænum, ut idem scribit, permanxit: ut suum in omnes beneficium semper extaret. Et apud Romanos, rusticanos adhuc, & agrestes, cum paruae & rarae literæ essent, tamē leges duodecim tabularum in æs fuerint incisæ: quæ in capta atque incensa à Gallis urbe, incolumes postea sunt repertæ. Adeo duo maxima in rebus humanis, diuturnitatem temporis, & fortunæ violentiā, vincit circumspecta prudenteria. Constantinus uero, orbis terrarum donationem, papyro tantum & atramento signauit: cum præsertim machinator fabule, quisquis ille fuit, faciat Constantinum dicentem, se credere, non defore, qui donationem hanc impia aviditate rescinderent. Hoc times Constantine: & non caues, ne ij qui Romanum Siluestro eriperent, chartulam quoq; surriperent? Quid ipse Silvester? pro se nihil agit? Ita omnia Constantino remittit? Ita securus ac segnis est? In tanto negotio nihil sibi, nihil ecclesiæ sive, nihil posteritati proficit? En cui imperium Romanum administrandum committis: qui tam magne rei, tantoq; aut lucro aut periculo indormit. Si quidem sublata chartula, privilegij donatio, utis que ætate procedente, probari non poterit. Paginam prius

LAVRENT. VALLAE IN

nam priuilegij appellat homo uesanus. Priuilegium
ne tu, libet uelut presentem insectari, uocas dona-
tionem orbis terrarū, & hoc in pagina uis esse scri-
ptum, & isto genere orationis usum esse Constanti-
num? Si titulus absurdus est, qualia cetera existi-
memus?

Verba cō^o CONSTANTIUS Imp. quarto die sui
mēticij pri baptismatis priuilegium Ro. ecclesie pontifici con-
silegij.» tulit: ut in urbe Roma sacerdotes, ita hunc caput ha-
bitant, sicut iudices regem. Hoc in ipsa Silvestri histo-
ria continetur. Ex quo dubitari nō potest, ubi nam
scriptum significetur priuilegium. Sed more eorum,
qui mendacia machinantur, a uero incepit: ut sequē-
tibus, que falsa sunt, conciliet fidem. Ut Sinon apud
Virg. Cuncta equidem tibi rex fuerint quæcunq; fa-
tebor, Vera, inquit: nec me Argolica de gente nega-
bo. Hoc primum, deinde falsa subiecit. Ita hoc loco
noster Sinon facit: qui quū a uero incepisset, adiecit:
» In eo priuilegio ita inter cetera legitur: Utile in-
dicauimus una cū omnibus satrapis nostris, & uni-
uerso Senatu, optimatibus etiam, & cum ciuicto po-
pulo, imperio Romane ecclesie subiacenti: ut sicut
beatus Petrus in terris uicarius dei uidetur esse cō-
stitutus, ita & pontifices ipsius principis apostolo-
rum uicem, principatus potestatem, amplius quam
terrene

DON. CONST. DECLAMATIO

terrene imperialis nostre serenitatis māsuetudo ha
bere uideretur, concessam à nobis nostroq; imperio »
obtineant. O scelerate atq; malefice, eadē, quam »
affers in testimonium, refert historia: longo tempo-
re neminem senatorij ordinis uoluisse accipere reli-
gionem Christianam, & Cōstantinum pauperes sol-
licitasse precio ad baptismū. Et tu ats, intra primos
statim dics, Senaturi, optimates, satrapas, quasi iam
Christianos, de honestāda ecclesia Ro. cum Cæsare
decreuisse. Quid q; uis interfuisse satrapas? O cau-
tes, ô stipes. Sic loquuntur Cæsares! Sic concipi so-
lent decreta Romanae? Quis unq; satrapas in consi-
lijs Romanorum nominari audiuīt? Non tenco me-
moria unq; legisse me ullum, non modo Romanum,
scd ne in Romanorum quidem prouintijs satrapam
nominatum. At hic Imperatoris satrapas uocat,
eosq; Senatu preponit: quum omnes honores, etiā
qui principi deferuntur, tantum à Senatu decernan-
tur, adiuncto populoq; Romano. Hinc est quod in La-
pidibus uetustis, aut tabulis æreis, aut numismatis
duas literas uidemus. S. C. id est, Senatus cōsulto:
uel quatuor. S.P. Q.R. hoc est, Senatus populusq;
Romanus. Et, ut Tertulianus meminit, quum Pōtius
Pilatus de admirandis Christi actionibus ad Tiberi-
um Cæarem, non ad Senatum scripsisset: siquidem
magistris

LAVRENT. VALLÆ IN

magistratus ad Senatum de magnis rebus scribere
confuerant. Senatus hanc rem indigne tulit, Tiberioq; prærogatiuam ferenti, ut Iesus pro deo cole-
retur, repugnauit, ob tacitam tantummodo indi-
gnationem offensæ senatoriæ dignitatis. Et ut scias
quantum Senatus ualeat autoritas, ne pro deo cole-
retur obtinuit. Quid, quod ais optimates? quos aut
primarios in rep. intelligimus viros, qui cur nomi-
natur, quum de cæteris magistratibus silētium sit
aut eos qui populares non sunt, benevolentiam po-
puli aucupantes, sed optimi cuiusq; & bonarū par-
tium studiosi, ac defensores; ut Cicero quadam ora-
tione demonstrat. Ideoq; Cæsarem ante oppressam
remp. popularem suissē dicimus, Catonem ex opti-
matis: quorum différētiā Salustius explicauit.
Neque hi optimates magis, quām populares, aut cæ-
teri boni uiri, dicuntur in cōsilio adhiberi. Sed quid
mirū si adhibentur optimates, ubi cunctus populus,
si homini credimus, cum Senatu & Cæsare iudica-
uit. Et is quidem Ro. ecclesiæ subiacens & quis
iste est populus? Romanus ne? Ac eur non dicitur
populus Ro. potius quām populus subiacens? Que
nouæ ista contumelia est in quirites, de quibus opti-
mi poëtæ elogium est: Tu regere imperio populos
Romane memento! Qui regit alios populos, ipse
hucatur

DON. CONST. DECLAMATIO.

uocatur populus subiacēs, quod inauditum est. Nam
in hoc, ut in multis epistolis Gregorius testatur,
differt Romanus pontifex a ceteris, quod solus est
princeps liberi populi. Ceterum ita sit, ut uis. Nōne
et alij populi subiacent? An alios quoq; significare?
Quomodo fieri istud triduo poterat, ut omnes po-
puli subiacentes Ro. ecclesiae, illi decreto adcesserent?
Tamen si non omnis sex populi iudicabat. Quid
antequām subieccisset Ro. pōtifici populum Constan-
tinus, subiectum uocaret? Quid q; hi qui subiacentes
uocantur, faciendo dicūtur p̄fuisse decreto? Quid
quod hoc ipsum dicuntur decreuisse, ut sunt subiacē-
tes: et ut ille cui subiacet, hos habeat subiacentes?
Quid agis aliud infelix, nisi ut iudices te uolunta-
tem fallendi habere, facultatem non habere? Eli-
gentes nobis ipsum principem apostolorum, uel ciuius
uicarios, firmos apud deum esse patronos. Et sicut
nostra est terrena imperialis potētia, ita ciuius sacro
sanctam Ro. ec. decreuimus ueneranter honorare:
et amplius quam nostrū imperiū, terrenūq; thronū,
sedē sacratissimā beati Petri gloriose exaltare:
tribuētes ei potestatem, et gloriā et dignitatem,
atq; uigore, et honorificētiā imperiale. Reuiui
see paulisper Firmiane Lactāti, resisteq; huic asino,
tā uaste, immaniterq; rudēti. Ita uerborū turgētiū
strepitu

LAVREN. VALLAE IN

strepitu delectatur, ut eadem repeatat, & inculcat,
que modo dixerat. Hunc ne in modum euo loqueba
tur Cæsarum scribæ, ne dicam agasones? Elegit sibi
illos Constantinus, nō patronos, sed (esse patronos)
Interposuit illud (esse) ut numerum redderet con
cinniore. Honestaratio, barbare loqui, ut uenustius
currat oratio: si modo qd in tanta scabritia uenustū
esse potest. (Eligens principē apostolorū, uel eius ui
carios) Non eligis Petru, & eius deinceps uicarios:
sed aut hunc, exclusis illis: aut illos, hoc excluso. Et
Pontifices Ro. appellat uicarios Petri, quasi uel ui
uat Petrus, uel minori dignitate sunt cæteri, quām
Petrus fuit. Nonne & illud barbarum est (a nobis
nostroq; imperio?) quasi imperiū habeat animum
concedendi & potestatem. Nec fuit contentus dice
re (obtincant) nisi etiā diceret (concessam) quām
satis alterum esset. Et illud (firmos patronos) perq;
elegans est. Scilicet firmos uult, ne pecunia corrum
pantur, aut metu labantur. Et illud (terrena impe
rialis potentia) duo adiectiva sine copula: & illud
(ueneranter honorare) & illud (nostræ imperialis
serenitatis māsuetudo) Laetantianam eloquentiam
redolet: quām de potentia agatur imperij, serenitat
em nominare, & mansuetudinem, non amplitudinē
& maiestatem. Quod etiam tumida superbia infla
tum est,

DON. CONST. DECLAMATIO.

tum est, ut in illo quoque (gloriose exaltare per gloriam & potestatem & dignitatem & uigorem & honorificentiam imperialem) quod ex Apoc. sumptum uidetur, ubi dicitur: Dignus est agnus qui occisus est, accipere uirtutem, & dignitatem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & benedictionē. Frequenter, ut posterius liquebit, titulos dei sibi arrogare fngitur Constantinus, & imitari uelle sermonem sacre scriptur.e, quem nūquād legerat.

Atq; decernentes sancimus, ut principatum teneat, tam super quatuor sedes, Alexandriam, Antiochenam, Hierosolymitanam, Constantinopolitanā, quam etiam super omnes, in uniuerso orbe terrarum, dei ecclesiās. Etiam pontifex, qui per tempora ipsius sacrosancte Ro. ecclesie extiterit, celsior & princeps cunctis sacerdotibus, & totius mūdi existat: & eius iudicio, que ad cultū dei, & fidem Christianorum, uel stabilitatem procurandam fuerint disponantur. Omitto hic barbariem orationis, q. (princeps sacerdotibus) pro sacerdotum dixit: & q. in codē loco posuit (extiterit & exīlat) & quum dixerit (in uniuerso orbe terrarū) iterū addit (totius mundi) quasi quiddam diuersum, aut cōclum, que mūdi pars est, complecti uelit: quum bona pars orbis terrarū sub Roma non esset: & quod fidem Christianorum,

F uel sta

L A V R E N T . V A L L A E I N

uel stabilitatem procurandam, tāquam non possunt
simul esse, distinxerit: & q̄ decernere & sancire mi-
scuit: & ueluti prius cum ceteris Constantinus non
iudicasset, decernere cum, & tanquam poenam pro-
ponat sancire, & quidem una cum populo sancire fa-
cit. *Quis* hoc Christianus pati queat: & non papa,
qui hoc patitur, ac libens audit, & recitat, censorie
seuereq; castiget: q̄ quum à Christiano primatum
acceperit Romana sedes, & id Gratiano testante,
multisq; Gr̄ecorū, octaua synodus declararit, acce-
pisse dicatur à Cōstantino, uix dum Christiano, tan-
quam à Christo? Hoc ille modestissimus princeps,
hoc piissimus pontifex audire uoluisset? Absit tam
graue ab utroq; eorum nephas. Quid, quod multo
est absurdius, capit ne rerum natura, ut quis de Cō-
stantinopolis loqueretur, tanquam una patriarchali-
um sedium, quae nondum esset, nec patriarchalis, nec
sedes, nec urbs Christiana, nec sic nominata, nec con-
dita, nec ad condendum destinata? Quippe priuile-
gium concessum est triduo, quam Constantinus esset
effectus Christianus, quum Bizantium adhuc erat,
non Cōstantinopolis. Mētiar, nisi hoc quoq; cōfitea-
tur hic stolidus. Sribit enī prope calcē priuilegijs:

- Vnde congruū prospexit, nostrum imperium,
& regiam potestatem, orientalibus transferri regio-
nibus,

DON. CONST. DECLAMATIO.

nibus, & in Bizantie prouintie optimo loco, noe
mini nostro ciuitatem edificari, & illic nostrum co
stitui imperium. Si ille alio transferre uolebat
imperium, nondum transfulerat. Si ille uolebat con
stituere imperium, nondum constituerat. Sic si uole
bat edificare urbem, nondum edificarat. Non ergo
fecisset mentionem de patriarchali, de una quatuor
sedium, de Christiana, de sic nominata, de condita:
de qua condenda, ut historie placet, quam Palea in
testimonium affert, ne cogitarat quidem. A qua non
uidet hæc belua, siue is Palea sit, siue alias quem Pa
lea sequitur, se dissentire. Vbi Constantinus, non sua
sponte, sed inter quietem, admonitu dei, non Romæ,
sed Bizantij, non intra paucos dies, sed post aliquot
annos, dicitur decreuisse de urbe cōdenda, nomenq;
quod in somnis edocitus fuerat, indidisse. Quis ergo
non uidet, qui priuilegium composuit, cum diu post
tempora Constantini fuisse? & quum uellet adorna
re mendacium, excidisse sibi q, ante dixisset, hæc ges
ta esse Romæ tertio die, q ille fuisse baptizatus?
ut in eum decentissime cadat tritum uictus late pro
uerbium, Mendaces memores esse oportere. Quid,
q, Bizantiā prouintiam uocat, quod erat oppidum,
nomine Bizantium: haud quaq; capax tantæ urbis
eondendæ? Namq; muris complexa est Constantino

F 2 polis

L A V R E N T . V A L L A E I N

polis uetus Bizantium, & hic in eius optimo loco.
ait urbem esse condendam. Quid, quod Thratium,
ubi positum erat Bizantium, uult esse in oriente, que
uergit ad Aquilonem? Opinor ignorabat Constanti-
nus locum quem condidet urbi delegerat, sub quo
caelo esset urbsq; an prouincia, quanta cius mensue-
ra foret. Ecclesijs beatorum apostolorum Petri &
Pauli, pro continuatione luminariorum, possessio-
num prædia contulimus, & rebus diuersis eas dita-
uimus: & per nostrā imperialem iussionem sacram,
tam in oriente, quam in occidente, quam etiā a sep-
tentrione & meridionali plaga, uidelicet & in Iu-
dea, Græcia, Asia, Thracia, Africa, & Italia, uel di-
uersis insulis, nostra largitate. Et concessimus, ca-
prosper ratione, ut per manus beatissimi patris no-
stri Siluestri, summi pont. successorumq; eius omnia
disponantur. O furtifer. Ecclesiæ ne, id est, tem-
pla Romæ erant Petro & Paulo dicata. Quis eas
extruxerat? quis ædificare ausus fuisset, quum nus-
quam foret, ut historia ait, Christianis locus, nisi Je-
creta & latebræ: aut si qua templa Romæ fuissent
illis dicata apostolis, non erant digna in quibus tan-
ta luminaria accenderentur: ædicula sacre, nō ædes:
facella, non templo: oratoria inter priuatos parie-
tes, non publica delubra? Non ergo ante curageren-
da erat

DON. CONST. DECLAMATIO.

da erat de luminaribus templorum, quam de ipsis
templis. Quid ait tu, qui facis Constantinum dicen-
tem Petrum & Paulum beatos : Siluestrum uero,
cum adhuc uiuit, beatissimum : & suam, qui paulo ante
fuissest ethnicus, iussionem sacram? Tanta ne confe-
renda sunt pro continuandis luminaribus, ut totus
orbis terrarum fatigetur? At quae ista predia sunt,
praesertim possessionum ? prædiorum possessiones
dicere solemus, non possessionum predia. Das pre-
dia, nec quae predia explicas. Dicasti diuersis rebus,
nec quando, nec quibus rebus ostendis. Vis plagas
orbis a Silvestro disponi, nec pandis quo genere di-
spонendi. Concessisti hec antea, cur te hodie ince-
pisse significas honorare ecclesiam Ro. & ei priui-
legium concedere? Hodie concedisti? Hodie dicas?
Cur dicas, concessimus, & datusimus? Quid loque-
ris, aut quid sentis bestia? Cum fabule machinatore
mibi sermo est, non cum optimo principe Constanti-
no. Sed quid in te ullam prudentiam, ullam doctrinam
requiro: qui nullo ingenio, nulla literatura es præ-
ditus: qui ait luminariorum, pro luminarium: &
orientalibus transferri regionibus, pro eo quod est,
& orientales transferri regiones. Quid porro iste
ne sunt quatuor plague? quam orientalem numeras?
Thraciam ne? An, ut dixi, uerget ad Septentrionem,

LAVREN. VALLAE IN

*An Iudeam? At magis ad meridiem spectat, utpote
vicina Aegypto. Quam itē occidentalem? Italia ē ne?
At hēc in Italia gerēbatur, quam nemo illuc agens,
occidentalem uocat: quum Hispanias dicamus esse
in occidente: & Italia hinc ad meridiem, illinc ad ar-
ēton magis quam ad occidentem uergit. Quam se-
ptentrionalem? An Thraciam? At ipse ad orientem
esse uis. An Asiam? at hēc sola totum possidet oriē-
tem, septentrionem uero communem cum Europa.
Quam meridionalem? Certe Africam. At cur non
aliquam nominatim prouintiam proferebas? Nisi
forte Aethiopes Ro. imperio suberant. Et nihilomi-
nus non habent locum Asia & Africa: quum orbem
terrarum in quatuor diuidimus partes, & nomina-
tim regiones singularum referimus. Sed cū in tres,
Asia, Africā, Europā. Nisi Asiā pro Asiatica prouintia,
Africā pro ca prouincia, que prope Getulos est, ap-
pellas. Quae nō uideo cur precipue nominetur. Sicci
ne loquutus esset Cōstan. quū quatuor orbis plagas
executur, ut has regiones nominaret: cæteras non
noñaret: & à Iudea inciperet, que pars Syrie nu-
meratur, & que amplius Iudea nō erat, euersa Hie-
rosolyma, fugatis, ac prope extinctis Iudeis: ita ut
credam uix aliquem in sua patria tūc permanuisse,
sed alias habitasse nationes? Vbi tādem erat Iudea,
que nec*

DON. CONST. DECLAMATIO.

que nec Iudea amplius uocabatur, ut hodie uide-
mus illud terre nomen extinctum? Et sicut extermini-
natis Chananeis, Chananea regio desijt appellari,
commutato nomine in Iudeam a nouis incolis: ita
exterminatis Iudeis, & conuenis getibus eam inco-
lentibus desierat Iudea nominari. Nuncupas Iude-
am, Thraciam insulas: Hispanias uero Gallias, Gere-
manos non putas nuncupandos: & cū de alijs liti-
guis loquaris, Hebreia, Greca, Barbara, de ulla pro-
niciarum, latino sermone utentium, non loqueris.
Video has igitur omisisti, ut postea in donatione cō-
plectereris. Et quid, nō tanti erāt tot prouincie oc-
cidentis, ut continuandis luminaribus suppeditarent
sumptus, nisi reliquias orbis adiuuaret? Transeo
quod hec concedi ait per largitatem: non ergo,
ut isti auunt, ob lepræ curationē. Alioquin insolens
sit, quisquis remunerationem loco munera ponit.

Beato Siluestro eiusq; uicario, de presenti tra-
dimus palatum imperij nostri Lateranense, de-
inde diadema, uidelicet coronam capitis nostri, si-
mulq; phrygium, necnon superumerale, uidelicet
lorum, quod imperiale circundare solet collum:
uerum etiam chlamydem purpuream, atque tuni-
cam coccineam, & omnia imperialia indumenta,

F 4 Seuctiō

"
"
"
"
"
"
"
"

L A V R E N T . V A L L A E I N

seu etiam dignitatem imperialium præsentium equi-
tum: conferentes ei etiā imperialis sceptra, simulq;
cuncta signa, atq; banna, & diuersa ornamenta im-
perialia, & omnem processionem imperialis culmi-
nis, & gloriam potestatis nostræ. Viris etiam diuer-
si ordinis reuerendissimis clericis, sanctæ Ro. ecclæ-
sii scrumentibus, illud culmen singularis potentie,
& præcellentie habere sancimus, cuius amplissimus
noster Senatus uidetur gloria adornari, id est, pa-
tritios, consules effici. Necnon in cæteris dignitati-
bus imperialibus eos promulgauimus decorari. Et
sicut imperialis extat decorata militia, ita clerum
sanctæ Ro. ecclæsie adornari decreuimus. Et quem-
admodum imperialis potentia diuersis officijs, cubi-
culariorum nempe, & ostiariorum, atque omnium
concubitorum adornatur, ita & sancta Ro. ecclæsia
decorari uolumus. Et ut amplissime pontificale de-
cus præfulgeat, decernimus, & ut clericis sancti eiusdem
sanctæ Ro. ecclæsie mappulis & linteaminibus, id est
candidissimo colore decoratos equos equitent: & si
cuit noster Senatus calciamētis utitur cū udonibus,
id est candido linteamine illustrentur: & sicut cæle-
stia, ita terrestria ad laudem dei decorentur. O san-
cte Iesu, ad hunc sententias uoluentem sermonibus
imperitis, nō respondebis de turbis? non tonabisse?

non in

DON. CONST. DECLAMATIO.

nō in tantā blasphemīā ultritiae fulmina iaculabere? tamen ne probrū in tua familia sustines? Hoc audi-
re, hoc uidere, hoc tandem coniuentibus oculis p̄e-
terire potes? Sed patiēs es, & multæ misericordie.
Vercor tamen, ne patiētia h̄ec tua sit potius ira &
condemnatio, qualis in illos fuit, de quib⁹ dixisti:
Et dimisi eos secundum desyderium cordis eorum,
ibunt in adiunctionibus suis. Et alibi: Tradidi eos
in reprobum sensum, ut faciant que nō conueniūt;
quia non probauerūt se habere noritiam mei. Iube
me queso domine, ut exclamē aduersus eos, & for-
te conuertentur. O Romani pont. exemplum facino-
rum omniū ceteris pontificibus: o improbissimi scri-
be & pharisei, qui sedetis super cathedram Moysi,
& opera Dathan & Abyron facitis, ita ne uestimē-
ta apparatus, pompa equitatus, omnis deniq; uita
Cæsaris, uicarium Christi decebit? Que communis-
catio sacerdotis ad Cæsarem? Istā ne Silvester uesti-
menta sibi induit? Eo apparatu incessit? Ea celebri-
tate ministrantium domi uixit, atq; regnauit? Ecce
ratissimi homines, non intelligūt Silvestro magis ue-
stes Aaron, qui summus dei sacerdos fuerat, quam
gentilis principis fuisse sumēdas. Sed h̄ec alias erūt
exagitanda uehementius. In presentiarum autem
de barbarismo cum hoc sycophāta loquamur: cuius

F 5 exstulti

LAVREN. VALLAE IN

*ex stultiloquio impudētissimū eius patescit sua spon
te mendacium. (Tradimus, inquit, palatum imperij
nostrī Lateranense) quasi male hoc loco inter orna
menta donum palati posuisset, iterum postea ubi
de donis agitur, replicauit. (Deinde diadema) &
quasi illi non uideant, qui adsunt, interpretatur (ui.
delicet coronam.) Verum hic non addidit ex auro,
sed posterius eadem inculcans inquit (ex auro pu
rissimo & gēmis preciosis.) Ignorauit homo impe
ritus diadema ē pāno esse, aut forte ē serico. Unde
sapiens illud regis dictū celebrari solet: quē ferunt
traditum sibi diadema, priusquam capitū imponeret
retentum, diu cōsyderasse, ac dixisse: O nobilem ma
gis quam felicem pānum: quem si quis penitus agno
sceret, quam multis solitudinibus periculisq; &
miserijs sis refertus, ne humi quidem iacētem uellet
tollere. Iste non putat illud nisi ex auro esse, cui cir
culus aureus nunc cum gemmis apponi a regibus so
let. Verum non erat rex Constantinus, nec regem ap
pellare, nec regio se ritu ornare fuisset ausus. Impe
rator Ro. erat, non rex. Vbi rex est, ibi rēsp. nō est.
At in rep. multi fuerunt etiam uno tempore Impe
ratores. Nam Cicero frequenter ita scribit: M. Ci
cero Imperator illi uel illi Imperatori salutem. Li
ceret postea peculiari nomine Romanus princeps.*

ut sum

DON. CONST. DECLAMATIO.

ut summus omnium, Imperator appellaretur. (Simulq; phrygium, necnon superumerale, uidelicet lorum, quod imperiale circundare solet collum) Quis unquam phrygium latine dici audiuit? Tu mihi, dum barbare loqueris, uideri uis Constantini aut Lactatij esse sermonem? Plautus in Menechmis, Phrygionem pro concinnatore uestium posuit. Plinius Phrygiones appellat uestes acu pictas, quod earum Phryges fuerunt inuentores. Phrygium uero quid significet, hoc non exponis, quod obscurum: exposuis quod est clarius. Superumerale ait esse lorum, nec quid sit lorum tenes. Non enim cingulum ex corio factum, quod dicitur lorum, sentis circundari pro ornamento Cæsaris collo. Hinc est quod habendas & uerbera vocamus lora. Quod si quando dicantur lora aurea, non nisi de habenis, quæ auratae collo equi aut alterius pecudis circunderi assolent, intelligi potest: quæ te res, ut mea fert opinio sefellit: & quum lorum circundare collo Cæsar is atque Silvestri uis, de homine, de Imperatore, de summo pont. equum aut asinum, aut canem facis. (Verum & chlamydem purpuream, atq; tunicam coccineā) Quia Mattheus ait chlamyde cocci neam, & Iohannes uestem purpuream: utrumq; uoluit hic eodem loco coniungere. Quod si idem cor est,

LAVRENT. VALLAE IN

Ior est, ut Euangeliste significant, quid tu non fuisti
contentus alterū nominasse, ut illi contenti fuerunt?
Nisi accipis purpuram, ut nunc imperiti loquuntur,
genus panni serici colore albo. Est autem purpura
piscis, cuius sanguine lana tingitur. Ideoq; à tinctu-
ra datum est nomen panno, cuius color pro rubro
accipi potest, licet sit magis nigricans, & proximus
colori sanguinis cōcreti, & quasi violaceus. Inde ab
Homero atq; Virgilio purpureus dicitur sanguis,
& marmor porphyricū, cuius color est similius
amethisto. Græci enīm purpuram porphyram uo-
cant. Coccineum pro rubro accipi forte nō ignoras:
sed cur faciat coccineū, quum nos dicamus coccum,
& chlamys, quod genus sit uestimenti, iurare te pla-
nē nescire. Atq; ut ne se longius persequendo singue-
las uestes, mendacē proderet, uno semel uerbo com-
plexus est, dicens (omnia imperialia umenta)
Quid? Etiām ne illa, quibus in bello, quibus in uena-
tione, quibus in ludis, quibus in conuuijs amiciri so-
let? Quid stultius quam dicere omnia Cæsaris indu-
menta conuenire pontifici? Sed quam lepide addit
(Seu etiam dignitatem imperialium præsidentium
equitum) Seu, inquit: distinguere duo h.ec inuicem
uoluit, quasi multum inter se habeant similitudinis:
& de imperatorio habitu ad equestrē dignitatem
dilabitur

DOM. CONST. DECLAMATIO

dilabitur, nescio quid loquens. Mira quedam effari
vult, sed deprehendi in mendacio timet: eoq; inflatis
buccis & turgido gutture, dat sine mente sonum.
(Conferentes ei etiā imperialia sceptra) Quae stru-
ctura orationis? qui nitor? qui ordo? Quae nam sunt
sceptra ista imperialia? Iuuum est sceptrum, non plus
ra. Si modo sceptrum gerebat Imperator. Num &
pontifex sceptrum manū gestabit? Cur non ei dabi-
mus & ensem, & galeā, & iaculum? (Simulq; cun-
cta signa, atq; banna.) Quid tu signa accipis? Signa
sunt aut statuae: unde frequenter legimus, signa ac ta-
bulas, pro sculpturis & picturis. Prisci enim non in
parietibus pingebat, sed in tabulis: aut uexilla, unde
illud: Signa pares aglas. Apriore significato, sigilla
dicuntur paruae statuae atq; sculpturæ. Num ergo
statuas, aut aquilas suas Siluestro dabant Constanti-
nus? Quid hoc absurdius? At banna quid sibi ueit
non inuenio. Deus te perdat improbissime mortali-
um, qui sermonē barbarum attribuis seculo crudito.
(Et diuersa ornamenta imperialia) Quia dixit ban-
na, satis putauit significatū esse, & ideo cetera sub
uerbum uniuersale conclusit. Et quamfrequenter in-
culcat imperialia, quasi propria quedam sunt orna-
menta Imperatoris magis, quam consulis, quam di-
ctatoris, quam Cæsaris. (Et omnem processionem
imperie

L A V R E N T . V A L L A E - I N

imperialis culminis, & gloriā potestatis nostrae.)
Projicit ampullas, & sexquipedalia uerba. Rex regum Darius, consanguineusq; Deorum, nunquam nisi plurali numero loqueris. Quæ est ista processio, imperialis cucumeris, per herbam torti, & crescentis in uentre? Triumphasse existimas Cæsarē quoties domo prodibat, ut nunc solet papa, præcedentibus albis equis, quos stratos, ornatosq; famuli dextrant? quo, ut taceam alias ineptias, nihil est uanius, nihilq; a pontifice Romano alienius. Quæ etiam ista gloria est? Gloriā ne, ut Hebreæ lingue mos est, pompam & apparatus illum splendorem homo latinus appellasset? Ut illud quoque, militiam pro milites, quod ab Hebreis sumus mutuati: quorum libros Constantinus, aut ipsius scribæ nunquam aspicerant. Verum quanta est munificentia tua Imperator, qui non satis habes ornasse summum pontificem, nisi ornes & omnem clerum: culmen singularis potentiae & præcellentiae ais effici patritios, consules. Quis audiuit Senatores, aliosue homines effici patritios: consules efficiuntur, non patritij: ex domo uel patritia, que eadem senatoria diciuntur: siquidem Senatores patres conscripti sunt: uel ex equestri, uel ex plebeia: Plusq; est Senatorum quam patritium esse. Nam senator est unus & delectus con-

DON. CONST. DECLAMATIO.

Eis consiliarijs reipublicæ: patritius uero qui ē domo senatoria ortum dicit. Ita qui Senator, aut ex patribus conscriptis, nō protinus & patritius est. Ridiculeq; Romani mei hoc tempore faciunt, qui prætorem suum Senatorem uocant: quum neq; Senatus ex uno homine constare possit: necessēq; sit Senatorem habere collegas: & is, qui Senator nunc dicitur, fungatur officio prætoris. Et dignitas patritiatus in multis libris inuenitur, inquies. Audio: sed in his, qui de temporibus post Constantini loquantur: ergo post Constantium priuilegiū confectum est. Sed nunquid clerici fieri consules possunt? Coniugio sibi interdixere Latini clerici, & consules fient? Habitoq; delectu militum, cum legionibus & auxilijs in prouintias, quas fuerint sortiti, se confervet? Ministri ne ex serui cōsules fient, aut militaria ornamenti gestabūt: nec bini, ut solebat, sed ceteri & mileni ministri, qui Ro. ecclesiæ scruient, dignitate afficientur imperatoria? Et ego stolidus mirabar, q; papa effici dicēretur. Ministri Imperatorcs erūt, clerici uero milites. Milites ne clerici fiēt, aut militaria ornamenti gestabūt? nisi impia ornamēta uniuersis clericis imptis. Nā nescio qd dicas. Et qs non uidet hanc fabulam ab his excogitatā esse, qui sibi omnīc uestiēdi licentiā esse uoluerūt? Ut existimem, si qua

LAVRENT. VALLÆ IN

Si qua inter dæmones, qui aërem incolunt, ludorum
genera exercentur, eos exprimēdo clericorū cultu,
fastu, luxu, exerceri: & hoc scenici lusus genere ma-
xime delectari. Vtrum magis insequar? sententiarū
an uerborum stoliditatem? Sententiarum audistis.
Verborū hæc est, ut dicat Senatū uideri adornari,
quasi non utiq; adornetur: & quidem adornari glo-
ria: & quod sit factū esse uelit: ut promulgauimus,
pro promulgamus. illo enim modo sonat iucundius
oratio, & eandem rem per præsens & per præteri-
tum enunciet: Velut decernimus, & decreuimus. Et
omnia sunt referta his uocibus: Decernimus, decora-
mus, imperialis, imperatoria, potentia, gloria. Et
extat pro est posuerit, quā extare sit supereminere,
uel superesse: & nempe pro scilicet, & cōcubitores
pro cōtubernales. Cōcubitores sunt qui concubūt,
& coēunt: nimirum scorta intelligenda sunt. Addit
cum qbus dorriat, ne timeat opinor nocturna pha-
tasmatā: addit cubicularios, addit ostiarios. Nō otio
sum est, quare hæc ab eo minuta rēscrūtur: pupillū
instituit, aut adolescentem filium, non scenem: cui oīa
qibus necesse habet tenera etas, ipse uelut aman-
tissimus pater præparat, ut David Salomoni fecit.
Atq; ut p oēs numeros fabula impleatur, dātur cle-
rīcis equi, ne aſinario illo Christi more ſup aſellos
ſedcant:

DON. CONST. DECLAMATIO.

Sed cant: & dantur nō operti, siue instrati operimen-
tis coloris albi, sed decorati colore albo. At quibus
operimentis: non stragulis, non babylonicis, aut quo
alio genere, sed mappulis & linteaminibus. Mappæ
ad mensam pertinet, linteamina ad lectulos. Et qua
si dubium sit cuius sunt hæc coloris, interpretantur,
id est, candidissimo colore. Dignus Constantino scri-
mo, digna Lactantio facundia: quum in cæteris, tum
uero in illo (equos equitent.) Et quum de uestitu
Senatorum nihil dixerit, non de laticlauo, non de
purpura, non de cæteris: de calciamentis sibi loquen-
dum putauit. Nec lunulas appellauit, sed udones,
siue cū udonibus: quos, ut solet homo ineptus, expo-
nit, id est, candido linteamine, quasi udones linteame
sint. Non occurrit in presentiarū ubi reperim udo-
nes, nisi apud Martialem Valerium: cuius distichon,
quod inscribitur udones cilicini, hoc est: Non hos la-
na dedit, sed olentis barba mariti, Cyniphio poterit
planta latere simu. Ego non linei utiq; nec candidi
sunt udones: quibus hic bipes asellus nō calceari pe-
des Senatorū ait, sed Senatores illustraria. Atq; per
hoc (sicut cœlestia, ita terrestria ad laudem dei de-
corantur) Quæ tu cœlestia uocas? Quæ terrena?
Quomodo cœlestia decorātur? Quæ autē deo laus
ista sit, tu uideris. Ego, si qua fides mihi est, nihil pi-

G to, nes

L A V R E N T . V A L L A E I N

to, nec deo nec cæteris hominibus magis esse inussum,
quam tantam clericorum in rebus secularibus licen-
tiam. Verum quid ego in singula impetum facio? dies
me deficiet, si uniuersa non dico amplificare, sed at-
tingere uelim. Prae omnibus autem licetiam tri-
buimus beato Siluestro & successoribus eius, ex no-
stro indictu: ut quem placatus proprio consilio cle-
ficare uoluerit, & in religioso numero religiosoru-
m clericorum connumerare, nullus ex omnibus presu-
mat superbe agere. Quis est hic Melchisedec, qui
patriarcham Abraam benedicit? Constantinus ne uix
Christianus, facultatem ei, a quo baptizatus est, &
quem beatum appellat, tribuit clericādī? Quasi pri-
us nec fecisset hoc Silvester, nec facere potuisset. Et
qua cōminatione uetus, ne quis impedimento esset?
(Nullus ex omnibus presumat superbe agere.)
Quia etiam elegantia? (Connumerare in numero re-
ligioso religiosorum) clericare clericorum, & indi-
ctu & placatus. Atq; iterū ad diadema reuertitur.
Decreuiimus itaque & hoc, ut ipse, & successo-
res eius diademata, videlicet corona, quam ex capi-
te nostro illi concesserimus, ex auro purissimo, &
gēmis preciosis, uti debet, pro honore beati Petri.
Iterū interpretatur diadema. Cū barbaris enim
& obliuiosis loquebatur: & adiicit (de auro pu-
rissimo)

DON. CONST. DECLAMATIO.

riſſimo) ne forte aliquid æris, aut ſcorie crederes
admixtum. Et gemmas cum dixit, addit, preciosas:
codem timore, ne uiles forſan ſuſpicareris. Cur ta-
men non precioſiſſimas, quæ admodum aurum pu-
riſſimum? Plus nanque intereſt inter gemmam &
gemma, quam inter aurum & aurum. Et cum di-
cere debuſſet diſtinctum gemmis, dixit, ex gemmis.
Quis non uidet ex eo loco ſumptum, quæm princeps
gentilis non legerat: Posuisti in capite eius coronā
de lapide preccioso? Sic loquutus eſt Cæſar uanitate
quadam coronæ ſue iactandæ, ſi modo Cæſares co-
ronabantur, in ſcipſum cōtumeliosus, qui ueretur,
ne opinarentur homines, cum non gemitare coronam
ex auro puriſſimo, cum gemmis precciosis, niſi indi-
casset? Accipe cauſam, cur ſic loquatur, (pro hono-
re beati Petri) quaſi Christus non ſit ſummus angu-
laris lapis, in quo templum ecclesiæ conſtructū eſt,
ſed Petrus: quod iterum poſtea facit. Quem ſi tanto-
perc uenerari uolebat, cur non templum epifcopale
illi potius, quam Ioanni Baptiſte Romane dicauit?
Quid illa loquendi barbaries, nonne teſtatur non fe-
culo Constantini, ſed posteriori cantilenam hāc eſſe
confictam? (Decrēuimus quod uti debent) pro co-
quod eſt, decreuimus ut utantur. Sic nūc barbari ho-
mines uulgo loquuntur, & ſcribunt: iuſſi quod debe-

G 2 res ue

LAVRENT. VALLAE IN

res uenire, pro eo quod est, iussi ut uenires. Et de-
creuimus, & concessimus, quasi non tunc fiant illa,
» sed alio quodā tempore facta sint. Ipse uero bea-
» tus papa super coronam clericatus, quam gerit ad
» gloriam beatissimi Petri, ipsa ex auro nō est passus
» uti corona. O tuam singularem stultitiā Constan-
tine: modo dicebas coronam super caput pape ad
bonorem facere beati Petri, nunc ais nō facere, quia
Silvester illam recusat: & quum factum recusantis
probes, tamen iubes cum aurca uti corona. Et quod
hic non debere se agere existimat, id tu ipsius suc-
cessores dicas agere debere. Transeo, quod rasuram
coronam uocas, & papam pontificem Romanū, qui
nondum peculiariter sic appellari erat cooptus.

» Phrygium uero cādidiſſimo nitore ſplendidum,
» domini resurrectionē designantes, eius ſacratissimo
» uertici manibus noſtris imposuimus: & tenetes fre-
» num equi, pro reuerentia beati Petri apostoli, dex-
» tratoris officium illi exhibuimus: ſtatuentes eodem
» phrygio omnes eius ſuccessores singulariter uti in
» processionibus, ad imperij noſtri imitationem.

Nonne uidetur hic autor fabule, non per impru-
dentiam, ſed cōſulto & dedita opera praeuaricari,
& undique anſas ad ſe reprehendendum præberet?
In eodem loco ait, phrygio & dominicam resurre-
ctionem

DON. CONST. DECLAMATIO.

ctionem repræsentari, & imperij cæsarij esse imita-
tionem: que duo inter se maxime discrepant. Deum
testor, non inuenio quibus uerbis, qua uerborū atro-
citate confodiam huic perditissimum nebulaonem.
Ita omnia uerba plena insaniæ cuomit. Cōstantinum
non tantum officio similem Moysi, qui summum sa-
cerdotem iussu dei ornauit: sed secreta mysteria fa-
cit exponētem: quod difficultatum est his, qui diu in
sacris literis sunt uersati. Cur non fecisti etiam Con-
stantinum pontificem maximum, ut multi Imperato-
res fuerunt: ut commodius ipsius ornamenta in alte-
rum summum pont. transferrētur? Sed nescisti histo-
rias. Ago itaq; deo etiam hoc nomine gratias, quod
istam nephandissimam mentem, non nisi in stultissi-
mum hominē cadere permisit. Quod etiā posterio-
ra declarant. Namq; Aaron sedenti in equo, Moysen
inducit dextratoris exhibuisse officium: & nō hoc
per medium Israēl, sed per Chananeos atq; Aegy-
ptios, id est, per infidelēm ciuitatem: ubi non tam
imperium erat orbis terrarum quam dæmonum,
& dæmones tolentium populorum.

Vnde ut pontificalis apex nō uilescat, sed magis
quam imperij terreni dignitas, gloria, & potentia
decoretur: ecce tam palatum nostrum, quamq; Ro-
manam urbem, & omnes Italiæ siue occidentalium

»
»
»
»

L A V R E N T . V A L L A E I N

" regionum prouintias, loca, ciuitates, beatissimo pon
" tifici & uniuersali pape Siluestro tradimus, atque
" relinquimus: & ab eo, & successoribus eius per
" prazmaticum constitutum decreuimus disponendas,
" atque iuri sancte Ro. ecclesiæ permanendas.

De hoc in oratione Romanorū & Silvestri mul-
ta differuimus. Huius loci est, ut dicamus neminem
fuisse facturum, ut nationes uero ciuitas uerbo dona-
tionis inuolueret: & qui minutissima quæq; superi-
us est executus, lorum, calcos, linteamina, equorum
ornamenta, nō reserret nominatim prouincias, quarū
singulæ nō singulos reges, nūc aut principes regibus
pares habent. Sed ignorauit uidelicet hic falsator,
que prouincie sub Constan. erant, que nō erāt. Nā
certe cūcte sub eo nō erant. Alexādro extincto ui-
demus singulas regiones in ducum partitione nume-
ratas. A Xenophōte terras, principesq; nominatos,
qui uel ultro, uel armis sub imperio Cyri fuerunt.
Ab Horiero Græcorum, Barbarorumq; regum no-
men, genus, patrum, mores, uires, pulchritudinem,
numerum nauum, & prope numerum militum, ca-
thalago comprehensum. Cuius exemplū quum mul-
ti Græci, tum uero nostri Latin, Ennius, Virgilius,
Lucanus, Statius, alijq; nonnulli imitati sunt. A Io-
sue & Moyse in diuisione terra, pmissionis, uiculos
quoq;

DON. CONST. DECLAMATIO.

quoq; uniuersos fuisse descriptos. Et tu grauaris eti
am prouintias recensere? Occidentales tantum pro
uincias nominas. Qui sunt fines occidentis? ubi inci
piunt? ubi destinunt? Num ita certi constitutiq; sunt
termini occidentis, & orientis, meridiei q; & septen
trionis, ut sunt Asie, Africe, Europae? Necessaria
uerba subtrahis, ingeris superuacua. Dicis prouinci
as, loca, ciuitates. Nonne & prouincie & urbes lo
casunt? & quum dixeris prouincias, subiungis ciui
tates: quasi he sub illis non intelligantur. Sed nō est
mirum, qui tantam orbis terrarum partem a se alie
nat, eundem urbium prouinciarumq; nomina prete
rire: & quasi lethargo oppressum, quid loquatur
ignorare. (Ita die sue occidentalium regionum)
Tanquam aut hoc aut illud, quum tamē utrung; in
telligat, appellans (prouincias regionū) quum sint
potius regiones prouintiarū: & (permanendas) di
cens pro permansuras. Vnde congruū prospecxi
mus, nostrū imperium, & regiā potestatē orientali
bus transferri regionibus, & in Bizātie prouincie
optimo loco, nomini nostro ciuitatem edificari,
& illic nostrum cōstitui imperium. Tacco quod
dixit ciuitates edificari, cum urbes edificantur, non
ciuitates: & Bizantium prouintiam. Si tu es Con
stantinus, redde causam, cur illum potissimum lo

G 4 cum con

L A V R E N T . V A L L A E I N

cum condenda urbis delegeris? Quod enim te aliò
transferas post Romanam traditam, non tam con-
gruum quam necessarium est. Nec te appelles Impe-
ratorem, qui Romanam amisisti, & de nomine Romae-
no, quod discerpis, pessime meritus es. Nec regem:
quod nemo ante te fecit: nisi ideo te regem appelles,
quia Romanus esse desisisti. Sed affers causam sane
honestam. Quoniam ubi princeps sacerdotum &
Christianæ religionis caput constitutum est ab Im-
peratore cœlesti, iustum non est, ut illic Imperator
terrenus habeat potestatem. O stultum David,
stultum Salomonem, stultum Ezechiam, Iosiamq;;
& cæteros reges stultos, ac parvū religiosos, qui in
urbe Hierusalem cū summis sacerdotibus habitare
sustinuerunt, nec tota illis urbe cesserūt. Plus sapit
Constantinus triduo, quam illi tota uita sapere po-
tuerunt. Et Imperatorem cœlestem appellas, quia
terrenum accepit imperium, nisi deū intelligis: nam
ambigue loqueris: à quo terrenum principatum sa-
cerdotum, super urbe Romana, cæterisq; locis, cōstili-
tutū esse metiris. Hæc uero omnia, que per hanc
imperialē scripturā, & per alia diualia de-
creta statuimus & firmauimus, usq; in fine mundi,
illibata & inconcussa permanere decreuimus.
Modo terrenū te uocaueras Cōstantine, nunc diuum
sacrumq;

DON. CONST. DECLAMATIO.

sacrumq; uocas: ad gentilitatē recidis, & plusquam
gentilitatem. Deum te facis, & uerba tua sacra, &
decreta immortalia: nā mundo imperas, ut tua iussa
cōseruit illibata & incōcussa. Nō cogitas q̄s tu es.
modo ē sordidissimo impietatis cōno lotus, & uix
perlotus. Cur non addebas: iota unū, aut apex unus
de privilegio hoc non peribit, ut non magis pereat
cælum & terrā. Regnum Saul adeo electi ad filios
non peruenit: regnum David in nepote disceptum
est, & postea extinctum. Et tu ad finem usq; mundi
regnum, quod tu summo deo tradis, permanfurum
tua autoritate decernis. Quis etiam te tam cito do-
cuit mundum esse peritum? Nam poëtis qui hoc
etiam testantur, non puto te hoc tempore fidem ha-
bere. Ergo hoc tu nō dixisses, sed aliis tibi affinxit.
Cæterū qui tā magnific, superbeq; loquutus est, ti-
mcre icipit, sibiq; diffidere, eoq; obtestatioibus agit.

Vnde coram deo uiuo, qui nos regnare precepit,
& coram terribili eius iudicio obtestamur, omnes
nostros successores Imperatores, & cūctos optimi-
tes, satrapas etiam, amplissimumq; Senatum, & uni-
uersum populum in uniuerso orbe terrarum, nec nō
& in posterum, nullo eorum quoquomodo licet,
hoc aut confringere, uel in quoquam conuelli.

Quām equa, quām religiosa adiuratio. Non secus,

G 5 ac si

»
»
»
»
»
»
»
»

LAVREN. VALLAE IN

ac si lupus per innocentiam, & fidem obtestatur,
ceteros lupos, atq; pastores: ne oves quas sustulit,
interque filios & amicos partitus est, aut illi adime-
re, aut hi repetere tentent. Quid tantopere extime-
scis Constantine? Si opus tuū ex deo non est, dissol-
uetur. Sin ex deo, dissolui non poterit. Sed video, uo-
luisti imitari Apocalypsim, ubi dicitur: Cōtestor au-
tem audienti omnia uerba prophetiae libri huius, si
quis apposuerit ad hæc, apponet deus super illum
plagas scriptas in libro isto. Et si quis diminuerit de-
uerbis libri prophetie huius, auferet deus partē eius
de libro uite, & de ciuitate sancta. At tu nunquam
legeras Apocalypsim, ergo nō sunt hæc uerba tua.

Si quis autem, quod nō credimus, in hoc temera-
tor extiterit, eternis condemnationibus subiaceat
condemnatus: & sanctos dei apostolos Petrum &
Paulum sibi in presenti & in futura uita sentiat con-
trarios. Atq; in inferno inferiori scilicet concreman-
dus, cum diabolo & omnibus deficiat impijs.

Hic terror, atq; hæc comminatio nō Cesaris aut
secularis principis solet esse, sed priscorum sacerdo-
tum, ac flaminū, & nūc ecclesiasticorū. Itaq; nō est
Constantini oratio hæc, sed alicuius clericuli stolidi,
nec quid dicat, aut quomodo dicit scientis, saginati,
& crassi, ac inter crispulā, interq; feruore uini, has
sentētias,

DON. CONST. DECLAMATIO.

sentiētias, & hæc uerba ruſtantis. Que non in ali-
um tranſeunt, ſed in iſum conuertuntur autorem.
Primum ait (eternis condemnationibus ſubiaceat)
Deinde, quaſi plus addi queat, alia addere uult: &
post æternitatem pœnarū, adiungit pœnas uite præ
ſentis: & cū dei condemnatione nos terreat, adhuc
quaſi maius quiddam fit, terret nos odio Petri: Cui
Paulum cur adiungat, aut cur ſolum, nescio. Iterum
ſolito lethargo ad pœnas æternas redit, ueluti non
hoc ante dixiſſet. Quod ſi minæ hæ execrationesq;
Conſtantini forent, inuicem execrare, ut tyrannum
& proſligatorem reipub. meæ, & illi me Romano
ingenio minarer ultorem. Nunc quis exiſtimat exec-
rationem auarissimi hominis, & ritu hiſtriorum
uerba ſimulantis, ac ſub perſona Conſtantini alios
deterrentis, hoc eſt proprie hypocritam eſſe, ſi græ-
cam uocem exquirimus, ſub aliena perſona abſconde-
re tuam. Huius uero imperialis decreti paginam
proprijs manib⁹ roborantes, ſuper uenerandum
corpus beati Petri poſuimus. Charta ne, an mem-
brana fuit pagina, in qua ſcripta ſunt hæc? Tametsi
pagina uocauimus alteram facie, ut dicunt, folij:
ueluti quinterno habet folia dena, paginas uice-
nas. O rem inauditam & incredibilem: cū eſſem
adolescentulus, interrogasse me quendam memini,
quis li

»
»
»

LAVRENT. VALLAE IN

quis librum Iob scripsisset : cumq; ille respondisset,
ipse Iob: tuic me subiūxiſſe, quo pacto igitur de sua
ipsius morte faceret mētionē? Quod de multis alijs
libris dici potest, quorum ratio huic loco non conue-
nit. Nam quomodo uere narrare potes id, quod nō
dum esſet administratum: & in tabulis contineri id
quod post tabularum, ut sic dicam, sepulturam factū
eſſe ipſe fateatur? Hoc nihil aliud eſt, quam paginā
privilegij ante fuisse mortuam & sepultam, quam
batam: Nec tamen unquam à morte atq; ſepultura
reuerſam, præſertim antequam conſcripta eſſet, ro-
boratam: nec id una tantum, ſed utraq; Cæſarīſ ma-
nu. Et quid iſtud eſt, roborare illam chirograpbo
ne Cæſarīſ, an annulo signatorio? Magnum nimirū
robur, maiusq; multo, quam ſi tabulis æreis manda-
uifſet. Sed non eſt opus ſcriptura ærea, cum ſupra
corpus beati Petri charta reponatur. Cur hic Pau-
lum retices, qui ſimul iacet cum Petro: & magis cu-
ſtodiare poſſent ambo, quam ſi afforet tantummodo
corpus unius? Videtis artes malitiamq; nequissimi
Simonis. Quia donatio Conſtantini doceri nō po-
teſt: ideo nō i tabulis æreis, ſed charteis priuilegiū eſſe:
ideo latere illud cū corpore sanctissimi apostoli di-
xit. Ne aut auderemus e uenerabili ſepulchro inqui-
rere: aut ſi inquireremus, carie abſumptum putare
mus.

DON. CONST. DECLAMATIO.

mus. Sed ubi tunc erat corpus beati Petri? Certe nondum in templo, ubi nunc est: non in loco sanè mutato ac tuto. Ergo non illuc Cæsar paginam collocasset. An beatissimo Siluestro paginam non credebatur, ut parum sancto, parum cauto, parum diligenter? O Petre, o Silvester, o sanctæ Romanae eccl. pontifices, quibus oves domini commissæ sūt, cur uobis commissam paginā nō custoditist? Cur à tunc illā rodi, aut cur situ tabescere passi estis? Opinor, quia corpora quoque nostra contabuerunt. Stulte igitur fecit Constantinus. En redacta in puluerē pagina, ius simul prius legij in puluerē abiit. Atqui, ut uidemus, paginæ exemplar ostenditur. Quis ergo illam de sinu sanctissimi apostoli temporarius accepit? Nimirū aliquis antiquorū scriptorū debet afferri, nec posterior Constantini temporibus. At is nullus affertur, sed forte aliquis recens. Vnde hic habuit? Quisquis enim de superiori etate historiā texit, aut spiritu sancto dicante loquitur: aut veterum scriptorum, & eorum quidem, qui de sua etate scripsierunt, sequitur autoritatem. Quare quicunq; veteres non sequitur, is de illorū numero erit, quibus ipsa uetus as præbet auctoriam mentiendi. Quod si quo in loco ista res legitur, non aliter cum antiquitate consentit, quam illa glossatoris Accursij, de legatis Ro. ad leges accipiendas

LAVREN. VALLAE IN

piendas dimissis in Greciam, plusquam stulta narra-
tio, cum Tito Livio, alijsq; præstantissimis scriptori-
bus conuenit. Datum Romæ tertio Calen. Apri-
lis, Constantino Augusto quarto consule, & Gallica
no quarto cōsule. Diē posuit penultima Martij:
ut sentiremus hoc factū esse, sub tempus sanctorum
dierum, qui illo plerunq; tempore solēt esse. Et Con-
stantino quartum cōsule, & Gallico quartum con-
sule. Mirum si uterq; ter fuerat consul, & in quarto
consulatu forent collegæ. Sed mirandum magis, Au-
gustum leprosum elephantia, qui morbus inter cæ-
teros, ut elephas inter belugas, eminet, uelle etiā acci-
pere consulatum: cum rex Azarias simul ac lepra-
tactus est, in priuato se cōtinuerit, procuratione re-
gni ad Ionatham filium relegata, ut ferè omnes le-
prosi fecerunt. Quo uno argumento totum prorsus
priuilegium cōfutatur, profligatur, euertitur. Ac ne
quis ambigat, ante leprosum esse debuisse, quam con-
sulem, sciat & ex medicina, paulatim hunc morbum
succrescere: & ex notitia antiquitatis, consulatum
iniri Ianuario mēse, magistratumq; esse annū. &
hæc Martio proximo gesta reseruntur. Vbi neq; si-
lebo, in epistolis scribi solere, datum: non autem in
cæteris, nisi apud indoctos. Dicuntur enim epistole
dari, uel illi, uel ad illum. Illi quidem, qui persert,
utputa

DON. CONST. DECLAMATIO.

utputa tabellario, ut reddat, & in manum porrigat homini cui mittuntur. Priuilegium autem, ut aiunt, Constantini, quod reddi alicui non debebat, nec dari debuit dici: ut appareat eum, qui sic loquutus est, mētitum esse, nec scisse fingere, quod Constantiū dixisse ac fecisse uerisimile esset. Cuius stultitiae atq; iuesanīe affines se ac socios faciunt, quicunque hunc uera dixisse existimant, atque defendunt. Licet nihil iam habeant quo opinionem suam, non dico defendere, sed honeste excusare possint. An honesta erroris excusatio est, cum patefactam uideas ueritatem, nolle illi ac quiescere, quia nōnulli mali homines aliter senserunt? Magni inquam dignitate, non sapientia, nec uirtute. Vnde tamen scis, an illi, quos tu sequeris, si eadem audissent que tu, mansuri in sententia fuerint? an a sententia recessuris? & nihilominus indignissimum est, plus homini uelle tribuere quam ueritati, id ēst, deo. Ita enim quidam, omnibus descēti rationibus, solent respondere: cur tot summi pontifices donationem hanc ueram esse cēdiderunt? Testificor uos, me uocatis quo nolo: & iniuitum me maledicere summis pontificibus cogitis: quos magis in delictis suis operire uellem.

Sed pergamus ingenui loqui, quandoquidem aliter agi nequit hæc causa. Ut fatear eis ita credidisse,

L A V R E N T . V A L L A E I N

credidisse, & non malitia fecisse: quid mirum si ista
crediderunt, ubi tantum lucri blāditur: cū plurima,
ubi nullum lucrum ostenditur, per insignem imperi-
tiam credant? Nonne apud Aram cœli, in tam exi-
mio templo, & in loco maxime Augusto, cernimus
pictam fabulam Sibyllæ & Octauiani, ut scrunt, ex
autoritate Innocentij tertij, hæc scribentis? Qui eti-
am de ruina tēpli pacis, sub natale Saluatoris, hoc
est in partu uirginis, scriptū reliquit. Quæ ad euer-
tendam magis fidē, quia falsa, quam ad stabiliēdam,
quia miranda sunt, pertinent. Mētiri ne ob speciem
ueritatis, pietatis, audet uicarius ueritatis: & se sci-
entem hoc piaculo obstringere? An non mentitur?
Immo uero a sanctissimis uiris se, cū hoc facit, dissen-
sire non uidet? Takebo alios. Hiero. Varronis testi-
monio utitur, decem Sibyllas fuisse: quod opus Var-
ro ante Augustum condidit. Idem de templo pacis
ita scribit: Vespasianus & Titus, Romæ templo pa-
cis ædificato, uasa tēpli, & uniuersa doparia, in de-
libro illius consecrarūt: quæ Græca & Ro. narrat
historia. Et hic unus in doctus plus uult libello suo,
etiam barbare scripto credi, quam fidelissimis uete-
rum prudentissimorum hominū historijs. Quia Hie-
ronymū attigi, non patiar hanc contumeliam ipsius
tacite præteriri. Romæ ex autoritate papæ ostenditur co-

DON. CONST. DECLAMATIO.

ditur codex Bibliae, tanquam reliquie sanctorum, lib
minaribus semper accessis: quod dicit scriptum chi
rographo Hieronymi. Queres argumentum? Quia
multū, ut inquit Virgilius, est pītā iūstis & iūri.
Resq; magis Hieronymi manu indicat scriptum nō
esse. Illum ego diligentius inspectum, comperi scri
ptū esse iussu regis, ut opinor, Roberti, chirographo
bominis imperiti. Huic simile est, quanquam decem
milia huiusmodi Romae sunt, quod inter religiosa de
monstratur in tabella effigies Petri & Pauli: quam
Silvester Constantino, ab eisdem apostolis in somnis
admonito, in confirmationem uisionis exhibuit. Nō
hoc dico, quia negem effigies illas esse apostolorū:
utinamq; tam uera esset epistola, nomine Lentuli
missa de effigie Christi: que non minus improbe
ementita est, quam priuilegiū, quod confutauimus:
Sed quia tabella illa à Siluestro non fuerit exhibita
Constantino. In quo non sustineo admirationem ani
mi mei cōtinere. Disputabo enim aliquid de fabula
Silustri. Quia & omnis in hoc questio uersatur:
& mihi cum sermo sit cum pontificibus Ro. de pon
tifice Romano potissimum loqui decebit, ut ex uno
exemplō, facile aliorum conjectura capiatur. Et ex
multis ineptijs, que ibi narrantur, unam tantum de
dracone attingam: ut doceam Constantī nō suisse

H leprosum.

LAVRENT. VALLAE IN

leprosum. Etenim gesta Siluestri ab Eusebio quodam
Græco homine, ut interpres testatur, cōposita sunt:
que natio ad mendacia semper promptissima est.
Ut Iuuenalis Satyrica censura ait: Quicquid Græ-
cia mendax audet in historia. Vnde draco ille uene-
rat? Romæ dracones non gignuntur. Vnde etiā illi
uenenum? In Africa tantum pestiferi dracones, ob
ardorem regionis, esse dicuntur. Vnde præterea tan-
tum ueneni: ut tam spacioſam ciuitatem peste cor-
rumperet: præsertim cum in tam alto ſpecu demer-
ſus eſſet, ad quem cētum quinquaginta gradibus de-
ſcenderetur? ſerpentes, excepto forſan basilisco, non
afflatu, ſed morsu uirus inspirant, atq; interimunt.
Nec Cato Cæſarem fugiens, cum tanta hominū ma-
nu, per medias Africæ arenas dum iter faceret, ac
dormiret, ullum ſociorum ac comitū ſuorum, ſerpen-
tis afflatu uidit extinctum. Neque illi populi ob id
aērem ſentiant pestilentem. Et ſi quid fabulis credi-
mus, & Chimera, & Hydra, & Cerberus, ſine no-
xa uulgo conſpecti ſunt, ac tacti. Adhuc quin cum
Romani potius occidiſſent. Nō poterant, inquis. At
multo grandiorem ſerpentem in Africa, ad ripam
Bragadæ Regulus occidit. Hunc uero uel obſtructo
ore ſpecus facile erat interimere. An nolebant? Ita
opinor pro deo colebant, ut Babylonij fecerūt. Cur
ergo,

DON. CONST. DECLAMATIO.

ergo, ut olim Daniel dicitur occidisse, non & Silue-
ster hūc potius occidisset? Quin canabaceo filo alli-
gasset, & domū illam in æternum perdidisset? Ideo
commentator fābulæ, noluit draconem interimi, ne
plane Danielis narratio referri uideretur: quod si
Hieronymus uir doctissimus ac fidelissimus inter-
pres, Apollinarisq; & Origenes, atq; Eusebius, &
nonnulli alijs narrationē Beli fictam esse affirmant,
si eam Iudei in ueteris instrumenti archetypo non
agnoscunt: id est, si doctissimi quiq; latinorū, pleriq;
Grecorum, singuli Hebreorum, illam ut fabulam
damnant: ego nō hanc, adūtratam ex illa, dānabo,
que nullius scriptoris autoritate fulcitur, & que
magistrā multo superat stultitia? Nam quis beluæ
domum subterraneam ædificauerat? Quis illuc eam
collocauerat, & ne prodiret atque auolaret (uolat
enim dracones, ut quidam aiunt, & si alijs negant)
imperauerat? Quis genus illud cibi excogitauerat?
Quis foeminas, easq; uirgines, ac sanctimoniales de-
scendere præceperat, nec nisi calendis? An tenebat
draco quis esset dies calendarum? & tam parco, ra-
roq; erat cibo contentus? Nec uirgines tam altum
specum, tam immanem, & esurientem beluā exhibe-
rebat? Credo blandiebatur eis draco, ut foeminis,
ut uirginibus, ut cibaria afferentibus. Credo etiam

H 2 cum illis

LAVRENT. VALLAE IN

cum illis fabulabatur. Quid nō honor dicto, etiā coibat? Nam & Alexander, & Scipio ex draconis serpentisue cum matre concubitu geniti dicuntur. Quid de negato postea nūcte? Non potius aut prodijset, aut fuisse extinclus? O miram hominum dementiam, qui his anilibus deliramentis fidem habet. Iam uero quandiu hoc factizatum est? Quando fuit cœptum? Ante aduentum saluatoris? An postea? nihil horū scitur. Pudeat nos, pudeat barum neniarum, & leuitatis plusquam inimicæ. Erubescat Christianus homo, qui ueritatis se ac lucis filium nominat, proloqui, quæ nō modo uera nō sunt, sed nec uerissimilia. At enim inquiūt, hāc dæmones potestatem in gentibus obtinebat, ut eas dijs seruientes illudarent. Silete impudentissimi homines, ne dicam sceleratissimos, qui fabulis uestris tale semper uelamentum obtenditis. Non desyderat syncritis Christiana patrocinium falsitatis. Satis per se superq; sua ipsius luce ac ueritate defenditur, sine istis commentitijs ac præstigiosis fabellis, in deum, in Christum, in spiritum sanctū contumeliosissimis. Siccine deus arbitrio demonum tradiderat genus humanum, ut tam manifestis, tam imperiosis miraculis seduceretur? ut propemodum posset iniusticiæ accusari, qui oues lupis commisisset: & homines magnū errorū suorum haberent

DON. CONST. DECLAMATIO.

haberent excusationem. Quod si tatum olim licebat
demonibus, & nūc apud infideles uel magis licet,
quod minime uidemus. Nec ullæ ab eis hmoi fabulæ
proferuntur. Tacebo de alijs populis: dicā de Ro-
manis: apud quos paucissima miracula feruntur,
eaq; uerusta atq; incerta. Vale. Max. ait, Hiatū illū
terræ in medio foro, cum se in eū Curtius armatum
adacto equo immisisset, iterum coisse, inq; pristinam
formam continuo reuertisse. Itē Iunonem monetam
cum a quodam milite Ro. captis Veis, per iocum in-
terrogata esset, an Romam migrare uellet, respon-
disse, uelle. Quorū neutrū Titus Li. sentit, & prior
autor & grauior. Nam & hiatū permansisse uult,
nec tam fuisse subitum quam uetus, & ante con-
ditam urbem, appellatumq; Curtium lacum, quod in
eo delitusset Curtius Metius Sabinus, Romanorum
fugiens impressionem: Et Iunonem annuisse, non re-
spondisse: Adiectū fabulæ postea, uocem reddidisse.
Atque de nutu quoq; palam est illos esse mentitos:
uel quod motum simulacri, auellabant autem illud,
interpretati sunt, sua sponte esse factum: uel qua la-
sciua hostilem, & uictam, & lapideā deam interro-
gabant, eadem lasciuia annuisse fixerunt. Tametsi
Liuius inquit nō annuisse, sed milites quod annuisseret
exclamasse. Que tamē boni scriptores nō defendunt

H 3 facta,

L A V R E N T . V A L L A E I N

facta, sed dicta excusant. Nam prout idē Linius ait,
datur uenia antiquitati, ut miscēdo humana diuinis,
primordia urbium augstiora faciat. Et alibi: Sed in
rebus tā antiquis, si qua similia ueritati sunt, pro ue
ris accipiātur. Satis habet: hæc ad ostētationē scæ
næ gaudētis miraculis aptiora, q̄ ad fidē, neq; affir
mare neq; refellere est op̄e preciū. Terētius Varro,
bis duobus & prior, & doctior, & ut sentio, graui
or autor, ait triplicem historiā de lacu Curtio a to
tidem autoribus proditam. Vnam a Proculo, quod
is lacus ita sit appellatus à Curtio, qui se in cum de
icet: Alteram a Pisone, quod a Metio Sabino: Ter
tiam a Cornelio: cuius rei socium addit Luctatium,
quod a Curtio cōsule, cui collega fuit M. Genutius.
Neq; uero dissimulauerim Valerii non planè posse
reprehēdi, qđ ita loquatur: cū paulo post grauiter
& seuere subijciat: Nec me prēterit, de motu & uo
ce deorum immortalium, humanis oculis auribusq;
percepto, quam in ancipiti opinione estimatio uer
setur. Sed quia non noui dicuntur, sed tradita repe
tuntur, fidem autores uendicēt. De uoce deorum di
xit, propter Iunonem monetam, & propter simula
crum Fortune, quod bis locutū fingitur his uerbis:
Rite me matrone uidistis, rite dedicastis. At uero
nostri fabulatores passim inducūt Idola loquentia:
quod ipsi

DON. CONST. DECLAMATIO.

quod ipsi gentiles & idolorum cultores nō dicunt:
& syncerius negāt, quām Christiani affirmāt. Apud
istos paucissima miracula, non fide autorū, sed uolu-
ti sacra quadam ac religiosa uertutatis commenda-
tione nititur. Apud istos recētiora quædā narran-
tur, que illorum homines temporū nescierūt. Neq;
ego admirationi sanctorum derogo, nec ipsorū diui-
na opera abnuo: quum sciam tantū fidei, quantū est
granum sinapis, montes etiam posse transferre. Imō
defendo illa & tueor, sed misceri cum fabulis non
sino. Nec persuaderi possum hos scriptores alios fit-
isse quam aut infideles, qui hoc agerent in derisum
Christianorum, si hæc figmēta, per dolosos homines
in manus imperitorū delata acciperētur pro ueris:
aut fideles, habētes emulationē dei, sed nō secūdum
scientiā, qui non modo de gestis sanctorū, uerū etiam
dei genitricis, atque adeo Christi improba quedam
& pscudeuangelia scribere non reformidarunt. Et
summus pōt. hos libros appellat apocryphos: qua-
si nihil uitij sit, quod eorum ignoratur autor, quasi
credibilia sint quæ narrantur, quasi sancta & ad cō-
firmationem religionis pertinētia: ut iam nō minus
culpæ sit penes hūc q mala pbat, q penes illū q ma-
la excogitauit. Nūmos reprobos discernimus, sepa-
mus, abiijcimus: doctrinā reprobā nō discernemus,

H 4 sed reti

L A V R E N T . V A L L A E I N

sed retinebimus? sed cum bona miscemus? sed pro bona defendemus? Ego uero ingenuā feram sententiam Gestā Silueſtri nego esse apocrypha: quia ut dixi, Eusebius quidem fertur autor: sed falsa atq; in digna quae legantur existimo, cū in alijs, tum uero in illo qd' narratur de dracone, de thauro, de lepra, propter quam refutanda tanta repetij. Neque enim si Naaman leprosus fuit, continuo & Constantinum leprosum fuisse dicemus. De illo multi autores me- minerunt, de hoc principe orbis terrarum nemo, ne suorum quidem ciuiū scripsit, nisi nescio quis alienigena: cui non aliter est habenda fides, quam alteri euidam, de uespis intra nares Vespasiani nidificantibus, & de rana partu à Nerone emissa: unde Late ranum uocatum locum dicunt, quod ibi rana lateat in sepulchro. Quod nec uespae ipse, nec rane, si lo qui possent, dixissent: nisi ad deos capitolinos hoc referunt, quasi illi loqui consuissent, & hoc fieri iufiſſent. Sed quid mirer hæc nō intelligere p̄tifices, cum nomen ignorent suum? Cephas enim dicunt uocari Petrum, quia caput apostolorum eſſet: tāquām hoc uocabulum sit gr̄ecum ἀπός πέτρος, & non hebraicū, sed potius syriacū: quod Gr̄eci Πέτρος scribunt, quod apud eos interpretatur Petrus, nō caput. Est enim Petrus & petra gr̄ecum uocabulum, stulteq;

DON. CONST. DECLAMATIO.

stulteque; per etymologiam latinā exponitur petra,
quasi pede trita. Et metropolitanum ab archiepisco
per distinguunt, uoluntque; illum à mensura ciuitatis di-
ctum: cum græce dicatur nō metropolis, sed μητρο-
πόλις, id est, mater ciuitatis sive urbis: & patriarcha-
cham quasi patrem pstrum, & papā ab interiectione
pape dictum: & fidem orthodoxam quasi recta
gloria: & Simōnem media correpta, cum legendum
sit media longa, ut Platōnem & Catōnem, ita legen-
dum Simōnem. Et multa similia, quæ transco, ne cul-
pa aliquorum, omnes summos pontifices uidear inse-
ctari. Hec dicta sint, ut nemo miretur, si donationē
Constantini commentitiam fuisse papæ multi nō po-
tuerunt deprehendere: tametsi ab aliquo eorum or-
tam esse hanc fallaciam recor. At dicitis: cur Impera-
tores, quorum detrimento res ista cedebat, donatio-
nem Constantini non negant, sed faciunt, affirmant,
conscrivant Ingens argumentum, mirifica defensio.
Nā dc quo tu loqueris Imperatore? si de græco, qui
uerus fuit Imperator, negabo confessionem: sin de la-
tino, libenter etiam confitebor. Etenim quis nescit
Imperatorem latinum gratis factum esse à summo
pont. ut opinor Stephano: qui græcum Imperatorem,
quod auxilium nō ferret Italię, priuauit, latinumque;
fecit: ita ut plura Imperator à papa, quam papa ab

H 5 Impera

LAVRENT. VALLAE IN

Imperatore acciperet. Sane Troianas opes quibusdam pactionibus soli Achilles & Patroclus inter se partiti sunt. Quod etiam mihi uidetur indicare Ludouici uerba, cum ait: Ego Ludouicus Imperator Ro. Augustus statuo, & cōcedo, per hoc pactū cōfirmationis nostrae, tibi beato Petro principi apostolorū, & per te uicario tuo, domino Paschali summo pōt. & successoribus eius in perpetuum, sicut a predecessoribus nostris usq; nunc in uestra potestate & ditione tenuistis, Romanam ciuitatem, cum ducatu suo, & suburbanis atque uiculis omnibus, & territorijs eius, montanis, atque maritimis littoribus, & portibus, seu cūctis ciuitatibus, castellis, oppidis, ac uillis, in Thuscie partibus. & cetera. Tūne Ludouice cū Paschale pacisceris? Si tua, id est, imperij Ro. sunt ista, cur alteri cōcedis? Si ipius, & ab ipso possidentur, quid attinet te illa cōfirmare? Quantulū etiam ex imperio Ro. tuū erit, si caput ipsum imperij amissisti? A Roma dicitur Romanus Imperator. Quid cetera que possides, tuā ne an Paschalis sunt? Credo tua dices. Nihil ergo ualet donatio Cōstantini, si ab eo pontifici donata tu possides. Si ualet, quo iure tibi Paschalis cetera remittit, retentis tantū sibi que possidet? Id sibi uult tanta, aut tua in illū, aut illius in te de imperio Ro. largilio? Merito igitur pactum appellas,

DOM. CONST. DECLAMATIO.

appellas, quasi quandam collisionem. Sed quid faciam inqueste? Reputam armis que papa occupat? At ipse iam factus est me potentior. Reputam iure? At ius meum tantum est, quantum ille esse uoluerit. Non enim hereditario nomine ad imperium ueni, sed pacto: ut si imperator esse uolo, haec & haec inueni papae promittam. Dicā nihil donasse ex imperio Constantini? At isto modo causam agerē Graeci Imp. & me omni fraudarem imperij dignitate. Hac enim ratione papae se dicit facere Imperatorem me, quasi quendam uicarium: & nisi promittam, non facturum: & nisi paream, me abdicaturum. Dūmodo mihi det, omnia fatebor, omnia paciscar. Mibi tamen crede, si Romam ego aut Thusciam possiderem: tantum abest, ut faciem, quae facio, ut etiam frustra mihi Paschalis donationis, sicut reor falso, caneret cantilenam. Nunc concedo, quae nec teneo, nec habituru me esse spero. De iure papae inquirere non ad me pertinet, sed ad Constantinopolitanum Augustum. Iam apud me excusat es Ludouice, & quisquis alius Ludouici similis. Quid de aliorum Imperatorum cum summis pontificibus pactione suspicandum est: cum scimus quid Sigismundus fecerit, princeps alioqui optimus & fortissimus, sed iam affecta etate minus fortis?

LAVRENT. VALLAE IN

fortis? Quem per Italiā paucis stipitoribus septum
in diem uiuere uidimus, Rome etiā fame perituru:
nisi cum, sed non gratis (extorsit enim donationem).
Eugenius pavisset. Is cum Romanam uenisset, ut pro
Imperatore Romanorum coronaretur, non aliter à
papa coronari potuit, quam ut Constantini donatio
nem ratam haberet, eademq; omnia de integro do
naret. Quid magis contrarium, quam pro Impera
tore coronari, qui Rome ipsi renunciasset? & coro
nari ab illo, quem & cōfiteatur, & quantū in se est,
dominum Ro. imperij faciat? ac ratam habere dona
tionem, quæ uera si sit, nihil Imperatori de imperio
reliqui fiat? Quod, ut arbitror, nec pueri fecissent.
Quo minus mirum, si papa sibi arrogat Cæsaris co
ronationē, quæ populi Ro. esse deberet. Si tu papa,
& potes grecum Imperatorem priuare Italia, pro
uincissq; occidētis, & latinum Imp. facis, cur pactio
nibus uteris? Cur bona Cæsar is partiris? Cur in te
imperium transfers? Quare sciat quisquis est Impe
rator Ro. me iudice, se non esse nec Augustum, nec
Cæsarem, nec Imperatorem, nisi Rome imperium
teneat: & nisi operam det, ut urbem Romanam recu
peret, plane esse periurū. Nam Cæsares illi priores,
quorum fuit primus Constantinus, non adgebātur
iūsurandum interponere, quo nūc Cæsares oſtrin
guntur:

DON. CONST. DECLAMATIO.

guntur: sed quantum humana ope præstari potest,
nihil imminuturos esse de amplitudine imperij Ro.
eamq; sedulo adauerturos. Non ea re tamen uocati
Augusti, q; imperium augere deberent, ut aliqui sen
tiunt, latine lingue imperiti. Est enī Augustus qua
si sacer, ab auium gustu dictus, que in ausspicijs adhi
beri solebant, græcorūq; testante lingua, apud quos
Augustos cœlosq; dicitur. Vnde Sebastia uocata.
Meltius summus pont. ab augendo Augustus dicere
tur: nisi q; dū temporalia auget, spiritualia minuit.
Itaque uidcas, ut quisq; pessimum est summorum po
tificum, ita maxime descendende huic donationi i: cū
bere. Qualis Bonifacius octanus, qui Celestinum tu
bis parieui insertis decepit. Hic & de donatione Cō
stantini scribit, & regem Francie priuauit: regnūq;
ipsum, quasi donationem Constantini exequi uellet,
ecclesiæ Ro. fuisse & esse subiectum iudicauit. Quod
statim successores eius Benedictus & Clemens, ut
unprobū iniustumq; reuocarūt. Verū quid sibi uult
ista uestra pontifices Ro. solicitude, quod à singulis
imperatoribus donationem Constantini exigitis cō
fumari, nisi quod iuri diffiditis uestro? Sed laterem
lauatis, ut dicitur. Nam neque illa unquam fuit, &
quod non est, confirmari non potest: & quicquid do
uant Cæsares, decepti exemplo Constantini faciunt,
& dona

LAVREN. VALLAE IN

¶ donare imperiū nequeūt. Age uero demus Constantiū donasse, Siluestrumq; aliquando possedisset sed postea uel ipsum, uel aliquem ipsorū à possessione deieclū: loquor nūc de his que pape nō possidet, postea loquar de his que possidet. Quid possum uo bis magis dare, quam ut ea que nec fuerūt, nec esse potuerunt, fuisse concedam? Tamen dico, uos nec in re diuino, nec iure humano, ad recuperationē agere posse. In lege ueteri Hebreus supra sextū annum hebreo seruire uetabatur: & quinquagesimo quoq; anno omnia redibant ad pristinum dominum. Tempore gratiae Christianus à uicario Christi, redemptoris nostrae seruitutis, premetur seruitio eterno? Quid dicam, reuocabitur ad seruitutem, postquam liber factus est, diuq; potitus libertate? Sileo quam scius, quam uehemens, quam barbarus dominatus frequenter est sacerdotum. Quod si ante ignorabatur, nuper est cognitum, ex monstro illo, atq; portento, Ioanne Vitelesco Cardinale & patriarcha, qui gladium Petri quo auriculum Malcho abscidit, in Christianorū sanguine lassauit: quo gladio & ipse periret. An uero populus Israël à domo David & Salomonis, quos prophetæ à deo missi uixerant, tamen propter grauiora orera desciscere licuit, fa-
ctumq; eorum deus probauit: nobis ob tantā tyran-
nidem

DON. CONST. DECLAMATIO.

ridē desciscere nō licet: ab his præsertim qui nec
sunt reges, nec esse possunt, & qui de pastoribus ouī
um, id est animalium facti sunt fures ac latrones. Et
ut ad ius humanum ueniam, quis ignorat nullū ius
esse bellorum? aut si quod est, tādiu ualere quandiu
possides, que bello parasisti? Nam quum possessio-
nem perdis, & ius perdidisti. Ideoq; captiuos, si fu-
gerint, nemo ad iudicem repetere solet: ctiū nec p̄c
das, si eas priores domini receperint. Apes & que-
dam alia uolucrum genera, si ē priuato meo longi-
us cuolauerint, & in alieno desiderint, repeti non
queunt. Tu homines, non modo liberum ani-
mal, sed dominum cæterorum, si se in libertatem
manu & armis asserant, non manu & armis re-
petes, sed iure, quasi tu homo sis, illi pecudes? Ne
que est quod dicas: Romani iuste bella nationibus
intulerunt, iusteque libertate illas exuerunt. No-
li me ad istam uocare questionem, ne quid in Ro-
manos meos cogar dicere. Quanquam nullum cri-
men tam graue esse potuit, ut æternam mereren-
tur populi seruitutem. Cum eo, quod sepe culpa
principis, magniue alicuius in repub. ciuis, bella
gesserunt, & uicti immerita seruitutis pena affe-
cti sunt. Quorum exemplis plena sunt omnia. Ne-
que uero lege naturæ comparatum est, ut populus
sibi po

L A V R E N T . V A L L A E I N

sibi populū subigat. Præcipere alijs eosq; exhortari possumus, imperare illis ac uim afferre nō possumus: Nisi relicta humanitate, uelimus ferociores bestias imitari, quæ sanguinariū in infirmiores imperiū exercet: ut leo in quadrupedes, aquila in uolucres, delphinus in pisces. Verūtamen hæ beluae non in suum genus sibi ius uendicat, sed inferius. Quid quanto magis faciendum nobis est, & homo homini religioni habendus? quum, ut M. Fabius inquit, nulla supra terras adeo rabiosa belua, cui nō imago sua sancta sit. Itaq; quatuor scèrè causæ sunt, ob quas bella inferuntur. Aut ob ulciscendam iniuriam, defendendosq; amicos: aut timore accipiendæ postea calamitatis, si vires aliorum augeri sinantur: aut spe prædæ: aut gloriæ cupiditate. Quarum prima nō nihil honesta, secunda parū, duæ posteriores nequaquam honestæ sunt. Et Romanis quidē illata fuere frequenter bella: sed postquam se defenderant, & illis & alijs ipsi intulerunt: nec ulla gens est quæ ditioni corū cesserit, nisi bello uicta, & domita: quam recte, aut qua causa, ipsi uiderint. Eos ego nolim nec damnare, tanquam iniuste pugnauerint: nec absoluere tanquam iuste. Tantum dicam, eadē ratione Romanos cæteris bella intulisse, qua reliq; populi regesq;. Atq; ipsis qui bello lacefisti uicti q; sunt, licuisse deficere a

DON. CONST. DECLAMATIO.

eere à Romanis, ut ab alijs dominis defecerunt.
Ne forte, quod nemo diceret, imperia omnia ad ue-
tustissimos illos, q̄ primi domini fuere, id est, qui pri
mi præripiere aliena, referantur: & tamen melius
in uictis bello nationibus populo Ro. quam Cæsari-
bus remp. opprimētibus ius est. Quocirca si fas erat
gentibus à Constantino, & quod plus est, à populo
Ro. desciscere: prosector & ab eo ius erit, cuicunq;
cesserit ille ius suum. Atque ut audacius agā, si Ro-
manis licebat, Constantinum aut exigere ut Tarqui-
num, aut occidere ut Iulium Cæsarem: multo magis
eum, uel Romanis uel provincijs licebit occidere,
qui in locum Constantini utcunq; successit. Hoc &
si uerum, tamen ultra causam meam est: & siccirco
me reprimere uolo: nec aliud ex his colligere, que
dixi, nisi ineptum esse, ubi armorum uis est, ibi ius
quemq; afferre uerborum. Quia quod armis acqui-
ritur, idem rursus armis amittitur. Eo quidē magis,
quod alie noue gētes, ut de Gothis accipimus, que
nunquam sub imperio Ro. fuerūt, fugatis ueteribus
incolis, Italiam & multas provincias occuparunt:
quas in seruitutē reuocari, in qua nunquam fuerūt,
que tandem æquitas est: presertim uictrices, & for-
te à uictis. Quo tempore, si que urbes ac nationes,
ut factum fuisse scimus, ab Imperatore desert.e, ad

I Barbaro

LAVRENT. VALLAE IN

Barbarorum aduentum necesse habuerunt diligere
sibi regē, sub cuius auspicijs uictoriam reportarunt:
nunquid hunc postea à principatu deponerent? Aut
cius filios tum commendatione patris, tum propria
uirtute fauorabiles iuberet esse priuatos, ut iterum
sub Romano principe essent: maxime cum corum
opera assidue indigerent, & nullum aliunde auxiliū
sperarent? Hoc si Cæsar ipse, aut Constantinus, ad
uitam reuersus, aut etiam Senatus populusq; Ro-
ad commune iudicium, quale in Græcia Amphitryo-
num fuit, uocaret: prima statim actioē repelleretur,
quod a se olim custode desertos, quod tādiu sub alio
principe degentes, quod nunquam alienigenae regi
subditos, quod denique homines libertati natos, &
in libertatem robore animi corporisq; assertos, ad
familatum seruitiumq; reposceret. Ut appareat, si
Cæsar, si po. Ro. a repetendo exclusus est, multo ue-
hementius papam esse exelsum. Et si licet alijs na-
tionibus, que sub Roma fuerunt, aut regem sibi crea-
re, aut remp. tenere: multo magis id licere populo
Ro. præcipue aduersus nouam papæ tyrannidem.
Exclusi a defendēda donatione aduersarij, quod nec
unquam fuit: & si qua fuisset, iam temporum condi-
tione intercidisset: consugunt ad alterum genus de-
fensionis: & uelut relicta urbe, in arcem se recipiūt,
quans

DON. CONST. DECLAMATIO.

quam statim deficiētibus cibarijs dedere cogentur. Prescripsit, inquit, Romana ecclesia in his que possidet. Cur ergo, que maior pars est, ea reponit in quibus non prescripsit, & in quibus alijs prescriperunt? Nisi id non licet alijs in hunc, quod huic licet in alios. Prescripsit Romana ecclesia. Cur ergo ab Imperatoribus toties curat sibi ius confirmandum? Cur donationem confirmationemq; Cesarum iactat, si hoc unum satis est? Injuriam ei facis, si de altero quoque iure non fileas. Cur igitur de altero non files? Nempe quia hoc sibi non sufficit. Prescripsit Romana ecclesia. Et quomodo potest prescrisperisse, ubi de nullo titulo, sed de male fidei possessione constat? Aut si male fidei possessionem neges, prosector stultæ fidei negare non posses. An in tanta re, tamq; aperta excusata debet esse facti & iuris ignorantia? Facli quidem, quod Romanam prouinciasq; non dedit Constantinus: quod ignorare idiote hominis est, non summi pontificis. Iuris autem, quod illa nec donari potuere, nec accipi: quod nescire uix Christiani est. Ita ne stulta credulitas dabit tibi ius in his, que si prudentior forces, tua nunquam fuissent? Quis? Nomine nunc saltem, postquam te per ignorantiam atque stultitiam possedisse docui, ius istud, si quod erat,

I 2 amittest

L A V R E N T . V A L L A E I N

amittes? & quod inficitia male cōtulerat tibi, nōnne
id rursum cognitio bene adimct? Mancipiumq; ab
iniusto ad iustum dominum reuertetur, fortassis eti-
am cum usufructu? quod si adhuc possidere pergis,
iam inficitia in malitiam, fraudemq; cōuersa est: pla-
neq; effectus es male fidei possessor. Præscripsit Ro-
mana ecclesia. O imperiti, o diuini iuris ignari. Nul-
lus quātumvis annorum numerus uerum abolere ti-
tulum potest. An uero captus ego à Barbaris, cre-
ditusq; periisse, post centum annos, quibus captiuus
fui, post liminio reuersus, paternæ hereditatis repeti-
tor excludar? Quid hac re inhumanius? Atq; ut ali-
quod afferam exemplum, num Iephthe dux Israël
reposcentibus filijs Ammon terrā à finibus Arnon,
usque in Iabue, atque in Iordanem, respōdit: præscri-
bit Israël iam per trecētos annos? An qd' nunquam
illorum, sed Amorrheorum fuisset terra, quam repo-
scerent, ostendit? & hoc argumentū esse, ad Ammo-
nitas illam non pertinere, quod nunquam intra tot
annorum circulum repoposcissent? Præscripsit Ro-
mana ecclesia. Tace nepharia lingua. Præscriptio-
nem, quæ fit de rebus mutis atq; irrationalibus,
ad hominē trāsfers: cuius quo diuturnior in seruitu-
te possessio, eo est detestabilior. Aues ac feræ in se
præscribi nolunt: sed quantolibet tempore possesse,
cum li-

DON. CONST. DECLAMATIO.

cum libuerit, & oblita fuerit occasio, abeunt: homini ab homine possesto non licet abiire! Accipe, unde magis fraus dolusq; quam ignorantia Romanorum pont. appareat, utentium iudice bello, non iure. Cui simile quiddā primos pontifices, in occupāda urbe, ceterisq; oppidis, credo secisse. Parum ante me natum, testor eorum memoriam, qui intersuerunt: per inauditum genus fraudis Roma papale accepit imperium, seu tyrannidē potius, cum diu libera fuisset. Is fuit Bonifacius nonus, octauo in fraude & nomine par: si modo Bonifacij dicendi sunt, qui pessime faciunt. Et cum Romani deprehenso dolo apud se indignaretur, Bonifacius papa, in morem Tarquinij, summa quæq; papauera iurga decussit. Quod cum postea, qui ei successit, Innocentius imitari uellet, ubi fugatus est. De alijs pontificibus nolo dicere, qui Romanū sc̄per oppressam armisq; tenuerunt, licet quoties potuit rebellavit: ut sexto abhinc anno, cum pacē ab Eugenio obtinere non posset, nec pax esset hostibus, qui eam obsidebant: & ipsa papam intra aedes obsedit, non permisura illum abiire, priusquam aut pacem cū hostibus saceret, aut administrationem ciuitatis relegaret ad ciues. At ille maluit urbē deserere, dissimulato habitu, uno fugae comite, quam ciubus gratificari, iusta & aqua petētibus.

1 3 Quibus

LAVRENT. VALLAE IN

Quibus si des electionem, quis ignorat libertatem
magis quam scrutium electuros? Idem suspicari lis-
bet de ceteris urbibus, quae a summo pont. in scruti-
tute retinentur, per quem a scrutate liberari debu-
issent. Longum esset recensere, quot urbes ex hosti-
bus captas populus Romanus liberas fecit: adeo ut
T. Flamminius omnem Graeciam, quae sub Antiocho
fuisse, liberam esse, & suis uti legibus imberet. At
papa, ut videlicet licet, insidiatur sedulo libertati po-
pulorum. Ideoq; uicissim illi quoq; oblata facultate
(ad Bononiam modo respice) rebellant. Qui si quan-
do sponte, quod cuenire potest, aliquo aliunde peri-
culo urgente, in papale imperium consenserunt:
non ita accipiendum est, consensisse, ut seruos se face-
rent: ut nunquam subtrahere a iugo colla possent:
ut postea nati non & ipsi arbitrium sui habeant.
Nam hoc inquisissimum foret. Sponte ad te summe
pont. ut nos gubernes, uenimus: sponte nunc rursus
abs te, ne gubernes diutius, recedimus: si qua tibi a
nobis debentur, ponatur calculus datorum & acce-
ptorum. At tu gubernare invitos uis, quasi pupilli
simus: qui te ipsum forsitan sapientius gubernare
possemus. Adde hac iniurias, que aut abs te, aut a
tuis magistratibus huic ciuitati frequentissime infe-
runtur. Deum testamur, iniuria cogit nos rebellare,
ut olim

DON. CONST. DECLAMATIO.

ut olim Israël à Roboam fecit. Et que tanta fuit il-
la iniuria, quanta portio nostrae calamitatis, graui-
ra soluere tributa? Quid enim si remp. nostram ex-
haurias? Exhausisti. Si templi spolies? Spoliasti.
Si virginibus matribusq; familiæ stuprum inferas?
Intulisti. Si urbem sanguine ciuili perfundas? Perfu-
disti. Hec nobis sustinenda sunt? An potius, cum tu
pater nobis esse desieris, nos quoque filios esse obli-
uiscemur? Pro patre, summe pont. aut si hoc te ma-
gis iuvat, pro domino hic te populus aduocauit, nō
pro hoste atq; carnifice. Patrē agere aut dominum
non uis, sed hostem & carnificē. Nos scuitem tuam,
impiciatemq; & si iure offensē poteramus, tamen
quia Christiani sumus, non imitabimur. Nec in tuum
caput ultorem stringimus gladium: sed te abdicato,
atq; summoto, alterum patrem dominiumue adopta-
bimus. Filijs à malis parētibus, è quibus geniti sunt,
fugere licet: nobis à te, non uero patre, sed ado-
ptiuo, & pessime nos tractante, non licebit! Tu ue-
ro, que sacerdotij operis sunt, cura: & noli tibi
ponere sedem ad Aquilonem, & illuc tonando ful-
gurantia fulmina in hunc populum ceterosq; ui-
brare. Sed quid plura opus est in re apertissima
dicere? Ego non modo Constantinum non donas-
se tanta, non modo non potuisse Romanum pon-

LAVREN. VALLAE IN

tificem in eisdem prescribere, sed etiam si utrumque
esset, tamen utrumque ius sceleribus possessorum ex-
tinctum esse contendō: cum uideamus totius Italiæ,
multarumq; prouinciarum cladem, ac uastitatem
ex hoc uno fonte fluxisse. Si fons amarus est, & ri-
nus. Si radix immunda, & rami. Si delibatio sancta
nō est, nec massa. Ita è diuerso, si riuus amarus, fons
obstruendus est: si rami immundi, è radice uitium ue-
nit: si massa sancta non est, delibatio quoque abomi-
nanda est. An possumus principatū potentiae papaz
lis pro iure proferre, quem tantorum scelerum, tan-
torumq; omnis generis malorum cernimus esse cau-
sam? Quamobrem dico, & exclamo (neque enim ti-
mebo homines, deo fretus) neminem mea etate in
summo pontificatu suisse, aut fidicem dispeſatorem,
aut prudentem: qui tantum abest, ut dederit familiæ
dei cibum, & escam panis. Papa & ipse bella paca-
tis populis infert, & inter ciuitates principesq; di-
scordias serit. Papa & alienas sinit opes, & suas ex-
sorbet, ut Achilles in Agamemnonem δημοθόος
βασιλεὺς. Papa non modo remp. quod nō Verres,
non Catilina, non quispiam peculator auderet: sed
etiam rem ecclesiasticam, & spiritum sanctum que-
stui habet, quod Simon ille magus detestatur. Et cū
borum admonetur, & i quibusdam bonis uiris re-
prehendi

Ne quid nimis.

DON. CONST. DECLAMATIO.

prehenditur, non negat, sed psalmum facetur, atq; glo-
riatur, licere ei quavis ratione patrimonium ecclesie,
a Constantino donatum, ab occupantibus extorque-
re. Quasico recuperato, religio Christiana futura
sit beata: & non magis omnibus flagitijs, luxurijs,
libidinibusq; oppressa, si modo opprimi magis po-
test, & illus est sceleri ulterior locus. Ut igitur re-
cuparet cetera membra donationis, male creptas à
bonis viris pecunias peius effundit: militumq; eque-
stres pedestresq; copias, quibus omnia infestantur,
alit: cum Christus in tot milibus pauperum, fame
ac nuditate moriatur. Nec intelligit, o indignum fa-
cinus, cum ipse secularibus auferre, que ipsorum sunt,
Laborat: illos uiciissim, sive pessimo exemplo induci,
sive necessitate cogi: licet non est uera necessitas,
ad auferenda que sunt ecclesiasticorum. Nulla ita-
que unquam religio, nulla sanctitas, nullus dei timor:
& quod referens quoque horresco, omnium scelerum
impij homines à papa sumunt excusationem. In illo
enim comitibusq; eius est omnis facinoris exemplū:
ut cum Esaias, & Paulo, in papam & papae proxi-
mos dicere possumus: Nomen dei per uos blasphem-
atur inter gentes. Qui alios docetis, uosipso non
docetis. Qui prædicatis non furandum, latrocinami-
ni. Qui abominamini idola, sacrilegium facitis. Qui

1 5 in lege

LAVRENT. VALLAE IN

in lege & in pontificatu gloriamini, per praeuaricationem legis deum uerum pontificem in honoratis.
Quod si populus Ro. ob nimias opes, uera illam Ro manitatem perdidit: si Salomon ob eandem causam in idololatria, amore fœminarum lapsus est: nonne idem putamus fieri in summo pont. ac reliquis clericis? Et postea putamus deum fuisse permisurum, ut materia peccandi Silvester acciperet. Non patiar banc iniuriam fieri sanctissimo uiro. Non feram banc contumeliam fieri pontifici optimo: ut dicatur imperia, regna, prouincias accepisse: quibus renunciare etiam solent qui clerici fieri uolunt. Pauca posse dit Silvester, pauca ceteriq; summi pont. quorum aspectus apud hostes quoq; erat sacrosanctus: uicti illius Leonis, qui trucem Barbari regis animum terruit, ac fregit, quem Romane uires nec frangere nec terrere potuerant. Recentes uero summi pont. id est dimitijs, ac delicijs affluentes, id uidentur labores rare: ut quantum prisci fuere sapientes & sancti, tantum ipsi & impij sint, & stulti, & illorū egredias laudes omnibus probris uincant. Hæc quis Christiani nominis queat & quo animo ferre? Verū ego in hac prima nostra oratione nolo exhortari principes, ac populos, ut papam effrenato cursu uolitatem inhibeant, eumq; incra suos fines cōsistere compellant:

DON. CONST. DECLAMATIO.

pellant: sed tantum admoneat, qui forsitan iam edo
eius ueritatem, sua sponte, ab aliena domo in suam,
& ab insanis fluctibus, scuisq; tempestatibus in por-
tum se recipiet. Si recuset, tunc ad alteram oratio-
nem multo truculentiorem accingemur. Utinam,
utinam aliquando uideam: nec enim mihi quicq; est
longius, quam hoc uidere, & prorsertim meo consilio
effectum: ut papa tantum uicarius Christi sit, & no
etiam Cesaris: Nec amplius horreda uox audiatur,
partes contra ecclesiam, ecclesia contra Perusinos
pugnat, contra Bononienses. Non contra Christia-
nos pugnat ecclesia, sed papa. Illa pugnat
contra spiritualia nequitie in coelestibus.

Tunc papa & dicetur, & erit pa-
ter sanctus, pater omnium,
pater ecclesie: nec
bellum inter Chris-
tianos exci-
tabit, sed ab alijs excitata.
censura apostolica,
& papali maie-
state sedabit.

D I X I.